

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2012

Bc. Eva Nedomová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Programy zacházení s vězni jako základ resocializačního procesu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Vypracovala:

Bc. Eva Nedomová

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Programy zacházení s vězni jako základ resocializačního procesu“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu, uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce. Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Brně 15. 3. 2012

.....
Bc. Eva Nedomová

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za užitečnou metodickou pomoc, doporučenou literaturu a cenné rady.

Dále děkuji své rodině, hlavně manželovi za trpělivost a celkovou podporu, nejenom psychickou, ale i při studiu, které si velmi vážím.

Eva Nedomová

OBSAH

ÚVOD	3
1. Socializace člověka	7
1.1 Dělení, účel, smysl a funkce socializace ve společnosti	8
1.2 Socializační faktory	10
1.3 Socializace a deviace, příčiny delikventního chování	10
1.4 Člověk jako sociální bytost	11
2. Filozofie trestu, vězeňství v České republice v minulosti a dnes	13
2.1 Základní funkce trestu a jeho cíle, účel trestání, účinnost trestu	13
2.2 Pohled na zacházení s vězni podle věku a pohlaví v minulosti a dnes	14
2.3 Práva a povinnosti odsouzených	17
2.4 Výkon trestu odnětí svobody - současný stav	18
3. Programy zacházení	20
3.1 Rozdělení programů zacházení podle složek výchovy, peniterciární diagnostika a komplexní charakteristika odsouzeného, minimální program zacházení	21
3.2 Zpracování a vyhodnocování plnění programů zacházení	30
3.3 Zacházení se specifickými skupinami vězňů	32
3.4 Současná situace v oblasti zaměstnávání odsouzených	35
3.5 Odměna nebo kázeňský trest jako důsledek plnění/neplnění programu zacházení	42
3.6 Postpeniterciární péče	45
3.7 Projekt „Zastav se, zamysli se a změň se“ („ZZZ“)	48
3.8 Spolupráce vybraných věznic s nevládními organizacemi na programech zacházení	49
3.9 Pomoc rodiny při nápravě odsouzeného	53

4. Empirická část	55
4.1 Cíl výzkumu, hypotézy	55
4.2 Výzkumný soubor	55
4.3 Metody zkoumání	55
4.4 Analýza a interpretace výsledků	56
4.5 Verifikace hypotéz	75
Závěr	77
Resumé	80
Anotace	82
Použitá literatura	84
Přílohy	88

Úvod

Pod pojmem „vězení“ si snad každý z nás představí budovu se zamřížovanými okny, opředenou kolem dokola vysokými zdmi s ostnatými dráty. Je to však především místo, chránící společnost před pácháním další trestné činnosti těch lidí, kteří z nějakého důvodu nejsou schopni respektovat základní společenské normy a hodnoty.

Programy zacházení (dříve resocializační nebo reedukační programy) se dělí na pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciální výchovné aktivity, zájmové aktivity a oblast utváření vnitřních vztahů a svým zaměřením mají přivést odsouzeného k odpovědnosti. Program zacházení musí mít stanoven každý odsouzený, který vykonává trest odnětí svobody delší než tři měsíce. Pokud si nevybere z předložené nabídky, je mu stanoven tzv. minimální program zacházení. O výběru do jednotlivých aktivit rozhoduje bezpečnostní komise. Program zacházení se vyhodnocuje ve stanovených termínech podle toho, do jaké věznice je odsouzený zařazen: ve věznicích s dohledem a dozorem 1 x za měsíc, ve věznicích s ostrahou 1 x za tři měsíce a ve věznicích se zvýšenou ostrahou 1 x za šest měsíců. Odsouzený vyhodnocení schválí podpisem.

Program zacházení zpracovává speciální pedagog na základě komplexní zprávy o odsouzeném, která se vytváří na nástupním oddělení, s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Komplexní zpráva je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného; její obsah je důvěrný.

Program zacházení obsahuje:

- konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným, směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení;
- pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr;

- v rámci programu zacházení se pro odsouzeného nejméně 3 měsíce před propuštěním vytvářejí podmínky pro jeho samostatný způsob života;
- při vypracování programu zacházení věznice podle potřeby spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení.

Při realizaci programů zacházení je nutno použít takovou metodologii, která by vedla k osvojení společensky přijatelných norem chování. Odlišné metody by měly být praktikovány v takovém způsobu zacházení s vězni, které by mohly dále upevňovat jejich kriminální sklony a tvořit tak propast mezi nimi a společností, což je nežádoucí.

S programy zacházení úzce souvisí fakt, v jaké diferenční skupině je odsouzený zařazen. Jedná se o tzv. „vnější“ a „vnitřní“ diferenciaci.

- *Vnější diferenciaci výkonu trestu* zahrnuje režimy výkonu trestu od nejmírnějšího až po nejpřísnější. Ve věznici s dohledem je nejmírnější režim, ve věznici se zvýšenou ostrahou je pak nejpřísnější režim (blíže v § 56 odst. 2 a 3 trestního zákoníku). Způsob výkonu trestu v jednotlivých typech věznic upravuje zákon o výkonu trestu odnětí svobody (§ 56 odst. 4 trestního zákoníku).
- *Vnitřní diferenciaci výkonu trestu* je vytvářena diferencovaným výkonem trestu v jednotlivých typech věznic. Jejím cílem je, aby méně narušení odsouzení vykonávali trest odděleně od více narušených odsouzených a aby se při zacházení s nimi uplatňovaly nápravné a převýchovné prostředky, metody a techniky úměrné stupni narušení. V průběhu výkonu trestu mají odsouzení možnost svým přičiněním a dobrým chováním přispět k tomu, aby byli přeřazeni do lepší diferenční skupiny. Jednotlivé skupiny se liší nejen svým osazenstvem, ale také režimem výkonu trestu. Nejpřísnější je čtvrtá diferenční skupina, jejíž režim má nejvíce omezení. Život vězňů je zde striktně omezen na aktivity výslovně požadované a umožněné textem zákona o výkonu trestu.

Na základě plnění nebo neplnění programů zacházení jsou odsouzeným udělovány kázeňské tresty a odměny. Poté ředitel může rozhodnout o přerušení trestu a soudy o přeřazení nebo podmíněném propuštění.

Cílem práce je rozebrat, interpretovat, posoudit a výzkumem doložit problematiku resocializace odsouzených. Budu se zabývat tím, co je program zacházení, jaký je jeho význam, smysl a obsah, jaký má vliv na nápravu odsouzeného a zda je vůbec možné odsouzeného resocializovat.

V empirické části diplomové práce se zaměřím na výsledky resocializace odsouzených a z toho vyplývající pojednání, zda program zacházení plní očekávaný účel a to ve věznicích Kuřim, Rapotice a Mírov, kde ve věkových kategoriích do 26 - ti let (tj. mladí dospělí) a nad 26 let provedu formou dotazníku kvantitativní výzkum.

K naplnění cíle je práce členěna do čtyř kapitol.

První kapitola se zaměří na socializaci člověka, která probíhá celoživotně, nejintenzivněji však v období raného stadia života (dětství, dospívání), ale především na resocializaci, a to odsouzených, kteří jsou po návratu z výkonu trestu nuceni přijmout nové normy a pravidla, spojená se získáním nového společenského postavení tak, aby byli schopni znovu ve společnosti normálně fungovat a žít.

Druhá kapitola bude pojednávat o zacházení s vězni podle věku a pohlaví v minulosti a dnes, dále bude zahrnovat pojednání o trestu a věznění obecně, tzn. charakteristiku a smysl trestu, diferenciaci trestu, práva a povinnosti odsouzených a v závěru tohoto bodu se budu věnovat současnému stavu výkonu trestu odnětí svobody, tzn. evidenci odsouzených ve vybraných věznicích Kuřim, Rapotice, Mírov, dále přeplněnosti věznic v České republice a s tím související sociální práva odsouzených.

Ve třetí kapitole se zaměřím na program zacházení, jeho rozdělení a tvorbu, obsah, kontrolu plnění a pravidelné vyhodnocování stanoveného programu zacházení příslušným personálem a z toho plynoucí odměny nebo kázeňské tresty pro odsouzené. Pojednám o očekávaném účelu programů zacházení a zda tento účel fakticky plní. Zmíním se o spolupráci s nevládními organizacemi a v neposlední řadě zdůrazním roli rodiny jako důležitého článku resocializace a hlavní motivace odsouzeného.

Čtvrtá kapitola bude empirické povahy. Zanalyzuje současný stav plnění účelu programů zacházení a v tomto smyslu bude v rámci práce uskutečněn kvantitativní výzkum formou dotazníku, cíleně adresovaný vybraným věkovým skupinám odsouzených ve věznicích Kuřim, Rapotice a Mírov.

Stanovila jsem si 3 hypotézy, které budu v průběhu výzkumu ověřovat.

Metodologickým základem práce bude kvantitativní výzkum formou dotazníku, postoupený odsouzeným ve věznicích Kuřim, Rapotice a Mírov.

Další metodou při zpracování práce bude obsahová analýza dostupných materiálů a následné logické a deduktivní vyhodnocení závěrů. Přístup k řešení bude systémový.

1 Socializace člověka

¹*Socializace* je procesem, který jedince začleňuje do sociální skupiny, osvojuje si její normy a hodnoty, učí se sociálním rolím (spojených s jeho pozicemi) a dalším dovednostem a schopnostem. Těžištěm procesu socializace leží v raném věku a jeho výsledkem je vytvoření sociální identity člověka (sociokulturní bytost).

Pod pojmem „socializace“ rozumíme postupnou přeměnu člověka jako biologického tvora ve společenskou bytost, formuje se jí sociální a kulturní bytost, která se i o samotě chová tak, jako by byla pod dohledem ostatních. Některé socializační etapy jsou v podstatě nezastupitelné, jejich zanedbání během určitého věkového období se nedá téměř nikdy dohnat (např. vývoj řečových dovedností, objem slovní zásoby). Socializace probíhá formou tzv. **sociálního učení**. Sociální učení probíhá *sociálním zpeřňováním* (žádoucí je odměňováno, nežádoucí trestáno), *nápodobou* (imitace, empatie), *učením na základě modelů a vzorů* (identifikace) a *verbálním vedením* (slovní instrukce).

Typem specifické socializace je **reedukace**. Jde o převýchovu, která je uplatňována u osob s poruchami chování nebo s tzv. patologickým chováním. Během tohoto typu socializace jsou používány speciální psychologické, pedagogické a sociálně terapeutické postupy, které vedou k návratu do normálního života.

V souvislosti se socializací je nutné se zmínit také o resocializaci. **Resocializací** nazýváme další, opětovnou socializaci jedince, u kterého proces socializace už jednou proběhl, dochází k němu tedy většinou v procesu vstupu do zcela nového prostředí (nová skupina, nové zaměstnání, nová situace – rodičovství, důchod, nové místo bydliště). Proces je závislý na tom, nakolik má jedinec vyvinutou schopnost se adaptovat, tzn. rychle zaregistrovat nový normativní systém, vstoupit do určitých nových rolí.

²„**Resocializace** odsouzeného, tento dříve zákonný požadavek, je podmíněna následujícími faktory:

- prostředí ve věznici, tj. zde i dostatečný prostor zajišťující soukromí odsouzeného;

¹ Zubíková, Drábová, 2007, s. 147-148

² Pedagogika [online]. [cit.2011-9-2]. Dostupné z: http://specialni-pedagogika.cz/files/statnice_bakalar_etopedie.doc

- kvalitní personál, který s odsouzenými pracuje;
- dostatečné finanční zázemí pro výkon zájmových aktivit;
- přístup samotného odsouzeného k jeho možné nápravě, resp. změna postojů a názorů na jeho postavení ve společnosti.

Možnosti resocializace delikventa

- Není vhodný přílišný optimismus, určité skupiny pachatelů *není možné resocializovat*, ale je důležité snažit se splnit účel výkonu trestu.
- Možnosti resocializace jsou limitovány rodinnou výchovou, kriminální, osobní anamnézou aj.
- Důležitá je diferenciací delikventů – prvotrestaní, zloději, vrazi...
- Zajistit vhodné programy – pracovní, vzdělávací, volnočasové, terapeutické.“

1.1 Dělení, účel, smysl a funkce socializace

³Jak již bylo řečeno, socializace je procesem zespolečenštění člověka jako sociabilního člena určité společnosti. Probíhá **celoživotně**, i když nejintenzivnější je v raném stadiu životního cyklu (etapa dětství a dospívání). Člověk v procesu socializace nepředstavuje pasivní, přetvářený element, ale je nadán schopností originální **adaptace** a **chuti modifikovat** okolí k obrazu svému a k vlastním potřebám. Socializace je tedy **procesem oboustranným** (interaktivním).

⁴„Socializace může být **záměrná** (cílené úsilí rodičů a učitelů), **nezáměrná** (každodenní vliv rodičů a dalších sociálních vzorů v neformálních situacích, které člověk pozoruje), **primární** (probíhá v raném věku v rodině a příbuzenské skupině, jedinec je integrován do systému rodiny a společenského systému), **sekundární** (probíhá v rodině, mezi přáteli, ve školním kolektivu).“

⁵Socializací prochází každý lidský tvor, má-li se stát sociální a kulturní bytostí. Socializace utváří způsob jednání a formuje tendence k reagování v různých situacích. Proto bývá nazývána „druhým, sociokulturním narozením“, neboť teprve díky ní se biologický tvor stává bytostí schopnou chovat se jako člen určité společnosti.

³ Urban, 2008, s. 133

⁴ Zubíková, Drábová, 2007, s. 147-148

⁵ Keller, 1997, s. 38-39

Pro každou společnost představuje socializace zcela základní problém, a to hned ze dvou důvodů:

1. Bez uspokojivé socializace zůstávají individua neschopna vstupovat do běžných interakcí s druhými členy skupiny. Vznikají sociálně narušení jedinci, kteří nedokážou respektovat normy běžného soužití a zapojovat se do kolektivních akcí.

2. Společnost bez socializace není schopna předat své základní normy a hodnoty následující generaci a rozpadá se. Tuto zkušenost učinily mnohé kultury pod náporom kolonizace. Zhroutily se, i když nebyly kolonizátory přímo fyzicky likvidovány.

⁶„Socializace představuje ontogenetický proces vrůstání jedince do sociální kultury, který odráží přeměnu biologické jednotky (novorozence) v jednotku společnosti (dospělého člověka). Jedná se o proces, jehož důležitou součástí je utváření individuálních postojů, hodnotového systému, názorové orientace a jehož výsledkem je jednotlivec, znalý sociálních rolí, schopný se bez problémů podílet na všech sociálních aktivitách a vazbách, jemu příslušejících, jedinec plně začleněný do chodu společnosti (sociální skupiny). Jedná se o proces ryze individuální, který však vykazuje celou řadu skupinových i celospolečenských specifíků (např. rodinných, kulturních, environmentálních), tj. je úzce svázán s konkrétním sociálním prostředím. Proto například není nadnesené mluvit o národní mentalitě, skupinové identitě nebo sociálním charakteru.

V optimálních podmínkách **socializace vytváří:**

- dospělé sebevědomí, individualitu a identitu jedince,
- ucelenou představu o sobě samém, tj. relativně stabilní zodpovězení otázky „kdo jsem?“
- zdravě kritický (nikoli však extrémní a prvoplánový) vztah k autoritám.

Cílem procesu socializace tedy je, aby si člověk přál dělat spontánně věci „tak, jak se sluší a patří“ a vnímal tyto formy chování a jednání jako „přirozené“, přestože jsou v podstatě „umělé“. Proběhne-li proces socializace úspěšně, jedinec si permanentní a neúprosný konfirmační tlak společenských norem ani neuvědomuje; stane se tak (více

⁶ Urban, 2008, s. 133-134

či méně bezbolestně) až v momentě jejich porušení. Proces socializace se de facto snaží snížit pravděpodobnost užití donucovacích prostředků k tzv. normálním projevům chování na minimum, tj. činit lidské chování předvídatelným.“

1.2 Socializační faktory

⁷Společnost jako celek socializačně působí na jedince prostřednictvím různých činitelů (faktorů). Těmito mohou být nejrůznější sociální skupiny, do nichž je jedinec začleněn a nejrůznější osoby, s nimiž jedinec vstupuje do různých vztahů. Hlavními činiteli socializace jsou takové sociální skupiny, do nichž je jedinec začleněn relativně trvale a které proto mají možnost dlouhodobého působení. Jedná se především *o rodinu, školu, vrstevnickou či zájmovou skupinu, sociální skupiny na pracovišti* apod. Mezi činitele socializace počítáme také *sdělovací prostředky*.

1.3 Socializace a deviace, příčiny delikventního chování

⁸Dobře socializovaný jedinec se chová *konformně*, tedy respektuje hodnoty a normy, které mu byly v socializačním procesu předány. Oproti tomu existuje chování, které uvedené hranice překračuje nebo nerespektuje, nazýváme jej *deviantním*. Můžeme rozlišit dvě základní příčiny, proč nedošlo k začlenění jedince do společnosti:

- a) jedinec se nechtěl zařadit do společnosti a odmítal přijmout její normy,
- b) společnost ho (ji) nepřijala, vytěsnila (nejčastěji kvůli fyzickým nebo psychickým odlišnostem).

⁹„Při analýze příčin vzniku deviantního jevu se dochází k závěru, že v drtivém množství případů není jedna. Zpravidla jde o celý řetězec příčin, které se navzájem kombinují a překrývají (ekonomická nouze s rodinnými problémy, příležitostí, vlivem party, biologickými predispozicemi atp.).

Příčinné faktory vzniku a projevu sociálních deviací můžeme rozdělit do dvou, následně čtyř základních (pod)skupin:

1. Endogenní

- a) *Biologické faktory*: genetické poruchy (např. chromozomální nebo vrozené metabolické defekty), poruchy činnosti žláz s vnitřní sekrecí (nedostatek

⁷ Gillernová, Buriánek, 2004, s. 71

⁸ Socializace[online]. [cit.2011-10-6]. Dostupné z: <http://www.odmaturuj.cz/sociologie/socializace/>

či nadbytek některých hormonů v lidském těle), fyziologické poruchy, vrozené nebo vývojové vady.

- b) *Psychické faktory*: poruchy socializace zejména v raném dětství, porucha vztahu k rodičovským autoritám, citová deprivace dětí, existenční krize v určitých životních etapách.

2. Exogenní

- a) *Sociální faktory*: sociální změny spojené s anomickými stavy společnosti, urbanizace a technologický pokrok, sociální a politické konflikty, vliv sociální skupiny a subkultury, podporující a odměňující porušování norem a zákonů.

- b) *Kulturní faktory*: etnocentrismus, neznalost a xenofobie mohou vést k negativnímu označování (stigmatizaci) subjektů, pocházejících z jiné kulturní oblasti, jestliže ty se v kulturně odlišném prostředí chovají v souladu se standardy své vlastní kultury.

Obecná sociologie a sociologie deviantního chování se systematicky věnuje rozboru sociálních a kulturních faktorů s tím, že faktory z prvních dvou skupin nepodceňuje, ale jako předmět studia je přenechává jiným vědním disciplínám (např. kriminologii, psychopatologii, psychiatrii nebo sexuologii).“

¹⁰Lidé se dopouštějí trestné činnosti v každém věku, nejčastěji však v mládí a rané dospělosti. Velké množství dětských a mladistvých pachatelů kriminálních aktivit měla svůj vrchol v polovině devadesátých let. Od té doby počty mladistvých pachatelů trestné činnosti klesají, kdežto počty dětských pachatelů se udržují zhruba na stejné úrovni.

1.4 Člověk jako sociální bytost

¹¹Každý člověk má **potřebu patřit do nějaké sociální skupiny**, být její součástí, resp. se s ní dokonce identifikovat. Příslušnost ke skupině uspokojuje různé potřeby, obvykle totožné s těmi, které mohou uspokojovat také vztahy mezi jednotlivci.

⁹ Urban, 2008, s. 123-124

¹⁰ Matoušek, 2003, s. 145

¹¹ Vágnerová, 2005, s. 309

Síla a přitažlivost jakékoli sociální skupiny je tím větší, čím více může tyto potřeby uspokojit.

„Tendence patřit k nějaké skupině vyjadřuje i potřebu kategorizace, vymezení něčeho, včetně sebe sama. Příslušnost ke skupině člověka nějakým způsobem definuje, dává mu určitou **sociální identitu**. Členství v různých skupinách a identifikace s nimi tvoří důležitou část sebepojetí. Identifikace s nějakou skupinou určuje to, co bude daný jedinec považovat za důležité, s čím se ztotožní. Z toho bude vyplývat i tendence k určitému způsobu hodnocení sociální reality a s tím související pohotovost k určitému chování. Lidi lze diferencovat i podle toho, do jaké sociální vrstvy, resp. skupiny patří, protože ta ovlivňuje rozvoj mnoha jejich vlastností, hodnot, názorů a postojů. Sociální identita bude modifikovat také postoje k jiným lidem, které se budou lišit mimo jiné i podle toho, zda patří do stejné sociální skupiny či nikoliv.“

¹²Nazveme-li člověka sociální bytostí, znamená to, že jeho nejcharakterističtější vlastnosti nevznikají s jeho narozením, ale v důsledku jeho začleňování do kultury určitého lidského společenství, do mezilidských vztahů a společenských činností. Člověk přichází na svět jako nehotový organismus, který sice v řadě svých funkcí a procesů „zraje“, ale který by se bez začlenění do společensko-kulturního prostředí nikdy nedojde k tomu, co ho činí výjimečným oproti ostatním organismům: řeč, kultura, věda a umění.

¹²Socializace[online]. [cit.2011-10-6]. Dostupné z: <http://www.odmaturuj.cz/sociologie/socializace/>

2 Filozofie trestu, vězeňství v České republice v minulosti a dnes

2.1 Základní funkce trestu a jeho cíle, účel trestání, účinnost trestu

¹³„*Podstatou výkonu trestu odnětí svobody* je dočasné omezení svobody volného pohybu a pobytu odsouzeného pachatele nuceným pobytem ve věznici. S tím také souvisí omezení jeho dalších občanských práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu

s účelem výkonu trestu, nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna. Odsouzený tak nemůže realizovat právo na život v prostředí své rodiny, nemůže svobodně podnikat, pracovat u zaměstnavatele, u něhož je zaměstnán, využívat svobodu shromažďovací a spolčovací ani četná další práva běžná na svobodě.

Hlavním účelem trestu (ve smyslu trestněprávním) je účinná ochrana společnosti.

¹⁴Instituce trestu je stará jako lidstvo samo a zřejmě se nevyskytuje a ani v průběhu historie nevyskytla společnost, která by tresty neznala. Ze všeobecného rozšíření této instituce vyplývá, že trest plní, či přinejmenším se jeví plnit ve společnosti některé úkoly a má tedy svůj účel a smysl. Trestání se uplatňuje v nejrůznějších stránkách lidského života a v každodenních situacích – rodiče trestají své děti, žáci jsou trestáni ve škole, sankce jsou uplatňovány v zaměstnání i ve smluvních vztazích, nevhodně vnímané chování je sankcionováno společenským odsudkem a izolací.

Je zřejmé, že klíčovým aspektem trestu je újma, uložená za porušení právní normy. Hlavním důvodem, proč je pokládáno za nutné trest ospravedlnit (a zabývat se tedy jeho účelem a smyslem), je skutečnost, že v sobě zahrnuje úmyslné uložení újmy (bolesti, utrpení) člověku, což je v obecné rovině pokládáno za morálně nepřijatelné. Způsobit druhé osobě utrpení mohou jen tehdy, mám-li k tomu dostatečně závažný důvod. Otázka ospravedlnění instituce je přitom totožná s ospravedlněním trestního práva jako celku. Účelem trestního práva v nejobecnější rovině je ochrana společnosti, společenského řádu a udržení společensky nežádoucího chování na minimální úrovni. V demokratickém právním státě se trestní právo uplatňuje v krajních případech, kdy jiné

¹³ <http://pravnicaradce.ihned.cz/> in: Nedomová, 2010, s. 5

¹⁴ Lata, 2007, s. 6-8 in. Nedomová, 2010, s. 5-7

prostředky společenské i právní regulace selhávají a hrozící nebezpečí je natolik výrazné, že neexistuje jiné řešení než trestně-právní. Uplatňuje se tedy zásada subsidiarity (respektování pravomocí organizačně nižších úrovní) trestní represe zejména z toho důvodu., že trestní právo disponuje těmi nejcitelnějšími prostředky státního donucení, jež výrazně zasahují do základních práv a svobod občanů. Zjednodušeně lze říci, že existují dvě základní koncepce ospravedlnění trestu neboli trestní teorie – retribuční a utilitární. Dle retribučních teorií je trest ospravedlněn samotným spácháním zločinu a žádný, byť sebestopávnější účel trestu, nemůže plně ospravedlnit jeho uložení. Trest je nutno uložit tomu (a jen tomu), kdo spáchal zločin, kterému trest musí být úměrný, výše trestu však závisí jen na spáchaném zločinu a na žádných jiných aspektech. Proto se retribuční teorie někdy nazývají „zpět hledící“. Naopak utilitární teorie se zajímají především o budoucí následky uloženého trestu, který má být ukládán s ohledem na cíle trestí politiky; spáchaný zločin je z hlediska ukládání trestu druhotný.

Co se stalo, nelze odestát, ale je třeba uložit takový trest, který by budoucím zločinnům zabránil, trest tak může sloužit k převýchově, odstrašení či izolaci pachatele a působit výchovně i na společnost. Různý důraz na tyto jednotlivé aspekty významně ovlivňuje zvolený druh a výši trestu.“

2.2 Pohled na zacházení s vězni podle věku a pohlaví v minulosti a dnes

¹⁵„Z historie je známo, že vězení starověku byla jen místa nucené izolace jedince, vězení jen „střežilo“ vězně. Představa o spravedlnosti byla tenkrát dosti jednoduchá a trest v těch dobách byl spojován především s myšlenkou pomsty a represe.

První moderní vězeňské instituce vznikají jako výsledek spíše osamocených iniciativ dobročinných společností nebo jednotlivců. Okolnosti, kterými byly samotný trest smrti a tresty zmrzačení dominující ve feudálním trestním řádu, si vynucovaly postupné hledání humánnějších druhů trestu. Humanizační ideje nastolily myšlenku nápravy zločinců. Náprava odsouzených v době výkonu trestu se stále více stávala též nástrojem předcházející zločinnosti. První moderní vězeňské objekty měly ráz

donucovacího domova, nápravného ústavu s cílem napravit mladistvé zločince především zaměstnáváním prací.

Ve XX. století převládá názor, že vězeňské objekty s režimem uzavření v samovazbě překážejí při nápravě zločinců. Aktivizují se snahy, podporující jak účinnější nápravu odsouzených, tak i budování nových typů vězení.

Po rozpadu habsburské monarchie v roce 1918 vzniká Československá republika v čele s prezidentem T. G. Masarykem v letech 1918 -1935. Nezbytně nutné změny, jimiž musela mladá republika projít, se týkaly rovněž vězeňství.

Mezi první úkoly patřilo odeslání cizích vězňů do příslušných států Rakouska – Uherska (Polsko, Maďarsko, Rakousko, Rumunsko a Jugoslávie) a současně s tím je přistoupeno ke zlepšení stravy a ošacení vězňů. Dále bylo zapotřebí urychleně upravit a vydat nové vězeňské předpisy, k čemuž došlo v roce 1921. Prostředky, jimiž mělo být převýchovy dosaženo, byly: výchova ke kázni, školní a duchovní výchova, práce. V roce 1921 byly trestnice vyňaty z kompetence státních zastupitelství a podřízeny bezprostředně ministerstvu spravedlnosti a to proto, aby bylo docíleno sjednocení agendy výkonu trestu, hospodářské správy trestnic a organizace vězeňské práce.

V letech 1932 a 1933 byly vydány nové domácí řády, týkající se mladistvých. Zároveň byly uplatňovány snahy o mravní působení na vězně, o jejich osvětu a výchovu ke spořádanému životu po propuštění, včetně možnosti získání určité pracovní kvalifikace.

Na přelomu 30. a 40. let XX. století dosáhlo československé vězení již mezinárodní uznávané úrovně. Působení na vězně nabývalo komplexního charakteru. Vězeňské předpisy vyžadovaly pro vězně užitečné zaměstnání vzhledem k budoucímu povolání, péči o tělesnou a duševní výchovu, povznesení úrovně vězně, převýchovu v práci schopného, řádného občana, prohloubení složek výchovy prací, školní výchovy a výchovy ke kázni. Vyšetřovanci nepracovali. Výchovy vězňů se účastnili učitelé a duchovní, kteří se starali o zvýšení kvalifikace a vzdělanosti vězňů.

¹⁵ Jůzl, 2004, str. 36-74

Po II. světové válce zaznamenává vězeňství progresivní vývoj. Odborníci přicházejí v jednotlivých zemích s novými humanizačními prvky, které bylo nutné ujednotit. K tomu dal popud Kongres Spojených národů, který 30. srpna 1955 přijímá tzv. **Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni**. Tato se snaží o vyložení, co je všeobecně akceptováno jako dobrá zásada a praxe v zacházení s vězni a ve vedení ústavů. Navazují na Všeobecnou deklaraci lidských práv a základních svobod, vyhlášenou Valným shromážděním OSN 10. prosince 1948 v Římě a pak ve Štrasburku, jenž je sídlem Rady Evropy. Rada Evropy vůbec má nemalý zájem na „sladění“ evropského vězeňství a vyvíjí v tomto směru četné aktivity, které v poslední době pronikly až k nám. Výsledkem jejich snah jsou **Evropská vězeňská pravidla** z roku 1991, k nimž se hlásí většina vyspělých evropských zemí.

V roce 1992 byla vypracována koncepce reformy českého vězeňství v duchu Evropských vězeňských pravidel pod vedením nového ředitele Sboru nápravné výchovy (dále jen „SNV“). Přijatá koncepce byla předložena brannému a bezpečnostnímu výboru Parlamentu české republiky a zaslána právnímu odboru Rady Evropy. Pozitivní stanoviska obou orgánů potvrdila správný směr koncepce jak v oblasti zacházení s vězni, tak i organizaci vězeňství. Účinností zákona č. 555/1992 Sb., o vězeňství a justiční strážní ČR zanikl SNV a byla vytvořena Vězeňská služba ČR.

Současný stav českého vězeňství

Díky Standardním minimálním pravidlům OSN můžeme konstatovat, že se náš vězeňský systém již rozvíjí a výkon vazby a trestu odnětí svobody je plně v souladu se všemi mezinárodními konvencemi a závazky, které náš stát přijal, především s Evropskými vězeňskými pravidly, přijatými radou Evropy.

Reforma se od počátku opřela o nové vymezení účelu trestu a trestání. Trest odnětí svobody by měl být vykonáván tak, aby vedl k přípravě odsouzené osoby pro život na svobodě, výkon trestu má tedy mít především resocializační efekt. Samozřejmě, aby trest zůstal trestem, musí znamenat i určitou újmu pro pachatele. Při výkonu trestu však nemůže být ponižována lidská důstojnost pachatele, jeho lidská a občanská práva mohou být omezena pouze v nezbytném rozsahu.

Současný vývoj vězeňství je trvale dynamický proces, vězeňství se stále více sldňuje a ujednocuje v evropském i světovém měřítku a probíhá v něm neustálý proces humanizace. Ne nadarmo se říká, že stav vězeňství je odrazem demokratické úrovně státu. A pokud chceme být moderní vyspělou evropskou zení, musíme permanentně dbát i na úroveň vězeňství, jehož součástí jsou alternativní tresty, kontinuální postpeniterciární péče a prevence.“

2.3 Práva a povinnosti odsouzených

¹⁶„Práva všech občanů České republiky se opírají o ústavní pořádek České republiky, jež tvoří **Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod** a další ústavní zákony. Lidská práva, tedy i práva vězňů, chrání také mezinárodní dohody, zejména **Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod** z roku 1991.

Trest je velikým zásahem do práv občana. Ústavní pořádek ČR věnuje tomuto zásahu velikou pozornost. Stát si je vědom své odpovědnosti, že nesmí dopustit, aby se v souvislosti s projednáváním trestného činu dala nějaká křivda, ať už na straně oběti, tak i na straně pachatele trestného činu.

Žádné pohodlí ve věznici nemůže nahradit svobodu, kterou lidé dosud netrestaní považují za samozřejmost. Jak je nám ta samozřejmost drahá a jak citelně může chybět, vědí jen ti, kteří na nějakou dobu o svobodu přišli. Ztráta svobody je za všech okolností trestem. Odsouzený by ve výkonu trestu neměl být ještě trestán záměrně špatnými životními podmínkami, nedůstojným zacházením, bitím apod. Nespravedlivě tvrdý trest není trestem, nemá nic společného s výchovou k úctě vůči společnosti a právu. Veškerou mírou věcí je i ve vězení člověk, chceme-li ovšem hovořit o vězení v právním státě.

Listina základních práv a svobod hovoří o konkrétních právech vězněného. Se stejnými nebo podobnými slovy, která obsahuje Listina základních práva a svobod, se setkáme v **Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod**. Státy Rady Evropy se podpisem této Úmluvy dohodly na podniknutí potřebných kroků ke kolektivnímu zaručení některých práv, vyhlášených ve Všeobecné deklaraci lidských práv. K zajištění závazků, které na sebe jednotlivé země Rady Evropy přijaly podpisem Úmluvy, byly zřízeny dva orgány: **Evropská komise pro lidská práva** a **Evropský**

¹⁶ Bajcura, 1999, s. 15-20

soud pro lidská práva.“ *Základní povinnosti odsouzených* jsou stanoveny zákonem č. 169/1999 Sb.

2.4 Výkon trestu odnětí svobody (současný stav)

Ústředním orgánem státní správy pro vězeňství je ministerstvo spravedlnosti; je mu podřízena Vězeňská služba České republiky. Ministerstvo spravedlnosti zajišťuje telekomunikační síť Vězeňské služby České republiky.

V České republice se v současnosti nachází 36 věznic, z toho deset vazebních a dva detenční ústavy. Detenční ústavy, zřízené pro pobyt a případnou léčbu deviantů či jinak psychicky nemocných osob, nebezpečných svému okolí, jsou v Brně a Opavě.

¹⁷Ve věznicích je ke dni 29. 6. 2011 evidováno celkem 23 238 osob. Webové stránky vězeňské služby k tomuto datu uvádějí, že aktuálně je naplněnost věznic, ve kterých provádím výzkum, následující:

VĚZNICE	KAPACITA VĚZNICE	SKUTEČNÝ POČET	NAPLNĚNOST %
Kuřim	464	645	139
Rapotice	460	517	112,39
Mírov	374	414	110,69
Celkový stav věznic v ČR	20 481	23 238	113,46

¹⁸Server www.financninoviny.cz dne 20. 6. 2011 informoval o tom, že v Česku se podle Českého helsinského výboru (ČHV) omezují sociální práva, situace vězňů je kritická a postoj politiků k lidským právům znepokojivý (uvedli to představitelé výboru při zveřejnění výroční zprávy o stavu lidských práv v zemi za loňský rok). Za jeden "z nejpálčivějších problémů" představitelé výboru považují dodržování práv vězňů. Místopředseda ČHV F. V. uvedl, že „současná situace ve vězeňství je zcela kritická. Česká republika se dostala na úplný chvost evropských zemí, a to nejen zemí EU.“ Výbor kritizuje přeplněnost věznic, kde si odpykává trest více 23 000 lidí. Oficiální zdroje mluví o naplněné kapacitě na 130 procent. F. V. dodal, že „podmínky výkonu

¹⁷ Rychlá fakta [online]. [cit.2011-10-25]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>

trestu se tak stávají zjevně nedůstojnými a Česko se dostalo "za hranici minimálních standardů".“

Vězeňská služba ČR se podle její mluvčí M. P. snaží všemi dostupnými prostředky navýšit ubytovací kapacity. Od září 2010 do současnosti byl počet míst navýšen o 349 a v plánu je navýšení o dalších 810 míst. Ani to však nebude stačit tempu zvyšování počtu nových vězňů. ČTK sdělila, že „dle právního předpisu, konkrétně řádu výkonu trestu, je možné umístit odsouzeného do místnosti s ubytovací plochou menší než čtyři metry čtvereční na osobu tehdy, jestliže celkový počet odsouzených v příslušném typu věznice překročí kapacitu věznic daného typu, což se v tomto případě bezpochyby děje“.

ČHV poukazuje na to, že i když přibývá trestaných, kvůli úsporám ubývá personálu a podmínky se zhoršují. Šetření dopadá i na hygienické podmínky, podotkl F. V. Bylo omezeno např. sprchování: zatímco dříve bylo možné každý den, nyní se odsouzení mohou sprchovat jedenkrát týdně.

M. P. oponuje, že nynější sprchování jednou za týden je v souladu s řádem výkonu trestu. Předtím tedy byla podle ní odsouzeným osobám poskytována péče nad rámec zákona. "Současný stav je bohužel odrazem ekonomické reality," podotkla. Pokud navíc odsouzený či obviněný manuálně pracuje, má sportovní aktivity nebo zdravotní obtíže, vyžadující zvýšenou hygienu, je mu prý povoleno častější sprchování.

Zhoršování stavu má podle F. V. i bezpečnostní rizika. V minulosti střety ve věznicích pramenily právě z podobných "drobných zásahů".

¹⁸Helsinský výbor: V ČR se omezují sociální práva i práva vězňů [online]. [cit.2011-10-30]. Dostupné z: <http://www.financinovinny.cz/>

3 Programy zacházení

¹⁹„Během výkonu trestu je odsouzený povinen se podrobit vnitřnímu řádu věznice, který kromě jiného vymezuje druh a obsah činností, které jsou pro jednotlivé skupiny odsouzených buď povinné, nebo dobrovolné. Okruh konkrétních činností, kterých je odsouzený povinen se zúčastnit nebo které může vykonávat, jsou stanoveny v programu zacházení.

K dosažení účelu výkonu trestu věznice stanoví pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného. Program se nezpracovává v případech, kdy odsouzený má vykonat trest nebo jeho zbytek ve výměře nepřesahující 3 měsíce.“

²⁰„Program zacházení (dříve resocializační nebo reedukační program) je zpracován pro každého odsouzeného ve vzájemné spolupráci psychologa, pedagoga, vychovatele, sociálního pracovníka a lékaře. Zahrnuje pracovní, vzdělávací, terapeutické a zájmové aktivity s diferencovaným přístupem ke každému odsouzenému při jejich realizaci. **Složení programu zacházení musí vždy sledovat dosažení účelu výkonu trestu. Hlavním cílem** programu zacházení s odsouzeným je vytvoření předpokladů pro úspěšnou reintegraci.

Odsouzený má mít možnost zvolit si z těch programů, které správa věznice považuje za vhodné. Pokud si žádný z těchto programů nezvolí, účastní se minimálního programu, stanoveného vnitřním řádem věznice.“²¹„Výběr programu stvrdí odsouzený podpisem. Alternativy jsou voleny tak, aby ve svém formativním důsledku byly rovnocenné. Kombinace alternativ umožňují sestavit programy v potřebné míře individualizované.“

²²„Programy zacházení mají *dvojitou funkci*:

1. nabízejí odsouzeným možnost ověřit si, zda oni sami jsou schopni podstoupit konfrontaci se svými předchozími a současnými problémy;
2. dávají větší prostor vězeňskému personálu pro porozumění vzorových prvků chování odsouzených.“

¹⁹ Zákon 169/1999 Sb.

²⁰ Sochůrek, 2007, s. 44-45

²¹ Vyhláška č. 345/1999 Sb.

3.1 Rozdělení programů zacházení podle složek výchovy, peniterciární diagnostika a komplexní charakteristika odsouzeného, minimální program zacházení

²³„Program zacházení s odsouzenými se člení na:

- a) pracovní aktivity,
- b) vzdělávací aktivity,
- c) speciální výchovné aktivity,
- d) zájmové aktivity,
- e) oblast utváření vnějších vztahů.

Pracovními aktivitami programu zacházení se rozumí:

- a) zaměstnávání,
- b) práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice (§ 32 odst. 2 zákona),
- c) pracovní terapie, vedená zaměstnanci Vězeňské služby s potřebným odborným vzděláním.

Vzdělávacími aktivitami programu zacházení se rozumí:

- a) vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm,
- b) vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu),
- c) vzdělávání v korespondenčních kursech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky.

Speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení vedená kompetentními zaměstnanci, zejména:

- a) terapeutická (zejména sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová terapie),

²² Sochůrek, 2007, s. 47

²³ Vyhláška č. 345/1999 Sb.

- b) sociálně právní poradenství,
- c) trénink zvládnání vlastní agresivity.

Zájmovými aktivitami programu zacházení se rozumí nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti, organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených.

Při nabídce alternativ programu zacházení je věznice povinna využívat co nejširší škálu forem, metod a prostředků, které vyžadují aktivní přístup odsouzených a obsahují prvky sebeobsluhy.

Programy zacházení s jednotlivými odsouzenými schvaluje ředitel věznice nebo jeho zástupce.

Kromě aktivit, uvedených v programu zacházení, může odsouzený v době vymezené vnitřním řádem uspokojovat své potřeby:

- a) využíváním knihovny věznice,
- b) odběrem tisku, knih a publikací,
- c) podílem na vydávání vlastního časopisu odsouzených,
- d) sledováním rozhlasových a televizních pořadů,
- e) účastí na dalších aktivitách vzdělávání a zájmové činnosti zprostředkovaných věznicí.

Při zprostředkování aktivit vedoucích k uspokojování potřeb odsouzených uvedených v předchozím odstavci, je věznice povinna využívat co nejširší škálu forem, metod a prostředků, s důrazem na ty, které vyžadují aktivní přístup odsouzených.“

²⁴ „Programy zacházení, vycházející z celkového chování, se mohou stát žádoucí motivací psychologickou a sociologickou, která ovlivňuje jejich pozitivní přizpůsobivost v rámci vězeňského prostředí. Tyto programy by neměly být zaměřeny pouze na změny chování odsouzeného (to většinou nelze dost dobře odhadnout a definovat), mohou však být počátkem pozitivnější komunikace mezi odsouzenými a vězeňským personálem.“

²⁴ Sochůrek, II. díl, 2007, s. 45

²⁵ „Diagnostické metody ve speciální pedagogice

Dělí se na: 1. Obecné

2. Speciální

K **obecným metodám** patří *anamnéza* rodinná, osobní, vyšetření prostředí. Anamnestické metody jsou v praxi vázány na anamnestický rozhovor a písemné dotazování. *Katamnéza* zkoumá situaci, v níž jedinec nalézá po určitém časovém odstupu od ukončení úpravy nebo nápravy a hledá příčiny recidivy (návratu), opakování nežádoucích jevů.

Ke **speciálním metodám** patří *odborná speciálně pedagogická vyšetření*, která mají zjistit druh a stupeň postižení. Na speciálním vyšetření se podílí tým odborníků, lékař, psycholog, sociální pracovníce, speciální pedagog a dle potřeby další odborníci. Jedná se vždy o týmovou práci. Při vyšetřování je potřeba se soustředit na celou osobnost vyšetřovaného, ne jen na izolovaný výkon v určité oblasti. Cílem je vytvoření *diagnózy*, která je výsledkem diagnostiky. Na jejím podkladě se stanoví postup při výchově a vzdělávání – *prognóza*.

Speciální pedagog při své diagnostice vychází z lékařské a psychologické diagnostiky, která představuje výchozí poznatky pro jeho působení. Speciální pedagog by jí měl rozumět a adekvátně si ji vysvětlit a použít při své pedagogické činnosti.“

²⁶ „Program zacházení se zpracovává na základě **komplexní zprávy o odsouzeném** s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti.“ ²⁷ „Komplexní zpráva o odsouzeném se zpracuje v průběhu výkonu trestu v nástupním oddělení a hodnotí se v ní sociální úroveň odsouzeného, jeho osobnostní rysy a zváží se možnosti výchovného působení a předpoklady jeho účinnosti.“

²⁸ „Komplexní zpráva je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného; její obsah je důvěrný.

²⁵ Pipeková a kol., 1998, s. 29,30

²⁶ Zákon 169/1999 Sb.

²⁷ Mezník, Kalvodová, Kuchta, 1995, s. 20

²⁸ Zákon 169/1999 Sb.

Program zacházení obsahuje:

- konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení;
- pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr;
- v rámci programu zacházení se pro odsouzeného nejméně 3 měsíce před propuštěním vytvářejí podmínky pro jeho samostatný způsob života;
- při vypracování programu zacházení věznice podle potřeby spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení.“

Pokud odsouzený odmítne jak individuální program zacházení (tj. speciálně výchovné aktivity), tak i standardní program zacházení (tj. zájmové, vzdělávací a pracovní aktivity), zúčastní se **minimálního programu zacházení**, stanoveného vnitřním řádem. Jeho základ tvoří pracovní činnosti ve prospěch věznice, odpovídající zdravotnímu stavu odsouzeného.

Vzhledem ke skutečnosti, že osobnosti odsouzeného se vyvíjí a probíhají změny v jeho chování a jednání, je možné program zacházení aktualizovat. Nejméně 3 měsíce před propuštěním jsou pro odsouzeného vytvářeny podmínky pro jeho samostatný způsob života a je zpracován program zacházení před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody.

Nabídky aktivit programů zacházení ve věznicích Kuřim, Rapotice a Mírov

VĚZNICE KUŘIM

²⁹ „Každý odsouzený má právo zvolit si svůj vlastní program zacházení z těch, které mu věznice nabídne vzhledem ke vhodnosti a daným možnostem. Pokud si odsouzený žádný z těchto programů nezvolí, zúčastní se tzv. minimálního programu zacházení. Ten se v podmínkách Věznice Kuřim zužuje pouze na pracovní zařazení

²⁹ Informační servis [online]. [cit.2011-9-25]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>

ve vnitřních provozech a práce ve prospěch věznice (úklid, brigádní činnost, práce pro věznicí a udržení kontaktů s rodinnými příslušníky.)

Odsouzení mají možnost využít pro sestavení programů zacházení tyto aktivity:

I. Vzdělávací aktivity

Tj. vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm dle aktuálních možností věznice; vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu; vzdělávání v korespondenčních kursech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky; jazykové kurzy (angličtina-formou samostudia, němčina, ruština, český jazyk); společenská výchova; zeměpisný kroužek; výpočetní technika; historicko - náboženský kroužek; kynologický kroužek - lovecká plemena; dokumentárně - přírodopisný kroužek; ekonomika.

II. Speciálně výchovné aktivity

Tj. individuální psychoterapie; psychoterapeutická skupina; muzikoterapie – relaxace; sociálně právní poradenství; trénink zvládnání vlastní agresivity; rehabilitační a pohybová cvičení; sociálně - právní poradenství; lékařská sexuální ordinace; arteterapie; týdenní terapeutická komunita; klub mladých; Jobklub; dramatická výchova.

III. Zájmové aktivity

Tj. individuální a skupinové zájmové činnosti (sportovní činnost, zájmové kroužky); kroužek šipek; hudební kroužek (dle žánrů - folklor, country); samoobslužné činnosti; kondiční cvičení; poslechový kroužek; kroužek atletiky; modelářský kroužek; počítačový kroužek; akvaristický kroužek; zahradnický kroužek; scrabble a Sudoku; šachový kroužek; kroužek stolního tenisu; akvaristika; myslivecký kroužek; kynologický kroužek; výtvarný kroužek; návštěvy kulturních akcí mimo areál věznice.

IV. Pracovní aktivity

Tj. pracovní zařazení na vnitřním pracovišti věznice dle určení odborné komise dle sjednané individuální smlouvy; pracovní zařazení na vnějším pracovišti věznice dle určení odborné komise dle sjednané individuální smlouvy; provádění všech prací

ve prospěch věznic; provádění úklidových prací v ubytovnách odsouzených; pracovní terapie – ergoterapie (činnost zahradnická, dřevomodelářská a řezbářská, ruční práce).

V. Oblast utváření vnějších vztahů

Nabídka aktivit vychází z konkrétních potřeb dle aktuálního složení odsouzených a možností věznic, zahrnuje prohloubení vztahu k rodině a blízkým osobám, pomoc při řešení konkrétních situací, problémů a potíží prostřednictvím zákonných institutů jako jsou:

- opuštění věznic v souvislosti s návštěvou;
- přerušení výkonu trestu;
- návštěvy bez sluchové a zrakové kontroly;
- realizace navýšených limitů pro telefonní hovory.

VĚZNICE RAPOTICE

Odsouzení mají možnost využít pro sestavení programů zacházení tyto aktivity:

I. Vzdělávací aktivity

Jsou realizované zaměstnanci oddělení výkonu trestu v rámci plnění programů zacházení a zaměřují se např. na **jazykovou průpravu** - výuka českého jazyka, výuka anglického jazyka a výuka německého jazyka; **základy společenských věd** - dějepisný kroužek, zeměpisný kroužek; ekonomický kroužek; **kurz základů obsluhy PC** - základy práce na PC a motoristický kroužek.

II. Speciálně výchovné aktivity

Jsou individuální a skupinové činnosti s terapeutickými prvky, vedené odbornými zaměstnanci věznic a zahrnují: **adaptační kurz**; **protidrogové poradenství**; **sociálně právní poradenství**; **kroužek sociálních dovedností**; **sociálně psychologický výcvik**;

III. Zájmové aktivity

Jsou realizovány v rámci jednotlivých oddílů nebo oddělení podle aktuálních možností a nabídky věznic. Rozumí se jimi aktivity např. **sportovní** - kroužek

sportovních her a stolního tenisu, kroužek elektronických šipek; **rukodělné** - kroužek keramiky a výtvarných technik, údržbářský kroužek; **naučné a poznávací, orientované na kulturní a aktuálně společenské dění** - diskusní klub; zahrádkářský kroužek; kroužek filmového diváka; akvaristický kroužek a hudební.

IV. Pracovní aktivity

Tzn., že odsouzení jsou ve věznici zařazováni do práce s přihlédnutím k jejich zdravotnímu stavu, vzdělání a získané praxi v daném oboru, výši jejich pohledávek, délce trestu a sociální situaci. Dále se přihlíží k osobnosti odsouzených, k jejich skutečnému zájmu pracovat a přizpůsobit se konkrétním podmínkám pracovního zařazení, k plnění jejich povinností v dosavadním průběhu výkonu trestu, popř. k dalším specifickým podmínkám daných pracovišť.

V. Oblast utváření vnějších vztahů

Zde se realizují aktivity, které v kladném směru přispějí k soběstačnému životu odsouzených v souladu se ZVTOS po jejich propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. V této oblasti je odsouzeným nápomocen zejména sociální pracovník. Jedná se o udržení a posílení pozitivních vazeb se svými blízkými příbuznými, uspořádání a vyřizování sociálních podmínek života po propuštění, vyřizování základních důkladů nezbytných pro další jednání na úradech práce, navazování kontaktů se zaměstnavateli, charitativními organizacemi a dalšími subjekty, které mohou zprostředkovat pomoc nebo samy zajistit vhodné podmínky v prvních dnech života odsouzených po jejich propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Minimální program zacházení – je zpravidla uplatňován pouze u odsouzených zařazených ve III. PSVD. Cílem tohoto programu je vést odsouzené k bezproblémovému výkonu trestu v souladu se ZVTOS bez potřeby přijímání mimořádných opatření. Tvoří ho především pracovní činnost, povinnost dodržovat běžné společenské normy, pořádek, kázeň a povinnosti stanovené ZVTOS, ŘVTOS a vnitřním řádem věznice, jakož i provádění úklidových a dalších prací k zajištění každodenního provozu věznice. V rámci minimálního programu zacházení mohou odsouzení provádět individuální zájmovou činnost zejména v době svého osobního volna. Ve Věznici Rapotice není v současné době uplatňován u žádného odsouzeného.

Aktualizovaný program zacházení - v rámci programu zacházení se pro odsouzené s trestem odnětí svobody delším než jeden rok nejméně tři měsíce před propuštěním vytvářejí podmínky pro jejich samostatný způsob života po propuštění a za tím účelem se aktualizuje program zacházení. Cílem je motivovat odsouzené, aby se intenzivně zajímali o řešení svých problémů. Odsouzení mají zřetelně stanoveny, které aktivity v rámci aktualizovaného programu zacházení jsou pro ně povinné, přičemž základem pro všechny odsouzené jsou sebeobslužné činnosti, sociální poradenství, psychosociální poradenství zaměřené na zvládnutí úskalí přechodu na svobodu a podle vyhodnocení rizik a podmínek věznice extramurální aktivity. Program zacházení se skládá z oblastí: a) **komunitní setkání odsouzených** – probíhá zpravidla 1 x týdně. Cílem je vyhodnotit předchozí období, řešit aktuální problémy, projednat připomínky zúčastněných osob; b) **sebeobslužná činnost** – záměrem je v co největší možné míře narušit nárokový způsob života. Odsouzení si upevňují návyky, potřebné v každodenním životě, osvojují si základní dovednosti v pravidelné přípravě jednoduchých jídel a stolování. Perou si, žehlí a starají se o oděv. Pod dohledem mohou provádět i drobné údržbářské práce, včetně malování a výzdoby ložnic atd. Součástí aktivity je také seznámení odsouzených se základy etiky a společenského chování; c) **sociálně právní poradenství** – spočívá především v metodické a odborné pomoci odsouzenému řešit jeho sociální problémy, zajistit kontakty s obecními úřady, úřady práce, azylovým domem, společenskými organizacemi, církví, atd. d) **psychosociální poradenství a vzdělávací činnost**; e) **pracovní činnost** – odsouzení jsou vedeni k rozvíjení a upevňování základních pracovních návyků formou pracovního zařazení ve věznici nebo formou pracovní terapie; f) **zájmová činnost** – nabídka zahrnuje zejména aktivity zaměřené na relaxační a uvolňovací techniky; g) **extramurální aktivity** – individuální nebo skupinové. Odsouzeným se umožní v souladu se zákonem, vyhláškou, s plněním programu zacházení a na základě individuálního vyhodnocení rizik využívat těchto aktivit zejména k podpoře praktického nácviku sociálních dovedností mimo objekt věznice. Účelem je, aby se odsouzený individuálně nebo ve skupině v doprovodu zaměstnance VS dostal do kontaktu s prostředím, situacemi a lidmi mimo věznici.

Z nabízených aktivit programu zacházení ve Věznici Rapotice je z řad odsouzených největší zájem o sportovní a vzdělávací aktivity a dále o konané vycházky v doprovodu zaměstnanců věznice v rámci extramurálních aktivit. V souvislosti

s navýšením počtu odsouzených po ukončení II. etapy rekonstrukce Věznice Rapotice zřejmě dojde i k navýšení počtu plánovaných programů.“

VĚZNICE MÍROV

³⁰Odsouzení mají možnost využít pro sestavení programů zacházení tyto aktivity:

I. Vzdělávací aktivity

Jedná se o vzdělávání organizované či realizované odbornými učiteli dle aktuálních možností věznice a je vedeno či kontrolováno zaměstnanci oddělení výkonu trestu (např. vědomostní kroužek, český jazyk, PC kroužek, základy francouzštiny);

II. Speciální výchovné aktivity

Zahrnují individuální a skupinové činnosti s terapeutickými prvky pod vedením odbornými zaměstnanci věznice (např. sociální poradna pro nepracující odsouzené VO, zvládnou konflikt 2?, individuální psychoterapie, abstinuji tady a teď, skupinové rehabilitační cvičení I, řízená);

III. Zájmové aktivity

Opět se jedná o individuální i skupinové činnosti, realizované zaměstnanci oddělení výkonu trestu v rámci plnění programů zacházení (např. kondiční cvičení, světová kinematografie, kroužek křížovek, kondiční a relaxační cvičení II);

IV. Pracovní aktivity

Zahrnují veškeré pracovní zařazení odsouzených, v úvahu se bere mj. zdravotní stav odsouzeného, délka trestu, praxe v oboru, zda je schopen se přizpůsobit podmínkám v konkrétním pracovním zařazení, apod. (např. rukodělné činnosti,- pracovní činnosti ve VO,- humanita,- pracovní terapie – výroba hraček);

V. Oblast utváření vnějších vztahů

Vzhledem k charakteru věznice není tato oblast aktivní.

³⁰ Zdroj: věznice Mírov

3.2 Zpracování a vyhodnocování plnění programů zacházení

³¹„Při zpracování programu zacházení by měly být dodrženy tyto zásady:

- **individuální přístup** – respektování osobnosti odsouzeného a jeho individuálních zvláštností, psychických vlastností, charakteru atd.;
- **motivace** – např. pokud má odsouzený rodinu, lze jej motivovat snahou o podmíněné propuštění a brzký návrat k rodině apod.;
- **přiměřenost** – kladení takových požadavků na vězně, které jsou přiměřené jeho rozumovým schopnostem, vzdělání, vůli, atd.;
- **komplexnost** – vytvoření určitých soustav návyků, postojů resp. jejich korekce a náprava;
- **zpětná vazba** – pozorování vězně, pohovory s ním, zda si zve návštěvy, jak se projevuje v kolektivu, při psychoterapii, sociálně-psychologickém výcviku atd.;
- **cílevědomost** – program zacházení musí směřovat k jasně stanovenému, přiměřenému a reálnému cíli, zejména s ohledem na osobnost odsouzeného, jeho životní zkušenosti apod.;
- **systematičnost** – působení musí být realistické a pro vězně srozumitelné;
- **soustavnost** – působení musí být v co nejdelším časovém úseku, aktivity musí spolu souviset a směřovat k cíli a změnám v postojích a osobnosti vězně;
- **perspektivnost** – vězeň nesmí mít pocit samoučelnosti a zmaru, že vše je jen „jako“ apod.

Na tomto místě je třeba realisticky podotknout, že ne každý vězeň je systematického, cílevědomého a motivovaného zacházení schopen, např. proto, že trpí poruchou osobnosti, pro nedostatek motivace, neochotě podílet se na svém životním postoji vlivem rozvinuté kriminální infekce nebo nedostatku vůle. Výjimkou není ani zatvrzelý, negativistický postoj k výchově, autoritám a vzdělávání, často hluboce fixovaný vlivem negativních zkušeností od dětství.

Cíle programů zacházení s pachateli, které se soustředí na osobnost jedinců, jsou nejlépe dosažitelné v případě zaměření se na specifické problémy, spojené s jejich chováním. Může se jednat o problémy, které vyvrcholily v době spáchání trestného činu

nebo o problémy, které jsou důsledkem zkušeností, získaných během pobytu ve vězení.“

³²„**Naplnění cíle programu zacházení** jednotlivého odsouzeného se hodnotí pravidelně v termínech stanovených v následujícím odstavci. Při hodnocení se program zacházení aktualizuje v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného a změnami v jeho chování a jednání. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení projednají zaměstnanci oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu) s odsouzeným; odsouzený se na aktualizaci programu zacházení podílí.

Programy zacházení jsou zpravidla vyhodnocovány jednou:

- a) za měsíc ve věznici pro mladistvé,
- b) za dva měsíce ve věznici s dohledem a dozorem a ve výstupních odděleních věznic s ostrahou a se zvýšenou ostrahou,
- c) za tři měsíce ve věznici s ostrahou,
- d) za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou.

Aktualizací programu zacházení je i zařazení do minimálního programu zacházení či přechod do individualizovaného programu zacházení.

Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení je základním podkladem pro návrh na přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu. Návrh na přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu podá soudu ředitel věznice zpravidla na základě doporučení odborných zaměstnanců.

Volba a způsob naplňování cíle programu zacházení je vedle chování, jednání, postojů ke spáchanému trestnému činu a výkonu trestu jednou z rozhodujících skutečností při zařazování odsouzeného do některé ze zpravidla tří prostupných skupin vnitřní diference:

Do první prostupné skupiny vnitřní diference se zařazují odsouzení, kteří převážně aktivně plní program zacházení i své další povinnosti a chovají se a jednají v souladu s vnitřním řádem.

³¹ Sochůrek, II. díl, 2007, s. 46-47

³² Zákon č. 169/1999 Sb.

Do druhé prostupné skupiny vnitřní diference se zařazují odsouzení s nevyjasněným a kolísavým postojem a přístupem k programu zacházení a svým povinnostem.

Do třetí prostupné skupiny vnitřní diference se zařazují odsouzení, kteří převážně:

- a) program zacházení neplní nebo jej odmítají,
- b) neplní své povinnosti,
- c) chovají se a jednají v rozporu s vnitřním řádem.

Prostupné skupiny vnitřní diference tvoří ucelený systém pozitivní motivace odsouzených. Ve vnitřním řádu se stanoví podrobnější podmínky vnitřní diference tak, aby odsouzený mohl být během výkonu trestu na základě změn v přístupu, plnění programu zacházení, plnění povinností a chování a jednání v souladu, či nesouladu s vnitřním řádem postupně zařazován do jednotlivých skupin.

O zařazení a o změně zařazení odsouzeného do prostupné skupiny vnitřní diference rozhoduje ředitel věznice nebo jeho zástupce na základě doporučení odborných zaměstnanců, zpravidla při hodnocení programu zacházení.“

³³„Principy zohledňování specifčnosti osobnosti odsouzených platí zejména při sestavování programů zacházení se zvláštními skupinami odsouzených, např. mladistvými, cizinci, matkami s dětmi, trvale pracovně nezařaditelnými (geronty, invalidní důchodci apod.), sexuálními devianty, psychopaty, odsouzenými problémovými uživateli drog a odsouzenými, vykonávajícími trest doživotí nebo dlouhodobé tresty.“

3.3 Zacházení se specifickými skupinami vězňů

³⁴„Ve výkonu trestu můžeme z psychologického hlediska najít lidi od normy až po ty, kteří trpí závažnými poruchami chování, poruchami osobnosti, sexuálními deviacemi, mají snížený intelekt nebo jiné různé problémy, někdy přechodného, někdy trvalého rázu. Specifickými skupinami vězňů jsou rovněž mladiství, ženy, matky s dětmi, trvale pracovně nezařaditelní vězni, vězni se smyslovými, rozumovými nebo tělesnými postiženími, neurotici, lidé dlouhodobě zneužívající alkohol nebo drogy nebo

³³ Sochůrek, II. díl, 2007, s. 45

³⁴ Sochůrek, II. díl, 2007, s. 47

na nich závislí. Zařadit sem můžeme i odsouzené cizince, vězně vykonávající trest doživotí nebo dlouhodobé (výjimečné) tresty a vězně z prostředí organizovaného zločinu. Pro tyto skupiny vězňů jsou zřízeny buď samostatné věznice, specializovaná oddělení nebo je s nimi alespoň specializovaně zacházeno.“

³⁵„Postupy a zacházení se specifickými skupinami vězňů a s vězni se specifickými problémy a požadavky obsahují dva hlavní humanizační prvky:

1. **ochranu těchto vězňů** před šikanou, ústrky a zesměšňováním ze strany vězňů, výjimečně i nepochopením ze strany personálu. Právě tím, že s nimi zachází speciálně cvičený personál, jsou minimalizovány chybné postupy nebo neadekvátní reakce ze strany personálu.

2. druhý rozměr je **ochrana méně narušených vězňů v oblasti psychické normy**, kteří jsou v pobytu s těmito lidmi vystaveni naopak negativním důsledkům soužití s nimi.

V této oblasti nepanuje ani mezi odbornou veřejností úplná shoda. Vytváření homogenních skupin s vyloučením přirozené dynamiky nemusí být nejlepší cestou k reintegraci. Ústředním problémem je stanovení tzv. **stupně kriminální infekce**, tedy celkové narušenosti osobnosti člověka vězněním, pobytem v antisociálních skupinách, oslabení nebo ztráty morálních zábran atd. Přehlížení této skutečnosti nebo dokonce její popírání by se ve vězeňství mohlo vymstít, protože jen při vědomí těchto jevů je možné jim čelit a omezovat je.“

Zvláštní formou specializovaného zacházení s odsouzenými je zřízení **bezdrogových zón**.³⁶“Bezdrogové zóny plní diferencovaně následující role:

- oddělují vězně, kteří nebrali drogy v civilním životě, od většiny rizik, aby návyk na drogu neodstartoval ve vězení;
- soustřeďují se na skupiny vězňů, kteří mají zkušenost s drogou a ve vězení nechtějí pokračovat (popř. se chtějí léčit);
- soustřeďují se na skupiny vězňů, kteří mají drogovou zkušenost a všechny okolnosti svědčí o tom, že v abúzu hodlají pokračovat i ve vězení;
- soustřeďují se na skupiny vězňů bez vlastní drogové anamnézy, avšak s drogami obchodujícími (nedovolené styky, koruptivní tlaky apod.).

³⁵ Sochůrek, II. díl, 2007, s. 52-53

Podle zveřejněných zjištění bez drogové zkušenosti přichází do vězení asi **40 – 50 %** vězněné populace. Koncepce bezdrogových zón vyžaduje velmi přísné kontroly bezpečnostního typu, zabránění „míchání“ uživatelů drog s těmi, kteří drogovou zkušenost nemají, co možná nejpřesnější diagnostiku a výchovné zacházení a terapeutické aktivity zaměřené tak, aby se vězni jen velmi omezeně dostávali do situací, které „volají po droze“ (např. nezvládnuté osobní krize apod.). Varující je zjištění, že více jak **80 % mladistvých vězňů drogu v civilním životě brali.**“

³⁷„Určitá specifika vyžaduje též zacházení s **multirecidivisty**, lidmi často sociálně deprivovanými, pro něž se prostředí vězení stalo domovem. Tyto skupiny jsou rezistentní vůči jakémukoliv zacházení, pozitivním změnám ve svých postojích. Jejich podřízení se a respektování vnitřního řádu věznice a příkazů zaměstnanců je povrchní, předstírané a účelové. Ve skutečnosti jsou uzavřeni ve vlastním, pro zaměstnance jen obtížně proniknutelném světě vnitřních vztahů, řídí se kodexem vězně (zahrnuje tyto zásady: -Neplet' se do věcí jiných lidí,- Nebud' moc zvědavý,- Nepouštěj si pusu na špacír,- Hled' si svého,- Nebonzuj!). K tomu je nutné přiřadit i projevy prizonizace (působení prostředí a vztahů na jedince, který se ocitl za mřížemi). Skupinový konformismus nutí vězně akceptovat a hlavně prezentovat hodnoty a normy, typické pro kriminální subkulturu. Vězeň, který se od této skupinové „vězeňské normy“ odlišuje, musí svoji pozici hájit. Mnozí toho ale nejsou schopni. Proto přejímají argot (nespisovná mluva některých skupin záměrně jiným nesrozumitelná), prezentují se svými zločineckými úspěchy, vztah k ženám redukuje převážně na sex apod. Provází je denní snění, vytvářejí si „realitu vleže“, tzn. mnohahodinové povalování vězňů na lůžku a vytváření si reality budoucího života.

Většina vězňů proto volí způsoby chování a své vnější projevy takové, aby se neodlišovali od ostatních.“

³⁶ Sochůrek, II. díl, 2007, s. 46-47

³⁷ Sochůrek, II. díl, 2007, s. 52-53

3.4 Současná situace v oblasti zaměstnávání odsouzených

³⁸ „V souladu se zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, je odsouzenému uložena řada povinností, které je povinen plnit. Jednou ze základních povinností odsouzeného je i povinnost pracovat, pokud byl zařazen do práce a je k práci zdravotně způsobilý.

Věznice je povinna při zařazování odsouzených do práce přihlížet jednak k jejich zdravotní způsobilosti a dále také k jejich odborným znalostem a dovednostem. Věznice vytvářejí podmínky pro zaměstnávání odsouzených buď v rámci svého provozu, vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti anebo smluvně u jiných subjektů. K zaměstnávání odsouzeného u jiného subjektu, jehož zřizovatelem nebo většinovým vlastníkem není stát, je dle zákona zapotřebí jeho souhlasu. Odsouzený je oprávněn tento souhlas odvolat prohlášením učiněným vůči Vězeňské službě, přičemž toto odvolání souhlasu není možno považovat za odmítání práce.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody vymezuje práce, které odsouzení nesmí vykonávat. Je zakázáno školit a zařazovat odsouzené k výkonu prací s výbušninami. V případě, že odsouzený při práci přichází do styku s omamnými a psychotropními látkami nebo jedy anebo s jinými látkami, které mohou vyvolat zvýšené nebezpečí újmy na zdraví nebo škody na majetku, je třeba nad ním zajistit zvýšenou kontrolu. Zákaz některých prací pro odsouzené ženy a mladistvé se řídí zákoníkem práce.

Odsouzeným přísluší odměna podle vykonané práce. Výše odměny a podmínky pro její poskytování jsou stanoveny nařízením vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody. Pracovní odměna odsouzeného je souhrnem základní složky odměny, odměny za práci přesčas, příplatků a ohodnocení pracovního výkonu. Výši odměny stanoví odsouzenému věznice v závislosti na množství a kvalitě odvedené práce.

Základní složka odměny je diferencována **do tří skupin**. Odsouzenému tak přísluší podle druhu jím vykonávané práce základní složka odměny v I. skupině, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon není potřebná odborná kvalifikace, ve II. skupině, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon je potřebné vyučení v oboru nebo jiná odborná

³⁸ Zaměstnávání a odměňování odsouzených [online]. [cit.2011-10-11]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/zamestnavani-a-odmenovani-odsouzenych-17572.html?mail>

kvalifikace a ve III. skupině, jedná-li se o samostatný výkon zvláště náročných a specializovaných prací, vyžadující zpravidla vyšší než úplné střední vzdělání nebo vyšší než úplné střední odborné vzdělání. V I. skupině činí výše základní složky odměny částku 4 500 Kč, ve II. skupině částku o polovinu vyšší než v I. skupině a ve III. skupině částku ve výši dvojnásobku základní složky odměny v I. skupině.“

³⁹„Odsouzený je zařazen do práce rozhodnutím ředitele věznice, a to zpravidla na základě doporučení odborných zaměstnanců.

Povinnost pracovat se nevztahuje na odsouzeného:

- a) staršího 65 let,
- b) plně invalidního,
- c) jehož zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení,
- d) dočasně práce neschopného,
- e) pokud z povahy překážky vyplývá, že je jeho pracovní povinnost vyloučena.

Odmítnutí práce odsouzeným, který byl zařazen do práce, je závažným porušením povinnosti odsouzeného, za něž se zpravidla odsouzenému uloží kázeňský trest. V případě odmítnutí práce se odsouzený zpravidla umístí v době, kdy by měl pracovat, odděleně od ostatních odsouzených, přičemž se mu neumožní zájmová činnost včetně sledování televizního a rozhlasového vysílání.

Ustanovení předchozího odstavce se netýká odsouzených, kteří vzali zpět svůj souhlas se zařazením do práce u cizích subjektů uvedených v § 30 odst. 4 zákona.“

Způsob a další podmínky zaměstnávání odsouzených ustanovuje Vyhláška č. 345/1999 Sb.

⁴⁰**„Zaměstnanost vězňů se v současnosti pohybuje kolem šedesáti procent. Podařilo se ji zvýšit teprve v uplynulých dvou letech. Dlouhodobě se pohybovala kolem čtyřiceti procent.**

Je to nesmírně náročný úkol, neboť většina vězňů je v režimu ostrahy. Tyto vězně je z bezpečnostních důvodů nákladné a náročné zaměstnávat mimo věznici, a proto se jim vězeňská služba snaží zajistit práci uvnitř střežených prostor.“

³⁹ Vyhláška 345/1999 Sb.

⁴⁰ Rychlá fakta [online]. [cit.2011-1-12]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>

Zaměstnávání odsouzených ve věznicích Kuřim, Rapotice a Mírov

„Zaměstnávání odsouzených během výkonu trestu je nepochybně jeho důležitou součástí. Jednak dává věznění smysl, jednak motivuje odsouzené k vytváření pozitivních pracovních postojů. Práce výrazně eliminuje negativní dopady věznění na psychický obraz odsouzených, absence možnosti pracovat vede odsouzené ke větší vnímavosti negativní kriminální infekce. Nedostatek pracovních příležitostí ve vězení vede k pasivně rezistentnímu životnímu postoji a pobyt ve vězení tak ztrácí jeden z důležitých obsahů. Mnozí vězni po dobu několika měsíců i let se účastní pouze rekreativních a všeobecně vzdělávacích programů, které však nemohou nahradit smysluplnou pracovní činnost. Ti odsouzení, kteří před uvězněním pracovali, tak postupně ztrácí pracovní návyky a ostatní nemají možnost je získat. Po propuštění na svobodu se pak velmi obtížně adaptují na trh práce a posléze selhávají.“

VĚZNICE KUŘIM

⁴¹V roce 2011 činila ve věznici Kuřim zaměstnanost průměrně **57,25 %**.

„Pracovní terapie

I vzhledem k faktu, že poptávka po práci z řad odsouzených mnohanásobně převyšuje nabídku, hledá vedení oddělení výkonu trestu vhodnou formu využití pracovního potenciálu odsouzených a to především v rozličných formách pracovní terapie. Pracovní terapie jsou jednou z významných atributů programů zacházení, které jsou odsouzení povinni, v průběhu svého pobytu ve věznici, plnit.

Nyní je tato forma činnosti realizována především v rámci náplně práce pedagogů volného času a jedná se především o šití hraček na elektrických šicích strojích, vyšívání, kde se odsouzení učí technicky zvládnout šití na elektrickém šicím stroji, včetně jeho pravidelné údržby, vytvoření stříhů na jednotlivé hračky, třídění materiálu na šití dle složení (vlna, len, bavlna apod.). Estetické cítění uplatní při kombinaci barev a to u techniky zvané patchwork. Pro současnou skupinu odsouzených je už práce jako např. vyšívání různými vyšívacími technikami, plná výšivka, vyšívání ubrusů, prostírání, obličejů a oblečení na panenky zcela rutinní záležitostí.

⁴¹ Zdroj: Věznice Kuřim

Další oblastí je práce se dřevem, řezbářství – výroba hraček a různých předmětů, kde máme k dispozici dvě dílny. V této činnosti se odsouzení učí zacházet s dřevoobráběcími stroji a nástroji, rozpoznávat jednotlivé druhy dřeva, vlastností dřeva, způsoby obrábění (např. frézování, hoblování, lakování, broušení, apod.). Výsledkem je pak výroba drobných dřevěných hraček a upomínkových předmětů pomocí řezbářských dlát.

V neposlední řadě je to práce ve skleníku, kde se odsouzení učí pěstovat sadbu květin a zeleniny ze semínek, pikýrovat rostlinky, rozmnožovat květiny řízkováním, správně přesazovat pokojové květiny, pečovat o ně. To vše je možné dělat i v době zimních měsíců a pochopitelně se celá škála činností rozrostle v době, kdy bude možné přenést tyto zahradnické práce na volná prostranství záhonů.

Základní a povinné jsou úklidové práce v ubytovně, práce pro zajištění každodenního chodu věznice, pracovní terapie, nejvýznamnější je pak skutečné pracovní zařazení za mzdu. Pracovní terapie obsahuje činnosti, které vedou k rozvoji manuálních dovedností i pracovních postojů, i když výsledkem pracovní terapie není tržní produkt či výrobek oceněný mzdou. Práce se tak stává hodnotou sama o sobě a uspokojení z jejího výsledku spočívá pouze postojové a psychické rovině. V současné době je ve věznici zařazeno do pracovní terapie asi 40 vězňů, kteří jsou pravidelně pracovně využíváni ve vnitřních provozech věznice - především na pomocné práce v kuchyni, v dílnách na údržbě, ve skladu civilních svršků odsouzených, v knihovně pro odsouzené, na administrativní práce, úklid ošetřovny a v posledních dnech zejména na úklid sněhu z komunikací a ochranného pásma. Významným aspektem pracovní terapie je jednak prokázání opravdového zájmu odsouzeného pracovat a také zjištění jejich pracovních dovedností a návyků před skutečným pracovním zařazením. Jsou totiž provozy, v nichž nelze teprve testovat vězně, zda - li práci zvládnou či nikoliv, protože by zde mohly vzniknout nezvratné škody způsobené soukromému subjektu.

Práce pro brněnskou ZOO

V prvním čtvrtletí roku 2010 došlo k předání dalších pěti kusů dřevěných laviček brněnské ZOO. Jedná se o výsledek spolupráce, zahájené již v roce 2009, kdy na základě schůzky vedení věznice a ZOO Brno, byla nalezena možnost pomoci při výrobě dřevěných laviček, které jsou v zoologické zahradě umístěny

do jednotlivých klidových zón. Odsouzeným je do výkonu trestu dodáván odpovídající materiál pro výrobu, dochází zde k opravování dřevěných klád a následné kompletaci laviček dle projektu zpracovaného zahradou.

Na samotné výrobě se podílí odsouzení, zařazení do rukodělného kroužku, kteří pod metodickým vedením pedagoga volného času provádí kompletaci laviček a následnou distribuci z věznice.

S přihlédnutím k faktu, že se vzhledem k odsouzeným jedná o efektivní strávení volného času ve věznici, je nezanedbatelný výsledek i samotná pomoc zoologické zahradě a jejím návštěvníkům. Do dnešního dne bylo již touto formou předáno do užívání devět kompletních laviček.“

VĚZNICE RAPOTICE

Ke dni 8. 7. 2011 je ve věznici Rapotice zaměstnáno celkem 270 odsouzených z celkového počtu 517, zaměstnanost činí **52,2 %**.

Dle tiskového mluvčího věznice J. D. je mezi odsouzenými poměrně velký zájem o práci, proto není problém obsazovat ani práci bez odměny. Ochota vězňů pracovat je podle něj vyšší, než jsou současné možnosti věznice. Ředitel věznice P. O. proto plánuje během letošního roku předložit koncept na výstavbu jedné nebo dvou výrobních hal uvnitř střeženého areálu, kde by mohly firmy odsouzené zaměstnávat.

V současné době věznice nabízí odsouzené na práci v širokém regionu mezi Třebíčí a Brnem. Podle slov tiskového mluvčího J. D. je ukázkovým příkladem dobrá spolupráce se společností UXA Brno, kde je zaměstnáno šestnáct odsouzených z věznice Rapotice.

Ne všichni ovšem mají to štěstí, aby získali práci venku. Šestašedesát odsouzených pracuje v takzvané vnitřní režii. To znamená, že se podílejí na údržbě a provozu areálu věznice, např. instalatéri, elektrikáři, zedníci, truhláři, kuchaři, úklid, apod. Zájem ovšem je i o práce bez odměny, tedy drobné pomocné práce např. při úklidu areálu věznice. Na tyto práce je v současnosti zařazeno patnáct obyvatel věznice. Sehnat však práci pro všechny je zvláště v současné ekonomické situaci opravdu problém. A přitom ti, kdo zaměstnávání odsouzených vyzkoušeli, si je ve většině případů chválí. V Kralicích si nikdo neumí představit, že by tam vězni z Rapotic nepracovali. Prováděli např. oprava hasičské zbrojnice, obou hřišť, opravu

boudy na Práchevně, spravování polních cest, shrabování chodníků v zimě, přes léto sečení trávy. Jsou však práce, které odsouzení dělat nemohou: jedná se především o ty činnosti, na které nejsou proškoleni. Mluvčí věznice podotýká, že s každým subjektem je uzavřena smlouva, která řeší konkrétní podmínky zaměstnávání. Každý vězeň nemůže pracovat mimo areál věznice, výběr odsouzených provádí komise.

Jednou z nesporných výhod zaměstnávání odsouzených je podle E. D. značná finanční úspora. Aby se ušetřilo, využívají se odsouzení, protože za těch podmínek, jaké vězeňská služba dává, je to zajímavé. Devadesát procent prací jsou prováděny buď jejich technickými službami, nebo s pomocí odsouzených. Dopravu odsouzených na pracoviště zajišťuje zaměstnavatel. Ten je dále povinen zajistit odsouzeným stravu.

Starosta E. D. je s prací odsouzených naprosto spokojen. Dle jeho slov odsouzení mají zájem i o práci v sobotu, kdyby mohli, pracovali by prakticky neustále. Jenže to není možné. Předpisy mj. stanovují, že pracující odsouzení musejí mít minimálně jeden den volno, pracuje tedy běžně osm hodin denně s tím, že jsou dispozici na jakoukoliv činnost: od práce v lese, pálení klestí nebo uklízení.

VĚZNICE MÍROV

⁴²V lednu 2012 byla zaměstnanost ve věznici Mírov vyčíslena na **63,43 %**.

„Snahou pracovníků oddělení zaměstnávání vězňených osob je získat pracovní uplatnění pro co největší procento odsouzených. Vzhledem k převaze odsouzených ve zvýšené ostraze je nutné se zaměřit na činnosti, které lze provádět v areálu věznice.

V současné době odsouzení pracují v těchto oblastech:

- vnitřní provoz
- dřevovýroba, zejména výroba nábytku
- ruční obrábění odlitků
- vkládání vinutí do statorových svazků
- soustružnické a zámečnické práce
- montážní práce ve věznici

⁴² Zdroj: Věznice Mírov

Věznice Mírov - provozovna hospodářské činnosti je z velké části zaměřená na výrobu nábytku z lamina. **V rámci této provozovny byla realizována zakázka pro Finanční úřad Brno- pobočka Znojmo a také v rámci stejné budovy pro Úřad práce Znojmo.** Jednalo se o vybavení takřka třiceti kanceláří, pokladen, podatelen a konferenční místnosti. Celá zakázka byla rozdělena do tří etap. První dvě etapy byly realizovány v měsíci srpnu 2009 a závěrečná v prosinci 2009. Obě strany, jak dodavatel, tak objednatel, potvrdily výbornou vzájemnou spolupráci. Slavnostní předání celého díla proběhlo v prostorách FÚ Znojmo dne 21. 1. 2010.

Nábytek vyrobený ve Věznici Mírov získal v předešlých letech nejen certifikáty managementu kvality, environmentálního managementu, ale nyní v měsíci březnu 2011 i práva k užívání ochranné známky „EKO“.

Výroba hraček ve věznici Mírov

Odsouzení věznice Mírov se v rámci pracovní terapie zabývají mj. i výrobou hraček a didaktických pomůcek pro děti předškolního věku. Obojí se vyrábí ze dřeva, které je nejdostupnějším materiálem ve věznici. K tomuto účelu se používají staré vyřazené palety a odpadní materiál z výroby nábytku. Vzhledem k malému prostoru, který je pro tuto činnost vyčleněn, se této pracovní aktivity mohou účastnit pouze tři odsouzení. Pod odborným dohledem vychovatele vznikají puzzle, domečky, nejrůznější skládačky, mašinky, autíčka, dřevěné šněrovací boty, ale i počítadla a učební pomůcky pro malé předškoláky. Tyto vyrobené hračky a školní pomůcky jsou pak darovány v období vánočních svátků dětem z okolních mateřských škol. Dosud hračky a didaktické pomůcky putovaly do střediska Pomněnka v Šumperku, do MŠ v Řepové, školy v Moravské Třebové, centra pro handicapované děti v Mohelnici a mnoha dalších institucí.

V rámci projektu "**Pomáháme pomáhat**" šijí doživotně odsouzení hračky, a to bezplatně, pouze v rámci pracovní terapie, z materiálu poskytnutého zpočátku ČČK v Olomouci, ale po medializaci projektu v tisku, i z materiálu od sponzorů a dokonce i soukromých osob. Hračky jsou určeny pro krizové situace (dopravní nehody, povodně, požáry apod.) v případech, kdy budou účastníky mimořádné události i děti. Malá plyšová hračka by měla sloužit ke zklidnění dítěte a k navázání kontaktu mezi ním a příslušníkem zasahující složky. Aby mohly hračky doputovat až k dětem, musí mít samozřejmě veškerý použitý materiál atest nezávadnosti.

V září 2011 předala Věznice Mírov složkám IZS (integrováný záchranný systém) v Olomouci prvních tisíc kusů plyšových hraček. Symbolicky bylo předání provedeno rozložením barevných plyšových medvídků, chobotniček a dalších hraček na kapoty vozidel jednotlivých zúčastněných složek. Kolik kusů hraček obdrží jednotlivé složky IZS, o tom rozhodl zástupce ČČK v Olomouci Ing. V., který akci pod názvem "MEDVÍDEK" inicioval. Předání se uskutečnilo v areálu hasičského záchranného sboru v Olomouci za účasti zástupců věznice Mírov, OŘ PČR v Olomouci, Městské policie v Olomouci, HZS v Olomouci a ČČK v Olomouci. Prvotní obavy, zda se odsouzení budou chtít do projektu zapojit, opadly poté, co jim bylo vysvětleno, k jakému účelu budou jimi ušité hračky sloužit. Podle slov vychovatele, který je garantem projektu, se od doby, kdy odsouzení začali pracovat, mezi nimi zlepšila i vzájemná komunikace a snížilo napětí. Vyrobit hračku totiž znamená vzájemně spolu hovořit, vytvářet předlohy, učit se nové věci, a to z pohledu účelu výkonu trestu není málo.“

3.5 Odměna nebo kázeňský trest jako důsledek plnění/neplnění programu zacházení

⁴³Za vzorné chování, poctivý poměr k práci a příkladný čin může být odsouzenému udělena **kázeňská odměna**. Naopak za kázeňský přestupek, jímž se rozumí zaviněné porušení stanoveného pořádku a kázně, může být odsouzenému uložen **kázeňský trest**. Ukládání kázeňských odměn i trestů a jejich výkon upravuje podrobněji řád o výkonu trestu.

⁴⁴**Odměny**

„Jestliže odsouzený svým chováním a jednáním nebo příkladným činem projevuje odpovědný přístup k plnění stanovených povinností a spolupracuje při naplňování účelu výkonu trestu, lze mu udělit odměnu.

⁴³ Mezník, Kalvodová, Kuchta 1995, s. 21

⁴⁴ Vyhláška č. 345/1999 Sb.

Odměnami jsou:

- a) pochvala,
- b) mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin,
- c) povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět,
- d) zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- e) věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1 000 Kč,
- f) rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce,
- g) povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení,
- h) přerušování výkonu trestu.

Kázeňské tresty

Kázeňským přestupkem je zaviněné porušení zákonem stanovené nebo na jeho základě uložené povinnosti, pořádku nebo kázně během výkonu trestu.

Za kázeňský přestupek lze odsouzenému uložit kázeňský trest. Kázeňský trest se neuloží, jestliže samotným projednáním kázeňského přestupku s odsouzeným lze dosáhnout sledovaného účelu.

Kázeňskými tresty jsou:

- a) důtka,
- b) snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- c) zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,
- d) pokuta až do výše 1 000 Kč,
- e) propadnutí věci,
- f) umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení,
- g) celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů,
- h) umístění do samovazby až na 20 dnů,
- i) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

Výkon kázeňských trestů, uvedených pod písm. f) a g), lze uložit též podmíněně se zkušební dobou až na 6 měsíců. Zkušební doba počíná běžet právní mocí rozhodnutí o kázeňském přestupku. Nespáchá-li odsouzený během zkušební doby jiný kázeňský přestupek, kázeňský trest se zahradí. V opačném případě odsouzený kázeňský trest vykoná; tím není dotčena jeho odpovědnost za kázeňský přestupek spáchaný ve zkušební době.

Ukládání kázeňských trestů

Kázeňský trest lze uložit, jen jsou-li náležitě objasněny okolnosti kázeňského přestupku a prokázána vina odsouzeného. Před uložením kázeňského trestu musí být odsouzenému umožněno, aby se k věci vyjádřil.

Uložený kázeňský trest musí být úměrný závažnosti spáchaného kázeňského přestupku a musí být v souladu se zájmem na dosažení účelu trestu. Za kázeňský přestupek lze uložit jen jeden kázeňský trest. Trest propadnutí věci lze uložit i vedle jiného kázeňského trestu.

Kázeňský trest nelze uložit, jestliže od spáchaní kázeňského přestupku uplynula doba jednoho roku.

Další druhy kázeňských trestů a podrobnosti k jejich ukládání jsou blíže uvedeny ve Vyhlášce č. 345/1999 Sb.

⁴⁵Plnění programu zacházení ze strany odsouzeného je základem pro hodnocení k případnému opuštění věznice v rámci programu zacházení v doprovodu zaměstnance věznice (např. návštěva kulturního představení, sportovního zápasu apod.), opuštění věznice v souvislosti s návštěvou, přerušení výkonu trestu odnětí svobody nebo hodnocení pro soud při rozhodování při přeřazení do mírnějšího typu věznice nebo podmíněného propuštění z výkonu trestu.“

⁴⁵ Sochůrek, II. díl, 2007, s. 47

3.6 Postpeniterciární péče

⁴⁶„Pojem „*postpeniterciární péče*“ zahrnuje především reintegraci propuštěného vězně zpět do společnosti. Zabývá se jevy, jako je nedostatečná a poruchová socializace, která u mnohých pachatelů existovala již před nástupem výkonu trestu odnětí svobody, častou absencí kvalitního rodinného zázemí, sociální stigmatizací a nálepkou „kriminálního“, často nedostatečnou úrovní vzdělanosti lidí bez profese a negativními vlivy zejména dlouhodobého vězení.

Postpeniterciární péči dělíme na:

- **nucenou**, která je obvykle vymezená zákonem a v určité míře nadále propuštěného omezuje (např. probace, parole, ambulantní ochranné léčby apod.);
- **dobrovolnou**, tzn. dobrovolné rozhodnutí klienta o zahájení i ukončení kontaktu, např. nízkoprahová centra, charitativní organizace, atd.

Postpeniterciární péče by měla plynule navázat na péči peniterciární. Včasné zahájení postpeniterciární péče např. snižuje riziko „šoku ze svobody“, zejména po dlouhodobějších trestech. Současné postupy se soustřeďují pomoci propuštěnému nalézt práci, ubytování, začlenění do sociálního prostředí a pomoc v oblasti pracovního práva a sociálně právních záležitostí, poskytnuta může být rovněž finanční podpora. Vedle toho jsou však klientovi nabízeny terapeutické aktivity, rodinné terapie, sociální výcvik, poskytovány kontakty na nestátní neziskové organizace nebo charity, zabývající se např. pomocí drogově závislým nebo propuštěným z výkonu trestu apod. Účinnost těchto postupů je závislá v rozhodující míře na motivovanosti propuštěného.

Zvláštní pozici v systému postpeniterciární péče mají zdravotnická zařízení, kde se vykonávají ochranné léčby, a to buď nařízené soudem jako součást rozsudku nebo z rozhodnutí klienta (dobrovolné pobyty). V současné době řada vězňů vykonává tyto léčby (protialkoholní, protitoxikomanické, sexuologické) přímo během výkonu trestu odnětí svobody ve specializovaných odděleních ve věznicích.

Návrat vězněného do společnosti je problémem, který řeší vedle penologie zejména psychologie, pedagogika, andragogika, právní vědy, sociologie a z různých pohledů a hledisek i další sociální vědy. I když všichni vězni sní o dni, kdy budou

⁴⁶ Sochůrek, II. díl, 2007, s. 56-61

propuštění na svobodu, je přechod z vězení do běžného občanského života považován za velmi náročnou životní situaci.

Základním problémem je otázka možnosti **resocializace odsouzeného**. Na tuto skutečnost jsou často dotazováni soudní znalci – psychologové a psychiatři – zejména při úvahách soudu při rozhodování o uložení dlouhodobých a výjimečných trestů nebo trestů doživotí. Mnohé výzkumy, ale i praxe, ukazují, že nejlepší adaptaci na podmínky výkonu trestu, která vede k bezproblémovému chování ve výkonu trestu, vykazují právě recidivisté a vězni s dlouhodobými pobyty ve výkonu trestu odnětí svobody. Vzniká se zde problém „objektivit“ hodnocení vězně, které vyžadují soudy při projednávání žádostí o podmíněném propuštění.

Rozhodujícími pro resocializaci a úspěšnou reintegraci se jeví postoje odsouzeného k sobě samému, postoj k trestnému činu, pocity viny a motivace ke změně. Šanci k úspěšné reintegraci a opuštění kriminální kariéry mají:

- mladí,
- prvotrestaní,
- bez poruch chování v anamnéze,
- po krátkodobém trestu,
- s bohatšími a nenarušenými extramurálními vazbami (vazbami mimo zdi věznice), tj. dobré sociální zázemí, funkční rodina, pozitivní zájmy,
- s pevnými a kvalitními pracovními návyky,
- dobře motivovaní při současné absenci závažnějších poruch osobnosti, resp. závažnější psychopatologie obecně (alkohol, drogy, parafilie apod.)

Naproti tomu nás relativně vysoká recidiva (v ČR se uvádí více než 60 %) vede ke stanovení okruhů problémů opakovaného selhávání propuštěných vězňů a tím i úspěšné reintegrace. Jsou to problémy související se socializací, s duševním zdravím, s kriminalitou, s pobytem ve vězení a se sociální situací.

Je krajně nesprávné výše problémy, uvedené v předchozím odstavci, vidět pouze jednostranně a to tak, že vina je vždy na straně propuštěného vězně nebo vina je vždy na straně společnosti a jejich institucí (vězeňství, probační služby, sociální péče apod.).

Důvody potřeby postpeniterciární péče mohou být následující:

- cíle peniterciárního procesu nebyly zcela dosaženy nebo nejsou ustáleny a propuštěný potřebuje odbornou pomoc při adaptaci na podmínky života ve společnosti;
- první dny po propuštění je jakoby „v rekonvalescenci“ a může snadno podlehnout negativním vlivům (recidiva nastává nejčastěji do jednoho roku po propuštění);
- prožívaná krize prvních dnů na svobodě, bezradnost při řešení jinak běžných situací, obavy, úzkost, nevhodné sociální chování;
- nálepka „kriminálního“;
- důsledky prizonizace (=pozvolné vtahování do prostředí, kde člověk tráví svůj čas), např. nutnost svobodného rozhodování se o splnění povinností, např. vstát do práce;
- pocit sociální vykořeněnosti;
- problémy s absencí nebo s obnovením partnerských vztahů;
- obnovení rodičovské role, obnovení nebo nalezení vztahu k dětem;
- nutnost splácení dluhů a škod z trestné činnosti;
- „vábení“ bývalých kamarádů, často právě z podsvětí nebo bývalých spoluvězňů;
- riziko relapsu zneužívání alkoholu, drog nebo patologického hráčství zejména tehdy, pokud byly tyto fenomény v přímé souvislosti s trestnou činností;
- obnovení pracovních návyků a profesních dovedností (pokud nebyl zaměstnán ve výkonu trestu odnětí svobody).

Postpeniterciární péče znamená nabídku sociálních služeb propuštěnému, avšak může ji pojmout jako specifický druh sekundární a zejména terciární prevence a to v širokém spektru působnosti (recidiva kriminálního chování, relaps v oblasti alkoholu nebo drog, neadekvátní sociální jednání atd.

Relativně vysoké procento neúspěšného průběhu reintegrace, projevující se v procentu recidivy, se odráží v nárůstu skeptických postojů k rozšiřování výchovných a rehabilitačních aktivit s vězňenými (vysoké náklady s malou výsledností). Tento postoj je z hlediska penologie naprosto nepřijatelný, avšak při hledání metod a forem peniterciární a postpeniterciární péče je třeba mít jej vždy na zřeteli.“

3.7 Projekt „Zastav se, zamysli se a změň se“ („ZZZ“)

⁴⁷„Projekt „Zastav se, zamysli se a změň se“ je resocializační program pro odsouzené, vytvořený Londýnskou probační službou. Věznice Světlá nad Sázavou se stala jednou ze tří pilotních věznic, kde byl tento projekt uveden v život.

Trenérkami programu jsou zástupkyně výkonu trestu a vazby M. K. a speciální pedagožka J. P. Během jedenácti sezení působí trenérky na odsouzené tak, aby vytvořily náhled na své individuální vzorce trestného jednání v rámci své kriminální historie. Učí se pojmenovat problémy, které nejvíce souvisejí s jejich trestnou činností a zároveň se snaží vštěpit odsouzeným přesvědčení, že trestná činnost je problém, který lze řešit a že se pro jejich život nevyplácí. Každá členka skupiny by měla provést vlastní hodnocení svého rizika recidivy a faktorů, které u ní startují kriminální chování a v konečném důsledku trest odnětí svobody. Trenérky napomáhají odsouzeným stanovit si osobní cíle a učí je, jak může sebeřízení a sebeovládání ovlivnit motivaci ke změně. Předpokladem je sebepoznání a kritický pohled na sebe. Ten mnohdy nebývá příjemný a povzbuzující, je ale podmínkou a odrazem k možným změnám.

V závěru roku 2007 zakončily ve světelské věznici již třetí běh tohoto programu. Podle M. K. jím prošlo celkem 36 odsouzených žen. „Po absolvování programu ženy pochopily, že se dá na problém nahlížet z různých úhlů pohledu, že problémy lze řešit různými způsoby. Dokážou si představit důsledky svého chování. Dříve tak uvažovat nedovedly. Žily okamžikem a možnými následky se nezabývaly“, vysvětlila Kadlecová. „Mohu prohlásit, že program je přínosný“, dodala.

Podle sdělení vychovatelů se například u žen, které programem prošly, podařilo zmírnit či dokonce změnit některé projevy jejich chování. Vzájemné spory začaly řešit přijatelnějším, méně impulzivním způsobem. Dalším velmi významným dopadem programu je to, že pomáhá ženám napravovat dlouhodobé problémy ve vztazích s jejich blízkými. Nejdříve se odsouzené učí najít cestu k sobě samým a pak i ke svým blízkým. Uvědomují si důležitost co nejčastějších a nejpestřejších kontaktů s dětmi, nutnost udržovat a posilovat s nimi vzájemnou vazbu.

Doposud bylo celkově propuštěno 22 žen, které prošly programem „ZZZ“. U patnácti z nich soud rozhodl o podmíněném propuštění z výkonu trestu. Nový trestný čin z nich spáchala zatím pouze jedna a téměř všechny ostatní pracují. „Absolventky

programu mají zájem o kontakty s námi i po propuštění z výkonu trestu. Máme možnost se tak od nich dozvědět, jak se jim v životě daří, co se jim povedlo, s jakými problémy se potýkají a co z programu využily. Takováto zpětná vazba je pro nás jako pro trenérky velmi užitečná a je zároveň motivací pro další účastnice programu“, uzavřela M. K.“

3.8 Spolupráce vybraných věznic s nevládními organizacemi na programech zacházení

⁴⁸ „Ve věznicích i vazebních věznicích jsou poskytovány duchovní služby ve smyslu zákonných předpisů. Zajišťují je profesionální duchovní – vězeňští kaplani i dobrovolní duchovní. Duchovní služba je v českých věznicích zásadně ekumenická a mohou se na ní podílet všechny církve, které jsou v České republice registrovány s právem služby ve věznicích. Věznice však spolupracují i s dalšími nevládními organizacemi.

VĚZNICE KUŘIM

Činnost sdružení Podané ruce

Návštěva pracovníků Sdružení podané ruce ve Věznici Kuřim v roce 2009 probíhala pravidelně třikrát týdně v počtu dvou pracovníků. Za rok proběhlo asi sto dvacet návštěv formou skupinové či individuální práce, poradenství, terapie nebo sociální práce.

Ve věznici je zřízeno oddělení Bezdrogové zóny s celkovou kapacitou dvanácti odsouzených. Doba pobytu v oddělení je šest až dvanáct měsíců. Za rok 2009 prošlo oddělením jednadvacet odsouzených, kteří mají užívání drog v anamnéze. V bezdrogové zóně probíhal intenzivní program vedený týmem pracovníků věznic, do kterého patří sociálně psychologický výcvik, komunity, pracovní výchova, sociálně právní poradenství, společenská výchova, český jazyk, sportovní činnosti, sebeobslužné činnosti a zahradnický kroužek. Sdružení Podané ruce zajišťovalo individuální

⁴⁷ České vězeňství 1/2008, s. 29

⁴⁸ O nás [online]. [cit.2010-2-10]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>

poradenství a terapie, sociální práce, tématické skupiny prevence relapsu, dramaterapie a tanečně pohybovou terapii.

Během loňského roku ve standardním výkonu trestu využilo alespoň 1 x služeb programu Sdružení Podané ruce devětaosmdesát odsouzených. Dlouhodobější spolupráce byla udržována s osmašedesáti klienty. Práce probíhala formou individuálního poradenství a terapie i předvýstupního poradenství.

Informace o plnění „Dohody o duchovní službě“

Právo na poskytování duchovních služeb odsouzeným dle § 20 Zákona o výkonu trestu odnětí svobody je v podmínkách kuřimské věznice zajišťováno ve spolupráci se státem registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi. Jejich zástupci se setkávají s odsouzenými při bohoslužbách, individuálních rozhovorech a dalších kulturních a pastoračních akcích. Pravidelně do naší věznice dochází pověřené osoby z římskokatolické církve, apoštolské církve, církve adventistů sedmého dne a církve bratrské; z náboženských společností aktivně působí mezi odsouzenými křesťanské sbory, armáda spásy a svědkové Jehovovi. Všechny osoby, které vykonávají v naší věznici duchovní služby, mají pověření jednotlivých církví nebo náboženských společností a byly poučeny o zásadách vstupu a povinnostech při styku s odsouzenými dle ML GR č. 26/2005.

Téměř každý všední den v týdnu přichází za odsouzenými zástupce některé z uvedených církví či náboženských společností. Každou neděli v odpoledních hodinách mají odsouzení možnost účastnit se bohoslužby nebo mše svaté. Nejvíce navštěvované jsou římskokatolické bohoslužby. Z této církve se v práci s odsouzenými střídají tři kněží a dva jáhni. Bohoslužby, pastorační setkání i individuální pohovory probíhají v „pastorační místnosti“, při větším počtu zájemců z řad odsouzených, v jídelně. S termíny konání bohoslužeb a pastoračních setkání jsou odsouzení seznámeni prostřednictvím nástěnek na jednotlivých ubytovnách a prostřednictvím denních nařízení VOVV.“

VĚZNICE RAPOTICE

Věznici Rapotice navštěvují pravidelně zástupci církve římsko - katolické, církve křesťanské a církve evangelické na základě dobrovolnosti. Na velmi dobré úrovni je spolupráce se členem Vězeňské duchovenské péče Mgr. L. K. Dle požadavku odsouzených navštěvují věznici i zástupci Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi ze Zastávky u Brna.

„Vězeňská duchovní služba - Ve věznicích i vazebních věznicích jsou poskytovány duchovní služby ve smyslu zákonných předpisů. Zajišťují je profesionální duchovní – vězeňští kaplani i dobrovolní duchovní. Duchovní služba je v českých věznicích zásadně ekumenická a mohou se na ní podílet všechny církve, které jsou v České republice registrovány s právem služby ve věznicích.

Vězeňská duchovenská péče, o. s. - Vězeňská duchovenská péče (VDP) je nevládní organizací, registrovanou u ministerstva vnitra jako občanské sdružení. Patří do něho mohou duchovenské osoby i členové sborů a farností registrovaných církví, kteří se chtějí dobrovolně věnovat duchovní a pastorační činnosti v našich věznicích a mají pověření od vedení svých církví. Minimálně roční členství v této organizaci je předpokladem pro možnost stát se vězeňským kaplanem.“

VĚZNICE MÍROV

„Duchovní služby odsouzeným, kteří vykonávají trest ve věznici Mírov, poskytují v současné době dva kaplani. Při své činnosti rovněž spolupracují s pracovníky oddělení výkonu trestu - vychovateli, psychology, speciálními pedagogy a sociálními pracovníky. Podílejí se i na zajišťování dalších duchovních aktivit pro odsouzené.

Náplň činnosti duchovních ve věznicích se odvíjí ve dvou rovinách - dobrovolná vězeňská duchovenská péče (dále jen VDP) a kaplanská služba. Obě složky jsou zastoupeny i ve věznici Mírov. Koordinátorem obou činností je ve spolupráci se sociálními pracovníky kaplan ThB. J. M.

Ve věznici působí zástupci Církve bratrské, České církve evangelické Hošťálková, Pravoslavné církve, kaplan církve Adventistů sedmého dne, kaplan římskokatolické církve, Hlučínského sboru Hlučín, Armády spásy Šumperk, Charity Zábřeh, Svědkové Jehovovi a Apoštolská církev Třinec.

V rámci duchovních činností provádí kaplan ThB J. M. v pracovních dnech v době od 9.00 – 10.00 hod. pastorační pohovory s odsouzenými k trestu doživotí. S vědomím dozorců probíhají tyto pohovory na ubytovnách i s ostatními vězni.

Od měsíce března 2010 probíhá aktivita programu zacházení **„Filmová tvorba“**. Posláním je napomoci rozvoji schopnosti sebevyjádření za pomoci animované filmové tvorby, jako prostředku k smysluplné seberealizaci, relaxaci a snížení tenze, rozvoji abstraktního myšlení, udržení pozornosti, psychické vyrovnanosti a možnosti rozvoje sociální interakce a kooperace mezi odsouzenými. Odsouzení na doživotí jsou aktivně zapojeni do jednotlivých dílčích úkolů na animované filmové tvorbě.

Dvakrát v týdnu probíhá pro odsouzené zařazené ve zvýšené ostraze program aktivit **„Mezilidské vztahy“** a **„Seminář základních biblických témat“**. Mezilidské vztahy jsou hlavním zdrojem stresu. Tato aktivita má za cíl zabývat se otázkami vzájemných kontaktů, přinést rady a náměty jak vztahy upravovat, aby se staly zdrojem radosti a ne problémů. **„Seminář základních biblických témat“** si klade za cíl vidět život vírou. Upřímnost, ušlechtilost a pravdivost ve víře může člověku pomoci vnímat svět zcela nově, tak, že bude mít blíže k němu i jeho skutečným potřebám. Víra se u mnoha odsouzených lidí ve výkonu trestu může stát významným faktorem v prevenci problémů, kriminality a násilí.

Dvakrát do měsíce je sobotní dopoledne vymezeno pro **„Bohoslužbu slova“**.

3.9 Pomoc rodiny při nápravě odsouzeného

⁴⁹Rodina je základní společenská instituce, která je nejen zdrojem reprodukce, ochrany a lásky, ale také přispívá k formování člověka, který je jejími členy determinován jak pozitivním, tak negativním způsobem. Pokud se její člen dostane do výkonu trestu, často právě jen rodina je schopna a ochotna odsouzenému nejen po psychické stránce po celou dobu trestu pomáhat.

Rodinné zázemí je tedy nesmírně důležité pro každého člověka ve společnosti, a proto zejména ve výkonu trestu odnětí svobody platí, že odsouzený, který se má po výkonu trestu kam vrátit, který má rodinné zázemí, má lepší předpoklady pro nový start do života. S tím je spojeno menší riziko jeho návratu zpět do vězení. Z těchto důvodů jsou styky s orientační nebo založenou (prokreační) rodinou považovány za jeden z nejdůležitějších aspektů, na který je při výkonu trestu brán zřetel. Rodina, to je jediné pouto, které má význam. Vězeň ví, že po skončení trestu nebude snadné získat práci, neboť řada firem vyžaduje výpis z rejstříku trestů. A není ani snadné získat ubytování.

Jen ta skupina vězňů, která se během výkonu trestu opírá o přízeň rodiny, může s jakousi pomocí počítat. Zvláštní skupinou jsou Romové, u nichž princip zachování rodinné věrnosti patří k tradičním normám, a to bez ohledu na délku a četnost pobytu za mřížemi.

Podle vychovatelů ostravské vazební věznice vyplývá z pravidelných diskusí a rozhovorů s odsouzenými, že u vězňů převažují pocity, že je to především rodina, kdo jim nejvíce pomáhá přežít. Pravidelné kontakty jsou důležité pro udržení psychické kondice v tomto extrémně zátěžovém období jejich života. Někteří vězňové si nedovedou ani představit, že by o své blízké přišli nebo že by se k nim jejich blízcí otočili zády. Kontakt s příbuznými je pro ně to nejdůležitější a jediné, co je drží nad hlubokou propastí, ve které se ocitli.

„Odsouzené osoby, které nemají dobré nebo žádné sociální zázemí, se s výkonem trestu nebo adaptací na vězeňské prostředí hůře vyrovnávají, neboť jim chybí motivace pro zdárný výkon trestu“, říká pedagog volného času z Vazební věznice České Budějovice V. H. Bez vnější podpory se odsouzenému hůře snášejí všechny strasti, které s výkonem trestu přicházejí. „Rodinné zázemí představuje podporu, kterou

⁴⁹ České vězeňství č. 2/2010, s. 12-14

každý člověk potřebuje pro zachování integrace ega,“ dodává. Funkcí trestu je také apel ke zpytování svědomí a přijetí viny. Trest odnětí svobody je považován za nejpřísnější trest, neboť ze všech sankcí nejvýrazněji omezuje okruh práv a svobod člověka. Mezi principy humánního zacházení s vězni patří i to, že účinnost trestu se zvýší, bude-li vězeň utvrzován, že i nadále zůstává součástí společnosti a bude připravován na život po propuštění. Výchova pachatele k tomu, aby v budoucnu vedl řádný život, představuje těžký a mnohdy náročně realizovatelný úkol, k jehož dosažení může rodina výrazně napomoci.

Rodina vznikla kdysi v pradávných dobách, kdy se člověk ještě moc málo podobal tomu, jak ho známe dnes. Vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat pro život. V naší kultuře je často rodina chápána jen jako soužití manželského páru a jeho dětí. Rozšířená rodina je nejvýhodnějším typem rodiny. Její výhodou je obrana před tranzitorními i netranzitorními krizemi, jako je úmrtí, rozvod, ztráta zaměstnání, včetně přijetí jednoho z členů do výkonu trestu odnětí svobody. Více lidí v rodině může nabídnout větší pomoc a podporu a tím zabránit nebo oddálit narušení funkcí rodiny.

4 Empirická část

4.1 Cíl výzkumu, hypotézy

Hypotézy a cíl výzkumu jsem stanovila na základě prostudované odborné literatury, která se zabývala problémem resocializace odsouzených. Cílem výzkumu bylo potvrzení nebo vyvrácení mnou stanovených hypotéz, směřujících k významu a přínosu resocializačních programů odsouzeným ve vybraných věznicích Kuřim, Rapotice a Mírov.

Co se týče hypotéz, dvě byly verifikovány a jedna falzifikována.

4.2 Výzkumný soubor

V rámci výzkumu jsem shromáždila informace ohledně resocializačních programů vybraných věznic Kuřim, Rapotice a Mírov. Do výzkumného souboru bylo zařazeno 60 respondentů, odsouzených mužů ve věkové kategorii do 26 - ti let a nad 26 let, náhodně vybraných odpovědnými pracovníky jednotlivých věznic Kuřim, Rapotice a Mírov. Všichni respondenti odpovídali na otázky formou anonymního dotazníku. Otázky v dotazníku byly formulovány tak, aby bylo možné potvrzení nebo vyvrácení stanovených hypotéz.

4.3 Metody zkoumání

Metoda dotazníku

Vzhledem k povaze zkoumaného problému jsem zvolila metodu dotazníku, který spadá do technik kvantitativního výzkumu, zaměřujícího se na rozsáhlejší společenské otázky a zkoumajícího tedy větší okruh informací.

Metoda dotazníku je řazena do metod subjektivních. Subjektivnost dotazníku je dána tím, že vyšetřovaný zde může různým způsobem ovlivňovat své výpovědi, např. se může snažit jevit společensky lepší nebo naopak horší. Je to v podstatě způsob

psaného řízeného rozhovoru, na který je vyžadována písemná forma odpovědi, z čehož plyne menší časová náročnost.

Výhodou dotazníku je, že umožňuje zkoumat více osob současně, takže v poměrně krátké době je možné získat velké množství výpovědí, další nespornou výhodou je zachování anonymity respondenta, což zvyšuje šanci na upřímnější odpovědi respondenta. Nevýhodami pak může být například vyplnění nepravdivých informací nebo také fakt, že klade vysoké nároky na ochotu dotazovaného, takže je snadné na některé otázky třeba vůbec neodpovědět.

Dotazníkem se zjišťují data „tvrdá“ (např. nacionálie, pohlaví, věk) a data „měkká“ (např. zkušenosti, zájmy, postoje, potřeby).

Výsledky z dotazníků lze vyhodnocovat kvantitativně, statistickými metodami, neméně důležité je i kvalitativní zpracování výsledků.

Dotazník, který jsem předložila respondentům, jsem konstruovala tak, aby použité uzavřené, otevřené i polootevřené otázky dávaly prostor pro jasné odpovědi, které mohou potvrdit nebo vyvrátit mnou stanovené hypotézy. Údaje, získané od respondentů, kteří byli ochotni poskytnout odpovědi na otázky z dotazníku, jsem zpracovala ručně. Pro názornost, snadnější orientaci a porovnání těchto výsledků jsem pro otázky s vyšším stupněm důležitosti zpracovala grafické znázornění.

4.4 Analýza a interpretace výsledků

Dotazníky byly vyplněny anonymně odsouzenými muži vybraných věznic Kuřim, Rapotice a Mírov v období května – července roku 2011. Celkem bylo rozdáno 60 ks dotazníků, z nichž se mi vrátilo 55 ks vyplněných a tyto byly podrobeny analýze.

Vyhodnocení jsem provedla postupně po jednotlivých otázkách, odpovědi jsou pro lepší přehlednost zahrnuty do tabulek. Klíčové problémy, týkající se cíle výzkumu, jsem znázornila graficky.

1) Jaký je Váš věk?

Vhledem ke skutečnosti, že Vězeňská služba sleduje věkovou kategorizaci mladistvých, mladých dospělých a seniorů, ze sledovaného vzorku vplynuly tyto sledované kategorie:

Tabulka č. 1

Do 26 – ti let	17
Nad 26 let	38

Celkový počet respondentů, kteří vyplnili dotazník, je 55. Výzkumný soubor tedy tvoří 31 % mladých dospělých do 26 - ti let a 69 % respondentů nad 26 let.

2) Jaké je Vaše nejvyšší dokončené vzdělání?

Tuto otázku jsem zařadila do dotazníku, neboť se domnívám, že dosažené vzdělání má nemalý vliv na trestnou činnost.

Tabulka č. 2

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Nedokončená zvláštní škola	0	0
Dokončená zvláštní škola	2	0
Dokončené základní škola	0	1
Nedokončené základní škola	4	3
Dokončené vyučení	8	5
Nedokončené vyučení	2	13
Nedokončená střední škola	0	1
Dokončená střední škola	0	9
Nedokončená vysoká škola	1	4
Dokončená vysoká škola	0	2

Z odpovědí o dosaženém vzdělání je zřejmé, že převažují respondenti s dokončeným vyučením ve věkové kategorii do 26 – ti let a nedokončeným vyučením ve věkové kategorii nad 26 let. Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů.

3) Jaký je Váš stav?

Rodinný stav je neméně důležitý parametr pro určení vlivu na páčání trestné činnosti, protože se dá předpokládat, že svobodný člověk bez závazků bude mít jiné myšlení než ten, který se oženil a třeba i založil rodinu.

Tabulka č. 3

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Svobodný	13	20
Ženatý	1	7
Rozvedený	3	11

Ve vybraných věznicích v obou věkových kategoriích převažují respondenti s rodinným stavem „svobodný“. Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů.

4) Počet dětí:

Existence dětí předpokládá, že člověk se chová s vyšší mírou zodpovědnosti.

Tabulka č. 4

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
bezdětný	8	18
1 dítě	5	12
2 děti	3	1
3 děti	0	3
4 děti	1	2
Více dětí	0	1
Neodpověděli	0	1

V obou věkových kategoriích převažují respondenti, kteří nemají děti. Jedno dítě však má 9 % respondentů ve věkové kategorii do 26 - ti let a 22 % odsouzených v kategorii nad 26 let, z toho tedy vyplývá, že můj úvodní předpoklad se nepotvrdil – i když respondenti mají být jen jedno dítě, neodradí je to od páčání kriminality.

Na tuto otázku odpovědělo 54 respondentů, 1 neodpověděl.

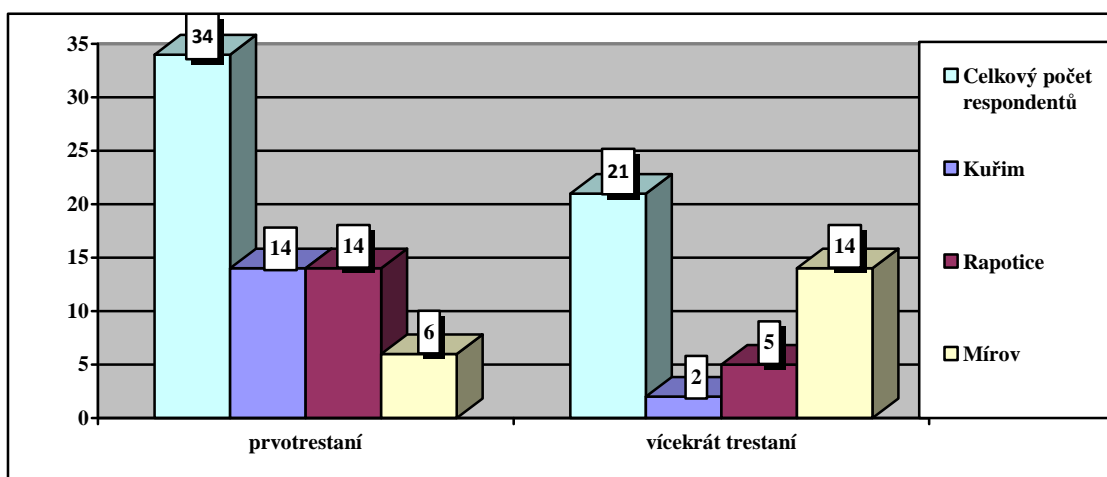
5) Pokolikáté jste ve výkonu trestu?

Četnost odsouzení je velmi důležitý údaj, svědčí o tom, jaká je „návratnost“ odsouzených za brány věznice.

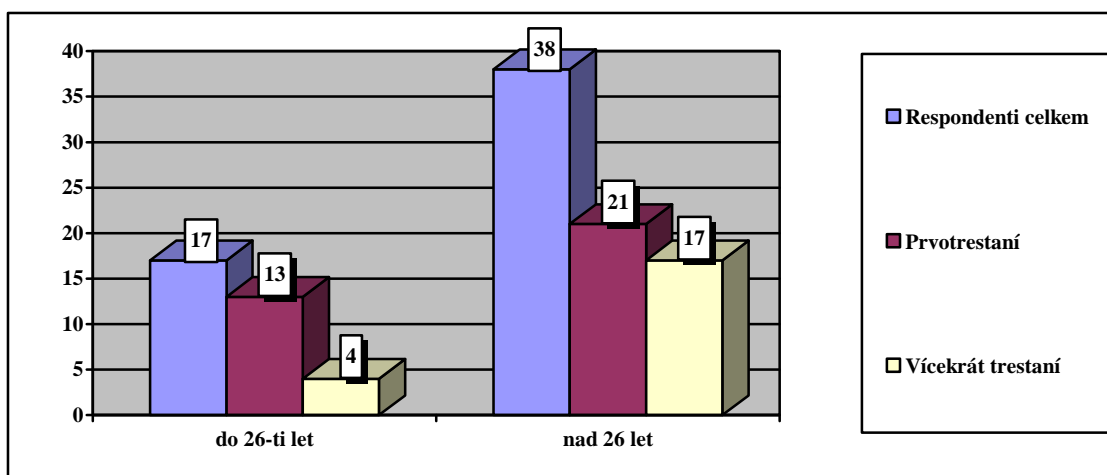
Tabulka č. 5

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Poprvé	13	21
Vícekrát	4	17

Graf č. 3 Stav četnosti odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody u výzkumného souboru v jednotlivých věznicích

Graf č. 4 Vyjádření stavu četnosti odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody výzkumného souboru ve věkové kategorii do 26 - ti let a nad 26 let

Z výsledků je patrné, že prvotrestaných v obou věkových kategoriích je ve vybraných věznicích více. Do výkonu trestu se častěji vracejí respondenti věkové kategorie nad 26 let. Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů.

6) Kdo na Vás měl největší výchovný vliv a proč?

Základní kámen výchovy je beze sporu položen již v útlém dětství a vychovatel obrovskou měrou přispívá k tomu, jaký člověk z vychovávaného vyrostе, jakou životní cestou se bude ubírat v dospělosti. Je jasné, že se setká se spoustou vlivů a lákadel, ale právě dobře směřovaná výchova by mu měla dát to, že rozpozná, co může „okusit“ a kam je vstup zcela zakázán.

Tabulka č. 6

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Nikdo	3	8
Matka nebo otec	7	19
Prarodiče	0	5
Jiný příbuzný	0	2
Vychovatel	1	2
Partner, přátelé	2	0

Z odpovědí, uvedených v tabulce, je patrné, že v obou věkových kategoriích měli na respondenty největší výchovný vliv rodiče. Na tuto otázku odpovědělo 49 respondentů, 6 neodpovědělo.

7) Kde jste žil do svých 18 - ti let?

Prostředí, v němž člověk od dětství vyrůstá, je dalším podstatným faktorem, mající vliv na hodnotovou orientaci jedince. Úplná a harmonická rodina dá člověku do života zcela jistě více než rodina nefunkční.

Tabulka č. 7

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
V úplné rodině	4	23

Pouze s matkou	5	11
Pouze s otcem	2	1
U jiných příbuzných	3	1
V ústavním zařízení	2	1
Jinde	1	1

Na další otázku, týkající se rodinných poměrů, byla většinou odpovědí na život respondentů do 18 - ti let úplná rodina. Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů.

8) Byl jste někdy zaměstnán?

Vytvoření pracovního návyku vytváří předpoklad, že člověk je výchovou veden správným směrem, neboť pracovat a mít pravidelný měsíční příjem znamená zabezpečení a uspokojení základních potřeb jedince, příp. jeho rodiny, tudíž nemá potřebu obstarávat si prostředky na živobytí jinou, nekalou cestou.

Tabulka č. 8

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Ano	17	31
Ne	0	5
Neodpověděli	0	2

Ohledně „pracovních návyků“ z civilního života odpověděla většina respondentů ano, že zaměstnání již někdy byli. Na tuto otázku odpovědělo 53 respondentů, 2 neodpověděli.

9) Jste spokojen s nabídkou programů zacházení ve věznici? Shodují se s Vašimi předchozími zájmy?

Po nástupu do výkonu trestu si odsouzený musí vybrat z nabídky programů zacházení ty aktivity, které jsou mu svým zaměřením nějakým způsobem blízké a pak je povinen je

navštěvovat. Nabídka je vždy sestavena tak, aby si vybral každý, ale lidé jsou různí a stejně tak jejich zájmy.

Tabulka č. 9

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Ano	6	8
Spíše ano	3	10
Spíše ne	5	13
Ne	3	7

V odpovědích na tuto otázku je spokojenost s nabídkou programů zacházení v poměru 50 : 50, tzn. cca polovina spokojena je a cca polovina není. Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů.

10) Náplň aktivit je pro Vás:

Tato otázka úzce souvisí s tou předcházející – opět jde o to, co odsouzeného baví a jakým způsobem je zaměřen.

Tabulka č. 10

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Dostačující	11	27
Rozšířil bych ji (uved'te jak?)	5	10

Tabulka ukazuje většinový podíl ohledně dostačující náplně programů zacházení. Ti, kteří odpověděli negativně, by jejich náplň rozšířili různými způsoby, za většinu uvedu např. o kroužek pěstitelství, jiní by uvítali více pracovních příležitostí a více sportu. Na tuto otázku odpovědělo 53 respondentů, neodpověděli 2 respondenti.

11) Kterou aktivitu upřednostňujete?

Tabulka č. 11

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Žádnou	0	6

Jakoukoliv	0	1
Sport	5	12
Vzdělávací	1	7
PC	1	0
Práci	1	5
Jiné	1	3

Dotázaní respondenti jednoznačně upřednostňují sportovní aktivity a to v jakékoliv podobě, ať už se jedná o posilovnu, stolní tenis nebo šipky. Druhé místo obsazuje vzdělávání nebo také názor, že není upřednostňována žádná konkrétní aktivita.

Poměr odpovědí je však nepřesný, neboť na tuto otázku odpovědělo pouze 43 respondentů, 12 neodpovědělo.

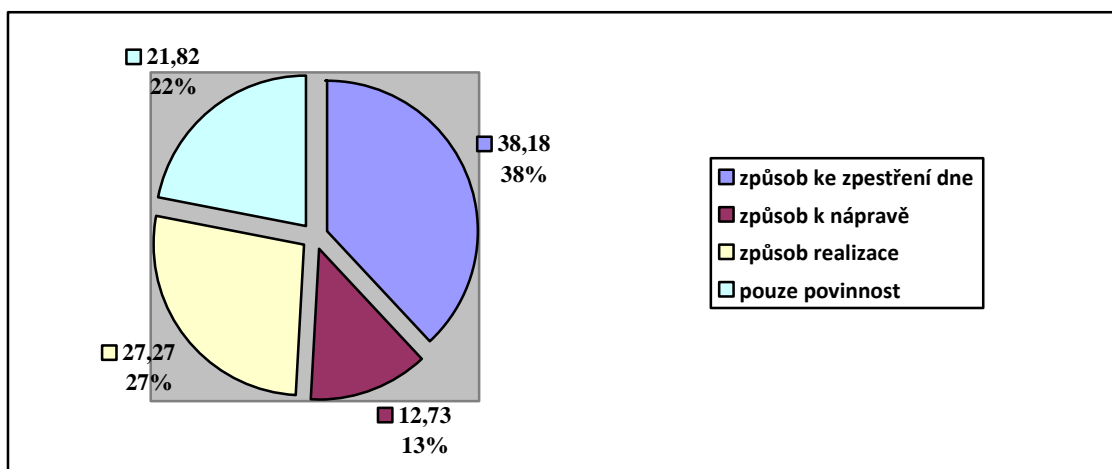
12) Volnočasová aktivita je pro Vás:

Programy zacházení by měly svým zaměřením a náplní odsouzeného směřovat k pochopení sama sebe, svých činů proti zákonu, měly by být prostředkem k nápravě odsouzeného. Otázka, co tedy vlastně programy zacházení, resp. volnočasové aktivity, pro odsouzené znamenají, je tedy nasnadě.

Tabulka č. 12

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Způsobem ke zpestření dne	7	14
Způsobem k nápravě	4	3
Způsobem, kdy se mohu nějak realizovat	3	12
Pouze povinností	3	9

Graf č. 1 **Procentuální vyjádření postojů odsouzených z výzkumného souboru k vykonávání resocializačních programů, resp. volnočasových aktivit (VA)**

Je zřejmé, že volnočasové aktivity jsou jedním ze způsobů, jak si krátit svůj čas. Tato tabulka jasně ukazuje, že většinou jsou aktivity chápány pouze jako způsob zpestření dne, nikoli k tomu, aby se odsouzený nějak napravil. Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů.

13) Pokud se účastníte vzdělávacího programu, připravujete se na něj?

Osobně se domnívám, že na programy zacházení není třeba se nijak zvlášť připravovat, avšak oceňuji, že někteří přípravu pravidelně vykonávají.

Tabulka č. 13

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Ano	6	8
Ne	11	28

Zde je také dobře patrné, že příprava na aktivity není požadována a ze strany odsouzených nijak preferována. Pokud se respondenti připravují na tu kterou aktivitu, jedná se o jakoukoli formu vzdělávání, např. sledování tisku. Na tuto otázku odpovědělo 53 respondentů, 2 neodpověděli.

14) Kolik aktivit navštěvujete? Uved'te které.

Každý odsouzený má možnost si vybrat z nabídky aktivit a ty musí pravidelně navštěvovat. V případě, že se tak nestane, je mu stanoven tzv. minimální program zacházení, jehož náplní je hlavně pracovní činnost, provádění úklidových a dalších prací k zajištění každodenního provozu věznice.

Tabulka č. 14

Počet aktivit	Do 26 - ti let	Nad 26 let
1	1	4
2	3	10
3	1	10
4	2	4
5	0	1
6	1	0
Více	6	1
Žádnou	0	1
Všechny	0	1

Tato tabulka odpovědí jasně ukazuje, že nečastěji jsou respondenty navštěvovány 2 – 3 aktivity. Najdou se však i tací, kteří nenavštěvují žádnou nebo navštěvují všechny, které konkrétní věznice nabízí, byť se jedná pouze o 1 respondenta z každé této skupiny. Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů.

15) Co Vám v nabídce aktivit programu zacházení chybí?

Nabídka programů zacházení je různorodá a předpokládá se, že si každý odsouzený vybere tu svoji. Samozřejmě může nastat případ, že tu a tam v aktivitě něco chybí nebo není úplně dle představ odsouzených.

Tabulka č. 15

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Nic	7	18

Sport	4	5
PC	4	1
Více vzdělávání	1	6
Hudba	1	1
Něco jiného	0	6
Neodpověděli	0	1

Zde jsou výsledky také poměrně jasné v tom, že aktivity jsou většinou vyhovující, jen někteří by požadovali nepatrné změny. Zájmy odsouzených jsou však tak rozmanité, že není v možnostech věznic, aby vyhověli všem. Na tuto otázku odpovědělo 54 respondentů, 1 neodpověděl.

16) Jakým způsobem trávíte volný čas?

Po splnění svých povinností má odsouzený nárok na svůj volný čas. Otázka byla položena bez uvedení možností, respondenti sami odpověděli, který způsob je pro ně nejfrekventovanější.

Tabulka č. 16

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Sport	4	6
TV, rádio	7	12
Četba	6	15
Sebevzdělávání	0	10
Osobní zájmy	12	18
Jinak	0	0

Volný čas odsouzených je tráven různorodě, nejčastěji osobními zájmy, mezi které jsou zařazeny např. odpočinek nebo psaní korespondence. Další oblíbenou aktivitou v osobním volnu odsouzeného je sledování televize, poslech hudby nebo četba. Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů.

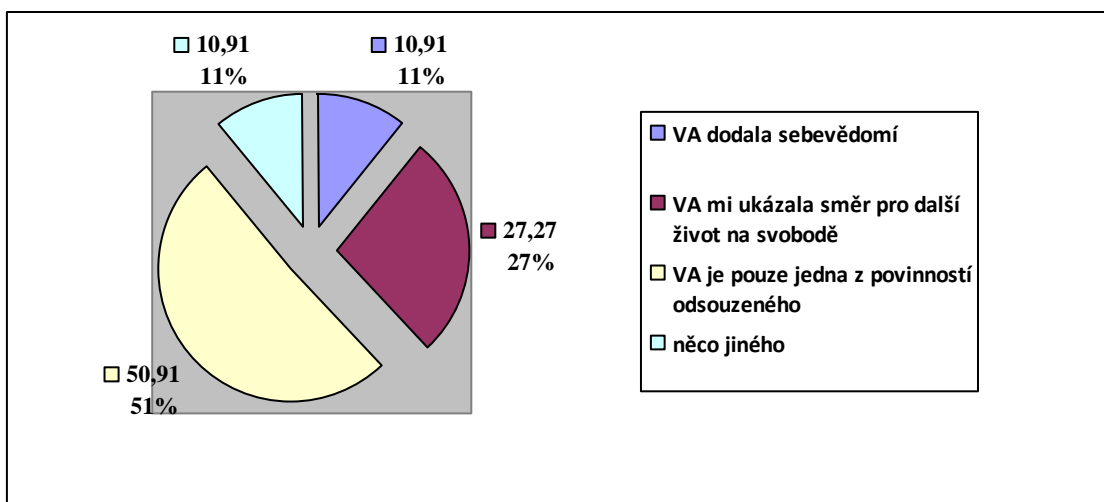
17) Pomohl Vám nějak program zacházení v dalším životě (po propuštění z výkonu trestu)?

Program zacházení má být základem resocializačního procesu. Po jeho absolvování by odsouzený měl lépe zvládat návrat do běžného života. Respondenti se vyjadřovali k uvedeným čtyřem možnostem.

Tabulka č. 17

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Dodal mi sebevědomí	1	5
Ukázal mi směr, kterým bych se měl ubírat po propuštění	6	9
Něco jiného (uveďte co)	1	4
Nic, je to jen jedna z povinností odsouzeného	9	20

Graf č. 2 Procentuální vyjádření postojů odsouzených z výzkumného souboru k významu vykonávání resocializačních programů, resp. volnočasových aktivit (VA) po propuštění z VTOS

Význam programů zacházení je jeden z klíčových problémů mé práce. Zde je bohužel vidět, že pro většinu je pouze jednou z povinností, které jsou na odsouzené kladeny. Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů.

18) Na program zacházení, který jste si vybral:

Zvolená aktivita se pro odsouzeného stává povinností, a pokud ji neplní, vystavuje se udělení kázeňského trestu - tento ho může znevýhodnit při rozhodování o podmíněném propuštění.

Tabulka č. 18

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Docházíte pravidelně	15	25
Docházíte nepravidelně, proč?	2	13

Docházka na vybrané aktivity je pro odsouzeného povinná a neplněním této povinnosti se vystavuje kázeňskému trestu. Tabulka ukazuje, že většina si řádně plní jednu z povinností a ti, kteří odpověděli negativně, mají důvod ke svému jednání: 13 pracuje a čas aktivity se mu s tím pracovním překrývají, proto na ni nemůže docházet, což je důvodem oprávněným, jakožto zdravotní důvody dalšího respondenta. Zcela neopodstatněným se jeví důvod posledního odsouzeného, který uvedl, že na plnění aktivit nemá náladu! Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů.

19) Aktivitu jste si vybral:

Důvod, proč si odsouzený vybrat konkrétní aktivitu, může být různý. Odsouzení odpovídali na uvedené možnosti.

Tabulka č. 19

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Podle vychovatele	8	5
Podle zaměření	7	28
Podle ostatních odsouzených	2	4

Z této tabulky je patrné, že nabízené aktivity si svým zaměřením většinou najdou své „příznivce“. Na tuto otázku odpovědělo 54 respondentů, 1 neodpověděl.

20) O aktivity máte:

Tabulka č. 20

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Sám zájem	12	28
Nemáte zájem, ale máte povinnost je plnit	5	10

Potěšující skóre, kdy jasná většina dobrovolně spolupracuje a jeví zájem o plnění volnočasových aktivit. Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů.

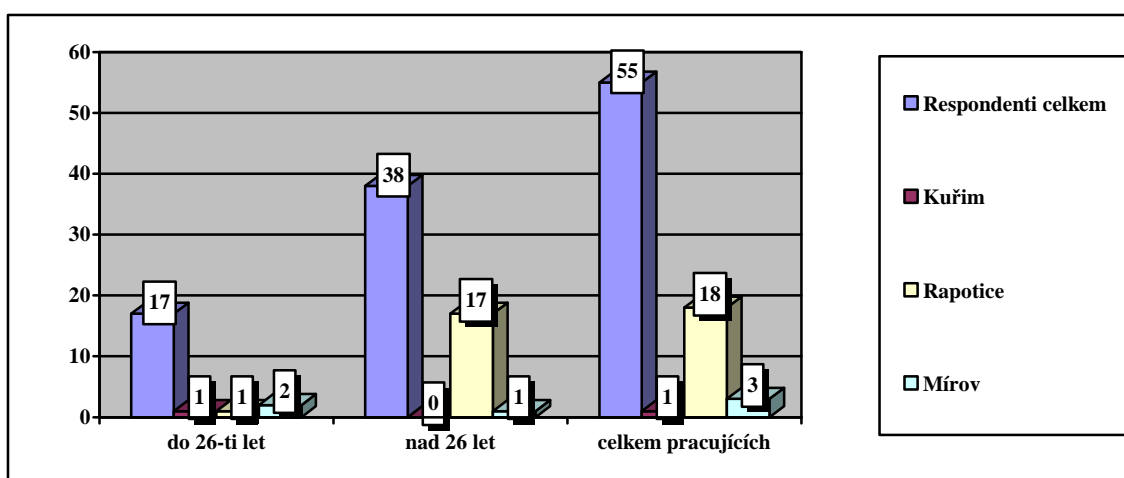
21) Pracujete nyní ve výkonu trestu?

Udržení si pracovního návyku patří k jednomu z hlavních posláních programů zacházení. Je proto více než žádoucí, aby se stále vyhledávaly pracovní příležitosti pro odsouzené, i když to zřejmě není jednoduchý úkol.

Tabulka č. 21

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Ano	4	19
Ne	13	18

Graf č. 5 Počet pracujících odsouzených ve věkové kategorii do 26 - ti let a nad 26 let z výzkumného souboru

Pracovní zařazení by mělo být nedílnou součástí trestu odsouzeného už jen proto, že kromě jiného musí hradit svůj „pobyt“ ve věznici a pokud nemá příjem, dluh vůči

státu mu narůstá. Pohled na problém není však tak jednoznačný - záleží totiž nejen na množství pracovních příležitostí. Důležitý je také fakt, zda odsouzený může s ohledem na svůj trest opustit např. brány věznice, pokud práce v areálu zařízení není. Z vyhodnocených odpovědí na otázku, zda dotázaní respondenti pracují, negativně odpověděla většina z nich. Důvody jsem se z většiny odpovědí nedověděla, však z těch, co odpověděli, byly např. zdravotní důvody nebo práce v konkrétní lokalitě není, dokonce jeden respondent uvedl, že se mu zkrátka nechce!

Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů.

22) Je snadné ve výkonu trestu dostat práci?

Jak snadné nebo těžké je ve výkonu trestu sehnat práci, záleží na mnoha faktorech. Udržení pracovního návyku je však více než potřebný, proto by nabídka práce pro odsouzené měla mít vzestupný charakter.

Tabulka č. 22

	Kuřim	Rapotice	Mírov
Ano	3	7	4
Ne	12	7	9
Nevím	1	5	1

Zde se opět jedná o otázku, která vyžaduje posouzení z více stran. Respondenti, kteří na ni odpověděli kladně, pracují, protože mají vyhovující kvalifikaci nebo jsou ve věznici, která pracovní příležitosti nabízí. Negativně, nerozhodně nebo vůbec odpověděli ti odsouzení, kterým buď chybí kvalifikace, nebo konkrétní věznice pracovní náplň nemá nebo je k tomu vede jiný důvod, ať už objektivní, např. zdravotní důvody nebo zcela neobjektivní, že jednoduše pracovat nechce.

Na tuto otázku odpovědělo 49 respondentů, 6 neodpovědělo.

23) V čem vidíte pozitiva zaměstnávání ve výkonu trestu?

Jako zástupce široké veřejnosti vidím pozitiva zaměstnávání odsouzených především v tom, že v případě vykonávání je odsouzený schopen hradit náklady, spojené

s výkonem trestu, které se mu v případě že práci nemá, přičítají k dluhu vůči státu. Tento však ve většině případů zůstává neuhrazen bez možnosti dalšího vymáhání. Odsouzení připojovali svoje odpovědi k uvedeným možnostem.

Tabulka č. 23

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Pravidelný příjem	7	18
Trest lépe ubíhá	4	15
Náprava sebe sama	1	7
Neodpovědělo	5	0

Důvody a motivace k tomu, aby se odsouzený nechal pracovním zařadit, jsou pochopitelné a vyrovnané, co se počtu odpovědí týče - je to jednoznačně pravidelný příjem ať už k uhrazení dluhů nebo k podpoře rodiny, bonusem můžeme nazvat hned druhý nejpočetnější důvod a tím je, že trest lépe ubíhá. Na tuto otázku odpovědělo 50 respondentů, 5 neodpovědělo.

24) Jaký je Váš názor na zaměstnávání ve výkonu trestu odnětí svobody?

Změnil byste něco? Pokud ano, tak napište stručně, co.

Tato otázka je položena jako otevřená a odpovědi na ni měly ukázat, zda odsouzený má svůj názor na tuto problematiku a dokáže ho vyjádřit.

Tabulka č. 24

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Ano	4	27
Ne	2	2
Neodpověděli	11	9

Názor jako takový žádný z dotazovaných respondentů nevedl. Odpovědi na otázku případných změn nejvíce respondentů uvedlo více práce pro odsouzené a požadavek vyššího platu za provedenou práci, už méně odsouzených volá po změnách v systému

zaměstnávání odsouzených. Na tuto otázku odpovědělo pouze 35 respondentů, 20 neodpovědělo.

25) Obáváte se života po propuštění?

Dnešní doba je velmi náročná, vyžaduje trestní bezúhonnost, proto mě zajímalo, zda odsouzení přemýšlí nad tím, co bude potom, až opustí věznici a budou se snažit zapojit do společnosti.

Tabulka č. 25

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Ano	4	4
Ne	8	31
Nevím	5	3

Výsledek této otázky mě překvapil, neboť jasná většina nemá obavu z toho, co bude následovat, až opustí brány věznice. Je pravda, že více těchto „odvážlivců“ spadá do skupiny prvotrestaných, kde se mohlo jednat o ojedinělé „uklouznutí“. Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů.

26) Pokuste se zdůvodnit svoje vyjádření k této otázce: Myslíte si, že nynější výkon trestu:

(uveďte jednu z možností nebo připište další)

Tabulka č. 26

	Do 26 - ti let	Nad 26 let
Pomohl mi vyznat se sám v sobě a nalézt životní cestu	6	12
Ovlivnil pozitivně některé moje postoje a názory (uveďte event. jaké a v čem)	2	13
Výkon trestu na mě nikterak nezapůsobil	3	5
Myslím, že výkon trestu na mne zapůsobil spíše negativně	4	9

Jsem přesvědčen, že výkon trestu pokazil můj charakter a stal	2	3
Něco jiného	0	0

Výkon trestu odnětí svobody může na některé jedince opravdu zapůsobit tak, že se za její brány už nikdy nebudou chtít vrátit. Statistiky však mluví jasně: věznic je stále více přeplněných a vysoký podíl propuštěných se „do roka a do dne“ do věznic vrací zpět. Tabulka odpovědí na otázku ukazuje spíše změnu osobnosti a postojů jak k okolí, tak k sobě samému.

Na tuto otázku odpovědělo všech 55 respondentů, někteří uvedli i více možností.

Vyhodnocení výzkumu

Provedeným výzkumem jsem zjistila, že programy zacházení, resp. volnočasové aktivity jsou nejen jednou z povinností odsouzeného, ale i většinou vyhledávanou každodenní činností. Důvody návštěvnosti jsou různorodé, z 38,18 % dotázaných respondentů však převládá postoj, že jde pouze o zpestření dne, tedy činnost, díky které rychleji ubíhá každému vyměřený čas trestu. Pouze 12,73 % dotázaných respondentů bere program zacházení jako způsob k nápravě, 27,27 % chápe aktivity jako způsob realizace – to v případě, kdy se aktivity, nabízené vybranými věznicemi, shodují nebo alespoň tématicky přibližují k zájmům odsouzeného, 21,82 % bere programy zacházení jako svou povinnost, jejíž plnění je odměňováno a neplnění naopak postiženo kázeňským trestem. Programy zacházení nejsou ve všech věznicích stejné, nabídka je stanovena tak, aby si každý odsouzený mohl vybrat. Nabídka aktivit může být dle aktuální potřeby jednotlivými věznicemi upravována.

Co se týče postojů k volnočasovým aktivitám z pohledu dotázaných odsouzených, více jak polovina z nich, celých 50,91 % odpovědělo, že jsou jimi brány jako „něco, co musí být“, protože to tak stanovuje řád VTOS, necelých 22 % se k výkonu aktivity staví pozitivně ve smyslu, že 11% dodala sebevědomí, stejnému procentuelnímu podílu dotázaných respondentů ukázala směr pro další život po propuštění na svobodu. Zbylým více než 27 % dala něco jiného, ve většině případů blíže nespecifikovaného; z těch, kteří konkretizovali, uvedli např. nadhled nebo vyrovnanost.

Z výzkumného souboru je 34 respondentů prvotrestaných, 21 respondentů je odsouzeno dvakrát a více. Z těch respondentů, co jsou trestaní vícekrát, jsou 4 ve věkové kategorii do 26 - ti let a 17 nad 26 let a většina uvedla, že o programy zacházení mají zájem právě z důvodu aktivněji využitého dne a rychleji ubíhajícího trestu. Už jen fakt, že se za brány věznice vrátili, značí, že výchovný ani jiný kladný vliv na nich programy zacházení nezanechaly.

Povinnost pracovat má každý odsouzený už jen proto, že pobytem ve věznici mu vznikají závazky vůči státu. Pokud pracuje, může finančně přispívat svojí rodině nebo hradit dluhy, které za sebou zanechal před nástupem do výkonu trestu. Z výzkumu vyplynulo, že každý rozhodně nepracuje a k tomu respondenty i věznice vedou různé méně či více závažné důvody. Z oslovených 55 respondentů pracují 4 ve věkové kategorii do 26 - ti let, tj. 23,53 % a 18 ve věku nad 26 let, což činí 47,37 %. Co se týče jednotlivých věznic, nejvíce zaměstnaných odsouzených z výzkumného souboru vykazuje věznice Rapotice. Dle výpovědí dotázaných odsouzených respondentů 50,91 % uvádí, že ve vybraných věznicích není snadné sehnat práci, naproti tomu 25,45 % udává, že práci mají a sehnat ji není problém pro ty, kteří pracovat chtějí. Důvody, proč pracujících odsouzených je tak nízký počet, jsou např. lokalita, kde práci pro odsouzené zkrátka nemají nebo nechtějí mít, na druhou stranu jsou důvody na straně odsouzených, kdy trpí např. zdravotní problémy, takže pracovat nemohou nebo jsou i tací, kteří se systematicky zaměstnávání vyhýbají.

Výzkumem, který jsem provedla, byly splněny všechny stanovené cíle. Výsledky výzkumu odhalily mnoho zajímavých informací a zjištění, které mohou pomoci pracovníkům věznic změnit přístup jak k programům zacházení, jejich obsahu a zaměření, příp. celé jejich organizaci tak i k odsouzeným samotným, aby trest splnil svůj účel tak, aby u prvotrestaných skutečně zůstalo u toho, že „poprvé a dost“ a vícekrát trestaní by opravdu chtěli konečně najít svoji vlastní životní cestu.

4.5 Verifikace hypotéz

Hypotéza 1

„Volnočasové aktivity jsou pro dotázané odsouzené pouze zpestření dne, nikoli způsob pro dosažení změny sebe samého“.

Hypotéza byla výzkumem potvrzena. Dotázaní respondenti v programech zacházení nachází způsob, jak zmírnit čekání na svobodu, jako zpestření dne ji bere 38,18 % a 27,17 % je při vykonávání volnočasové aktivity seberealizuje. Způsobem k nápravě ji chápe pouze 12,73 % a zbylých 21,82 % návštěvu volnočasových aktivit pojímá jako jednu z povinností odsouzeného.

Hypotéza byla potvrzena - verifikována.

Hypotéza 2

„80% dotázaných odsouzených nemá zájem o nápravu, i po absolvované resocializaci se za brány věznice opět vrátí“.

Uvedenou hypotézu nemohu potvrdit. Z výzkumného souboru bylo 34 respondentů prvotrestaných, a zbytek, tj. 21 respondentů trestaných dvakrát a více, tzn., že z celkového počtu 55 respondentů se za brány věznice vrátilo 38 %.

Hypotéza nebyla potvrzena - falzifikována.

Hypotéza 3

„Odsouzení z dotazované skupiny mladší 26 - ti let (tj. mladí dospělí) nemají zájem pracovat, i když pracovní možnosti jsou“.

Tuto hypotézu shledávám jako pravdivou, neboť z celkového počtu 17 - ti dotázaných respondentů pracují pouze 4 odsouzení, což je 23,53 % v této věkové kategorii. Co se týče věkové kategorie nad 26 let, procentuelní podíl pracujících zde činí

47,37 %. Z uvedeného vyplývá, že respondenti věkové kategorie do 26 - ti let spíše pracovní příležitosti nevyhledávají.

Hypotéza byla potvrzena - verifikována.

ZÁVĚR

Socializace je celoživotním procesem a zahrnuje osvojení si a dodržování základních pravidel chování ve společnosti, které společnost vnímá jako normu. Resocializace vychází ze socializace, přichází v pozdějších letech a znamená rovněž přizpůsobení se, učení se a osvojení novému chování a hodnot, které většinou souvisí s novou životní rolí, např. stanu se rodičem. Jednodušeji řečeno, jedná se o nalezení svého místa ve společnosti, jakési znovuzakotvení do ní. A právě ono zmíněné „znovuzakotvení“ plně vystihuje cíl resocializačního procesu. Projdou jím odsouzení, vracející se zpět z vězení do společnosti, kde musí čelit novým věcem a nástrahám a pokud nebudou dostatečně připraveni, hrozí recidiva. Pak už je jen krůček k tomu opět ztratit těžce nabytou svobodu.

Ke dni 20. 1. 2012 je evidováno celkem 23 377 vězňených osob, z nichž ve výkonu trestu je 20 808 odsouzených, ve výkonu vazby je 2 553 obviněných a v detenčních ústavech je evidováno 16 chovanců. To jsou alarmující údaje i s ohledem na to, že počet trestaných osob každoročně stoupá takovým tempem, že pro tyto osoby není ve věznicích místo, neboť jsou naplněny nad stanovené kapacity. Jen v roce 2011 se vězeňské službě podařilo zvýšit kapacitu českých věznic o 912 míst, v roce 2012 je v plánu dalších 560 míst.

Ve své diplomové práci jsem věnovala pozornost resocializačnímu procesu, jehož nedílnou součástí jsou programy zacházení. Pod tímto pojmem se skrývají aktivity odsouzených s rozličnou tematikou, které si odsouzení vyberou dle svého osobního zaměření a poté je jejich povinností tyto aktivity navštěvovat. Zapojení odsouzeného do programů zacházení má odsouzeného motivovat a pomoci k nalezení hodnot a norem, které uznává společnost, do které se musí po výkonu trestu vrátit s cílem co nejdříve a nejlépe se zapojit do normálního života.

Výsledky mého výzkumu ukázaly, že většina dotázaných odsouzených má o aktivity sama zájem, převládají ty se sportovní tematikou, v neposlední řadě má své místo samostudium.

Co se pracovních aktivit týče, z výzkumného souboru obou věkových kategorií pracuje 40 % z nich. Důvody pracovního zařazení byly jasně specifikovány: odsouzený neztrácí pracovní návyk, má pravidelný měsíční příjem, díky kterému může splácet svoje závazky nebo pomoci rodině a navíc lépe ubíhá čas, kterého odsouzený má nadbytek. Dotazník odhalil, že pokud by pracující respondenti měli tu moc, změnili by systém zaměstnávání odsouzených, ale hlavně vyšší mzdy, kterou za práci obdrží. V neposlední řadě uvedli, že by uvítali více pracovních příležitostí v oboru i obecně. Na druhé straně důvody, proč 60 % z dotázaných odsouzených nepracuje, jsou různé: zdravotní problémy nebo také fakt, že lokalita v okolí věznice žádnou práci nenabízí.

Překvapil mě fakt, že téměř 73 % respondentů nemá strach ze života po propuštění. Takto odpověděli z řad prvotrestaných i vícekrát trestaných.

V souvislosti se zpracováním svojí diplomové práce jsem získala mnoho zajímavých informací a poznatků. Nejsem však zcela přesvědčena o tom, že programy zacházení jsou podstatou, která může změnit odsouzeného jedince k lepšímu nebo alespoň tak, aby správně fungoval ve společnosti, něco jí spíše nabídnul, než bral tím, že jedná protizákonně, často opakovaně. Je všeobecně známý fakt, že kořeny slušného chování, správného jednání a hlavně toho, aby člověk byl schopný jednat sám za sebe a v takových mezích, které jsou přirozené a normální, tkví už v raném dětství, ve výchově, v hodnotách, které nám byly vštěpovány rodiči. Právě drtivá většina odsouzených bohužel, neměla to štěstí a nedostalo se jim potřebné pozornosti, proto si své hodnoty hledají jinde a po svém. Osobně si myslím, že tak, jak jsou programy zacházení postaveny, svou tematikou, jsou spíše jen "programem" pro odsouzené, aby jim čas lépe ubíhal, aby se nenudili. Odsouzený hlavně sám musí pochopit, že jeho jednání není správné a pobyt ve vězení by pro něj měl být trestem v tom smyslu, že by se po jeho absolvování nechtěl nikdy vrátit. Ale současný systém vězeňství je nastaven tak, že než aby se zpřísnil a odradil současné i budoucí osoby od další trestné činnosti, raději se budou zřizovat další místa pro pachatele. Nepřipadá mi to správné. Dnešní vězeňství je zkrátka zhumanizované více, než je nutné. Vězni se vracejí, protože za mřížemi jim nakonec tak špatně není, odebraná svoboda jim evidentně nevádí a přitom by právě tohle mělo být trestem. Výkon trestu odnětí svobody tedy neplní svůj účel.

Každý odsouzený, i přes svá více či méně závažná provinění, nadále zůstává člověkem a samozřejmě i za branami, které mu vzaly svobodu, musí být k němu tak přistupováno. ALE.... Na druhou stranu bych zvažila, zda prostředí, ve kterém odsouzený stráví různě dlouhý čas, vykazuje známky potrestání a výkon trestu plní účel s tím, že se odsouzený snaží napravit, aby po opuštění věznice byl schopen vést normální život v mezích zákona. Většinový názor veřejnosti v oblasti věznění lidí je takový, že trestem pro pachatele trestných činů je „pouze“ pozbytá svoboda a po uplynutí stanovené doby je „očišťen“, ale ti, kterých se to nejvíce dotklo, tzn. oběti, pokud přežily a jejich rodin, ty si nesou následky celý život, jsou v péči psychologů a psychiatrů, někteří o své blízké přišli úplně. Tito lidé mnohdy nikoho už nezajímají.

Před dvěma týdny jsem v Televizních novinách zaznamenala reportáž, která řešila, že do jídelníčku vězňů bude zařazena zvěřina a to proto, že když budou odsouzení mít pestrou stravu v odpovídajícím množství, nebudou se bouřit. Co si po zhlédnutí takové reportáže asi pomyslí člověk, který je bezúhonný, pracuje, žije spořádaný život a třeba zvěřinu si do svého jídelníčku nedopřeje, i když by mohl? Téměř vážně jsem uvažovala, zda se nejedná o vtip!

Je samozřejmě nezbytné, aby odsouzení byli za branami věznice vedeni ke slušnému životu a dostali šanci se napravit. Nabízené programy zacházení však neodpovídají potřebám (aktivita typu šipky nebo zeměpis dle mého názoru nemohou člověka posunout vpřed ohledně změny osobních hodnot), odsouzenými jsou plněny účelově, neboť kázeňská odměna a celkově dobrá reputace odsouzeného jsou klíčem např. k podmíněčnému propuštění na svobodu. Myslím si, že pozornost ohledně resocializace člověka by měla být věnována především prvotrestaným osobám - měli by mít možnost výběru aktivit a tímto jim dát šanci k přehodnocení svého života, neboť „uklouznout“ může každý z nás. Ale pokud je za stejný čin dotyčný odsouzen opakovaně, tak zřejmě nápravy schopný není a resocializaci bych se snažila směřovat jinam, celkovým zpřísněním podmínek pro výkon trestu, např. při neplnění daných povinností dotyčného odsouzeného přeradit do věznice s vyšším typem ostrahy.

Uvědomme si, že tento člověk je uvězněn za trest, ublížil někomu a musí si rozmyslet, zda příště spáchá podobný zločin znovu. Ale tím, že každý den má zajištěné jídlo, teplo, má kde spát, přitom může odmítnout pracovní nabídku a navíc má díky volnočasovým aktivitám zajištěný program, se opravdu nic nezmění.

RESUMÉ

Cílem práce bylo rozebrat, interpretovat, posoudit a výzkumem doložit problematiku resocializace odsouzených. Zabývala jsem se tím, co je program zacházení, jaký je jeho význam, smysl a obsah, jaký má vliv na nápravu odsouzeného a zda je vůbec možné odsouzeného resocializovat.

V empirické části diplomové práce jsem se zaměřila na výsledky resocializace odsouzených a z toho vyplývající pojednání, zda program zacházení plní očekávaný účel a to ve věznicích Kuřim, Rapotice a Mírov, kde jsem ve věkových kategoriích do 26 -ti let (tj. mladí dospělí) a nad 26 let provedla formou dotazníku kvantitativní výzkum.

K naplnění cíle je práce členěna do čtyř kapitol.

První kapitola je zaměřena na socializaci člověka, která probíhá celoživotně, nejintenzivněji však v období raného stadia života (dětství, dospívání), ale především na resocializaci, a to odsouzených, kteří jsou po návratu z výkonu trestu nuceni přijmout nové normy a pravidla, spojená se získáním nového společenského postavení tak, aby byli schopni znovu ve společnosti normálně fungovat a žít.

Druhá kapitola pojednává o zacházení s vězni podle věku a pohlaví v minulosti a dnes, dále bude zahrnovat pojednání o trestu a věznění obecně, tzn. charakteristiku a smysl trestu, diferenciaci trestu, práva a povinnosti odsouzených. Závěr tohoto bodu jsem věnovala současnému stavu výkonu trestu odnětí svobody, tzn. evidenci odsouzených ve vybraných věznicích Kuřim, Rapotice, Mírov, dále přeplněnosti věznic v České republice a s tím související sociální práva odsouzených.

Ve třetí kapitole jsem se zaměřila na program zacházení, jeho rozdělení a tvorbu, obsah, kontrolu plnění a pravidelné vyhodnocování stanoveného programu zacházení příslušným personálem a z toho plynoucí odměny nebo kázeňské tresty pro odsouzené. Pojednám o očekávaném účelu programů zacházení, a zda tento účel fakticky plní. Zmiňuji se o spolupráci s nevládními organizacemi a v neposlední řadě

zdůrazňují roli rodiny jako důležitého článku resocializace a hlavní motivace odsouzeného.

Čtvrtá kapitola je empirické povahy. Analyzuje současný stav plnění účelu programů zacházení a v tomto smyslu byl v rámci práce uskutečněn kvantitativní výzkum formou dotazníku, cíleně adresovaný vybraným věkovým skupinám odsouzených ve věznicích Kuřim, Rapotice a Mírov.

Stanovila jsem si 3 hypotézy, které jsem v průběhu výzkumu ověřovala.

V empirické části diplomové práce se zaměřuji na výsledky resocializace odsouzených a z toho vyplývající pojednání, zda program zacházení plní očekávaný účel a to ve věznicích Kuřim, Rapotice a Mírov, kde jsem ve věkových kategoriích do 26 – ti let (tj. mladí dospělí) a nad 26 let provedla formou dotazníku kvantitativní výzkum. Dotazník obsahoval 26 otázek a výzkumu se zúčastnilo v souhrnu 55 respondentů.

Dále jsem se zaměřila na ověření následujících hypotéz:

H1 Volnočasové aktivity jsou pro dotázané odsouzené pouze zpestření dne, nikoli způsob pro dosažení změny sebe samého.

H2 80% dotázaných odsouzených nemá zájem o nápravu, i po absolvované resocializaci se za brány věznice opět vrátí.

H3 Odsouzení z dotazované skupiny mladší 26 - ti let (tj. mladí dospělí) nemají zájem pracovat, i když pracovní možnosti jsou.

Metodologickým základem práce je kvantitativní výzkum formou dotazníku, postoupený odsouzeným ve věznicích Kuřim, Rapotice a Mírov.

Další metodou při zpracování práce je obsahová analýza dostupných materiálů a následné logické a deduktivní vyhodnocení závěrů. Přístup k řešení byl systémový.

ANOTACE A KLÍČOVÁ SLOVA

ANOTACE

Bc. Nedomová Eva. Programy zacházení s vězni jako základ resocializačního procesu. Diplomová práce. Brno 2012. Stran 88.

Práce je zaměřena na resocializaci odsouzených, na návrat propuštěných vězňů zpět do společnosti, k rodinám a běžnému životu. Tato zátěžová situace se zcela jistě lépe zvládá za podpory těch nejbližších, tj. rodiny nebo také různých státních i nestátních organizací, které jsou schopny a ochotny podat propuštěnému vězni pomocnou ruku a pak je doslova jen na něm, zda tuto možnost pojme jako druhou šanci nebo ji zahodí a pak bude jen otázkou času, kdy se za brány vězení opět vrátí.

KLÍČOVÁ SLOVA

Socializace, resocializace, odsouzený, trest odnětí svobody, program zacházení, penitenciární a postpenitenciární péče.

ANNOTATION AND KEYWORDS

ANNOTATION

Bc. Nedomová Eva. Treating prisoners programs as a basis for resocialising proces. Diploma work. Brno 2012. 88 pages.

The work focuses on resocialising of the sentenced, on the comeback of released prisoners to the society, to families and daily life. This stressful proces is definitely managed much better with the support of not only the nearest people, meanig family members, but also various state or public/private institutions which are are able and willing to help the released prisoners. It is then only up to the prisoners if they grasp the opportunity as the second chance or if they waste it. In the letter case, it´s just the time question when they end up behind the prison gate again.

KEYWORDS

Socialisation, resocialisation, convicted, imprisonment, treatment program, penitenciar and postpenitenciar care.

LITERATURA A PRAMENY:

1. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
2. Zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
3. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
4. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní ČR, ve znění pozdějších předpisů
5. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., O srážkách odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, ve znění pozdějších předpisů
6. Vyhláška 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
7. Nařízení vlády č. 414/2000 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody
8. Nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob, zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
9. Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 44/2009, o výběru a zařazování odsouzených a obviněných na střežená, nestřežená pracoviště, druhy pracovišť
10. Metodický list ředitele odboru výkonu vazby a trestu č. 2/2000, kterým se stanovují zásady pro realizaci programu zacházení ve věznicích
11. Vnitřní řady věznic Mírov, Rapotice a Kuřim
12. ***Odborná literatura:***
 - 1) Bajcura, L. Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody. GRADA Publishing, spol. s r.o. Praha, 1999, 158 s. ISBN 8071695556.
 - 2) Czapów, C. Jedlewski, S., Resocializační pedagogika. Státní pedagogické nakladatelství n. p., Praha, 1981, 416 s.
 - 3) Černíková, V. a kolektiv. Sociální ochrana terciární prevence, její možnosti a limity. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. Plzeň, 2008, 244 s. ISBN 9788073801380.

- 4) Čírtková, L. Kriminální psychologie. Vydavatelství Eurounion, s.r.o., Praha, 1998, 255 s. ISBN 8085858703.
- 5) Gillernová I., Buriánek J., Základy psychologie sociologie. Fortuna, Praha, 2004, 160 s. ISBN 8071687499.
- 6) Gruntorád, J., Uhl, P. O československém vězeňství (Sborník Charty 77). Nakladatelství Orbis, Praha, 1990, 198 s. ISBN 8023500031.
- 7) Hála, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství. Vysoká škola evropských a regionálních studií České Budějovice, 2005, 183 s. ISBN 8086708055.
- 8) Hála, J. Teorie a praxe vězeňství II., Optimalizace výkonu trestu odnětí svobody. Jihočeská univerzita České Budějovice, 1999, 105 s. ISBN 8070403764.
- 9) Helus, Z. Psychologické problémy socializace osobnosti. Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1973, 236 s.
- 10) Helus, Z. Sociální psychologie pro pedagogy. Grada Publishing, Praha, 2007, 280 s. ISBN 9788024711683.
- 11) Foucault M. Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení. Nakladatelství Dauphin Praha, 2000, 427 s. ISBN 8086019969.
- 12) Jůzl, M. Základy penologie a peniterciární pedagogiky, učební texty, Brno, 2004, 89 s.
- 13) Kalvodová, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Masarykova univerzita Brno, 2002, 272 s. ISBN 8021030259.
- 14) Keller, J. Úvod do sociologie. Sociologické nakladatelství, Praha, 1997, 181 s. ISBN 8085850257.
- 15) Kraus, B., Poláčková, V. Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky, Nakladatelství Paido, Brno, 2001, 199 s. ISBN 8073150042.
- 16) Křupka, V., Trunda, Z., Wilhelm, M. Hrad Mírov od založení po současnost. Státní věznice Mírov, 2008, 167 s.
- 17) Kuchta, J., Válková H., a kolektiv. Základy kriminologie a trestní politiky. Nakladatelství C.H.Beck, Praha, 2005, 544 s. ISBN 8071798134.
- 18) Lata, J. Účel a smysl trestu. Nakladatelství redakce: Jaroslav Šprongl, vydal LexisNexis CZ s.r.o. Praha, 2007, 114 s. ISBN 9788086920245.
- 19) Lewicki, A., Paryzek, L., Waligora. B. Základy peniterciární psychologie. Praha, Bulletin SNV ČSR, 1971.
- 20) Lyons, L. Historie trestu: justiční tresty od dávných dob po současnost. Nakladatelství Svojtka, Praha, 2004, 190 s. ISBN 8073520214.

- 21) Malá, D. Vězeňství po česku II. aneb Jak to Kula ve vězeňství koulí. Nakladatelství Duha Press, Blansko, 2009, 88 s. ISBN 9788087061367.
- 22) Matoušek, O., Kroftová, A. Mládež a delikvence. Portál, s.r.o., Praha, 1998, 2003, 344 s. ISBN 807178771X.
- 23) Mařádek, V. Výkladový slovník penologie. Vydala Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003, 142 s. ISBN 8070422564.
- 24) Mezník, J., Kalvodová, V., Kuchta, J. Základy penologie. Masarykova univerzita v Brně, 1995, 73 s. ISBN 802101248X.
- 25) Mikšík, O. Psychologická charakteristika osobnosti. Nakladatelství Karolinum, Praha, 2007, 273 s. ISBN 9788024613048.
- 26) Nedomová, E. Historie doživotních trestů v České republice. Bakalářská práce. Brno, 2010, 69 s.
- 27) Novotný, O. O trestu a vězeňství. Vydala Academia, nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 1967, 252 s.
- 28) Pipeková, J. a kol. Kapitoly ze speciální pedagogiky. Paido_edice pedagogické literatury, Brno, 1998, 234 s. ISBN 8085931656.
- 29) Sochůrek, J. Kapitoly z penologie. I. díl: Úvod do teorie trestu a trestání, Technická univerzita v Liberci, 2007, 57 s. ISBN 9788073722036.
- 30) Sochůrek, J. Kapitoly z penologie. II. díl: Teorie a praxe zacházení s vězňenými, Technická univerzita v Liberci, 2007, 77 s. ISBN 9788073722043.
- 31) Sochůrek, J. Kapitoly z penologie. III. díl: Negativní jevy ve vězení, Technická univerzita v Liberci, 2007, 69 s. ISBN 9788073722050.
- 32) Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Nakladatelství C. H. Beck, Praha, 2000, 468 s. ISBN 8071793507.
- 33) Urban, L. Sociologie trochu jinak. Grada Publishing, Praha, 2008, 208 s. ISBN 9788024724935.
- 34) Urbanová, M. Ženská delikvence jako sociální jev (sborník příspěvků z konference). Masarykova univerzita, Brno, 2004, 144 s. ISBN 8021036095.
- 35) Vágnerová, M. Základy psychologie. Nakladatelství Karolinum, Praha, 2004, 356 s. ISBN 8024608413.
- 36) Vágnerová, M. Psychologie osobnosti. Nakladatelství Karolinum, Praha, 2010, 467 s. ISBN 9788024618326.
- 37) Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Nakladatelství portál, Praha, 2004, 870 s. ISBN 8071788023.

- 38) Vantuch, P. Základy kriminologie. Univerzita J.E.Purkyně Brno, 1981, 120 s.
- 39) Vítek, Z. Statistická analýza příčin trestného jednání mladistvých, Sborník Univerzity Palackého, 1980.
- 40) Zubíková, Z., Drábová, R. Společenské vědy v kostce. Fragment, Havlíčkův Brod, 2007, 188 s. ISBN 9788025301906.
- 41) České vězeňství - časopis pro vězeňství a kriminální prevenci

13. Webové adresy, zabývající se předmětnou problematikou:

- <http://www.justice.cz>
- <http://www.vscr.cz>
- <http://www.ms.cz>
- <http://www.juristic.cz>
- <http://www.ivvs.cz>
- <http://www.pravnik.cz>
- <http://www.financninoviny.cz>
- <http://www.epravo.cz>
- <http://www.odmaturuj.cz>

PŘÍLOHY

1. Dotazník k provedení výzkumu ve vybraných věznicích
2. Program zacházení ve VTOS
3. Dotazník při nástupu do VTOS
4. Oznámení o nadcházejícím propuštění osoby z VTOS
5. Komplexní zpráva o odsouzeném
6. Evropská vězeňská pravidla

Vyjádření vedoucího práce:

Bc. Eva Nedomová

PŘÍLOHA č. 1

Dotazník k provedení výzkumu ve vybraných věznicích

DOTAZNÍK

Tento dotazník je anonymní a bude sloužit pouze pro studijní účely.

1. Jaký je Váš věk?

- a) Do 26 let
- b) Nad 26 let

2. Jaké je Vaše nejvyšší dokončené vzdělání?

- a) Nedokončená zvláštní škola
- b) Dokončená zvláštní škola
- c) Nedokončené základní škola
- d) Dokončené základní škola
- e) Nedokončené vyučení
- f) Dokončené vyučení
- g) Nedokončená střední škola
- h) Dokončená střední škola
- i) Nedokončená vysoká škola
- j) Dokončená vysoká škola

3. Jaký je Váš stav?

- a) Svobodný
- b) Ženatý
- c) Rozvedený

4. Počet dětí :

5. Pokolikáté jste ve výkonu trestu?

- a) Poprvé
- b) Vícekrát

6. Kdo na Vás měl největší výchovný vliv a proč?

7. Kde jste žil do svých 18-ti let?

- a) V úplné rodině
- b) Pouze s matkou
- c) Pouze s otcem
- d) U jiných příbuzných
- e) V ústavním zařízení
- f) Jinde – kde?

8. Byl jste někdy zaměstnán?

- a) Ano
- b) Ne

9. Jste spokojen s nabídkou programů zacházení ve věznici? Shodují se s Vašimi předchozími zájmy?

- a) Ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Ne

10. Náplň aktivit je pro Vás:

- a) Dostačující
- b) Rozšířil bych ji. Jak?

11. Kterou aktivitu upřednostňujete?

12. Volnočasová aktivita je pro Vás:

- a) Způsobem ke zpestření dne
- b) Způsobem k nápravě
- c) Způsobem, kdy se mohu nějak realizovat
- d) Pouze povinností

13. Pokud se účastníte vzdělávacího programu, připravujete se na něj?

- a) Ano, uveďte jak
- b) Ne

14. Kolik aktivit navštěvujete?

15. Co Vám v nabídce aktivit programu zacházení chybí?

16. Jakým způsobem trávíte volný čas?

17. Pomohl Vám nějak program zacházení v dalším životě (po propuštění z výkonu trestu)?

- a) Dodal mi sebevědomí

- b) Ukázal mi směr, kterým bych se měl ubírat po propuštění
- c) Něco jiného (uved'te co)
- d) Nic, je to jen jedna z povinností odsouzeného

18. Na program zacházení, který jste si vybral:

- a) Docházíte pravidelně
- b) Docházíte nepravidelně, proč?

19. Aktivitu jste si vybral:

- a) Podle vychovatele
- b) Podle zaměření
- c) Podle ostatních odsouzených

20. O aktivity máte:

- a) Sám zájem
- b) Nemáte zájem, ale máte povinnost je plnit

21. Pracujete nyní ve výkonu trestu?

- a) Ano
- b) Ne

22. Je snadné ve výkonu trestu dostat práci?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

23. V čem vidíte pozitiva zaměstnávání ve výkonu trestu?

24. Jaký je Váš názor na zaměstnávání ve výkonu trestu odnětí svobody? Změnil byste něco? Pokud ano, tak napište stručně, co.

25. Obáváte se života po propuštění?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

26. Pokuste se zdůvodnit svoje vyjádření k této otázce: Myslíte si, že nynější výkon trestu:

(uveďte jednu z možností nebo připište další)

- a) Pomohl mi vyznat se sám v sobě a nalézt životní cestu
- b) Ovlivnil pozitivně některé moje postoje a názory (uveďte event. jaké a v čem)
- c) Výkon trestu na mě nikterak nezapůsobil
- d) Myslím, že výkon trestu na mne zapůsobil spíše negativně
- e) Jsem přesvědčen, že výkon trestu pokazil můj charakter a stal jsem se horším
- f)

Děkuji předem za vyplnění dotazníku.

PŘÍLOHA č. 2

Program zacházení ve VTOS

Program zacházení ve VTOS

Kód vězně:

Příjmení:

Jméno:

	Cíle programu	
1.	Pracovní aktivity pracovně zařadit v rámci věznice	
2.	Vzdělávací aktivity Studuje ŠVS: ne Počet hodin studia na ŠVS: 0,0000	
3.	Speciálně výchovné aktivity	
4.	Zájmové aktivity	
5.	Oblast utváření vnějších vztahů	

Přiřazené aktivity

Kód aktivity	Typ aktivity	Název aktivity

Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit datum	podpis odsouzeného
datum	podpis speciálního pedagoga
datum Schvaluji:	podpis ŘV /I.ZŘV

PŘÍLOHA č. 3

Dotazník při nástupu do VTOS

DOTAZNÍK

při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody

Jméno	Příjmení	Rozený(á)	Datum nar.: Místo nar.: Národnost :

Státní občanství : Pokud jste cizinec, máte povolení k trvalému pobytu na území ČR ? ano ne

Stav : Trvalé bydliště :

Povolání : Poslední zaměstnání (adresa)

Manžel(ka), druh(žka)

Jméno	Příjmení	Rozený(á)	Datum nar.: Místo nar.: Národnost :

Stav : Státní občanství : Bydliště :

Povolání : Zaměstnán(a) : adresa

Děti (vlastní - osvojené)

Jméno	Příjmení	Datum narození	Stav	Povolání (u nezaopatřených, kdo a jak o ně pečuje)	Bydliště

4. Kdo pobíral přídavky na děti ?

Komu posílat peníze na výživné ? Jméno :
Adresa :

Vám blízké osoby, s kterými chcete po dobu výkonu trestu udržovat kontakt (dopisy, návštěvy) :

Jméno	Příjmení	Rok narození	Zaměstnání	Bydliště	Druh vztahu k Vám (sestra, přítel, ...)

Stručně charakterizujte své majetkové poměry :

(např. zda jste existenčně závislý jen na výdělku či máte i nějaký jiný majetek /příjem/)

Rodinné poměry : (uveďte, zda jste byl(a) vychován(a) u rodičů, u příbuzných, v dětském domově, vzájemné vztahy v rodině, zda měly rodinné poměry vliv na Vaši trestnou činnost, zda utrpěly Vaším odsouzením rodinné vztahy, jaké jiné potíže vznikly Vám a Vaší rodině odsouzením)

8. **Vzdělání :** Označte křížkem školy, které jste absolvoval.

Základní neúplné	☐	Střední škola bez maturity	☐
Základní dokončené	☐	Střední škola ukončená maturitou	☐
Výuční obor nedokončený	☐	Vysokoškolské nedokončené	☐
Výuční obor ukončený	☐	Vysokoškolské ukončené	☐

Dále uveďte eventuelní získané tituly, speciální znalosti a znalosti jazyků (u jazyků zda aktivně či pasivně) :

9. **Odbornost :**

Uveďte postupně obory, činnosti a funkce, ve kterých jste pracoval (např.: dělník - pracoval jako železář, izolatér, skladník a pod.)

Uveďte, zda máte zákaz činnosti a jaké :

V jakém oboru byste chtěl v průběhu výkonu trestu být zaměstnán :

10. Uveďte, zda a v čem byste chtěl v průběhu výkonu trestu své znalosti rozšířit či doplnit, event. které vzdělání dokončit :

11. **Osobní záliby :**

Které sporty jste provozoval před VTOS ? (Vypište slovy !)

Závodně :

Rekreačně :

Jaké další záliby (koníčky) máte ? Uveďte i zda je realizujete sám či organizovaně eventuelně zda jste se v nich zúčastnil nebo umístil v nějakých soutěžích, závodech nebo výstavách.

12. Čemu chcete věnovat čas ve výkonu trestu ?

13. Myslíte, že jste byl odsouzen spravedlivě ?

14. Co považujete za příčinu Vaší trestné činnosti ?

15. Kolikrát jste byl(a) soudně trestán(a) : Byl(a) jste již ve výkonu trestu odnětí svobody ?

Délka předchozího trestu : Trestný čin :

Byl(a) jste propuštěn(a) po odpykání trestu, podmíněně propuštěn(a), amnestován(a), byla Vám dána milost ?

Důvod	Kdy	Ze které věznice	Kolik Vám bylo prominuto

16. Příčiny Vaší předchozí trestné činnosti byly stejné nebo jiné ? (Pokud jiné, uveďte)

17. Předchozí výkon trestu odnětí svobody ovlivnil nějak Váš názor na trestnou činnost ?

Co jste se naučil nebo dozvěděl v průběhu minulého výkonu trestu užitečného pro Váš život ?

18. Po předchozím výkonu trestu jste se vrátil k rodině : ano ne (zaškrtnout variantu)

Jestliže jste k rodině neodešel, kam jste šel : (vypsát slovy)

Jestliže jste se k rodině vrátil, pomohla Vám normálně žít : ano jen v něčem ne nevím

Našel jste zaměstnání ?

19. Jak posuzujete svůj zdravotní stav ?

cítím se docela zdrav

mám jen menší zdravotní potíže, které mi příliš nevadí

necítím se zdrav, potřeboval bych chodit k lékaři

cítím se vážně nemocen

Vyplývají z Vašeho zdravotního stavu nějaká omezení či potřeby (např.: diety, omezení pohybu a pod.) ?

20. Jste věřící ? ano ne (zaškrtnout variantu)

Pokud ano, jste členem nějaké církve, náboženské společnosti a pod.? Jaké ?

Vyplývají z Vašeho členství nějaká omezení či potřeby (např. stravování a pod.) ? Jaké ?

PŘÍLOHA č. 4

Oznámení o nadcházejícím propuštění osoby z VTOS

OZNÁMENÍ O NADCHÁZEJÍCÍM PROPUŠTĚNÍ OSOBY Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

1. Jméno a příjmení: _____ stav: _____
Datum a místo narození: _____
Počet a věk nezaopatřených dětí: _____
Číslo, série občanského průkazu
rodné číslo, kdy a komu
byl odeslán při
nástupu trestu: _____
2. Kolikrát byl(a) jmenovaný(á)
trestán(a) nepodmíněným trestem
odnětí svobody: _____
3. Poslední trest (tresty), kdo a kdy
jej (je) uložil a spisová
značka rozsudku(ů), délka trestu,
počátek a nástup trestu: _____
4. Další opatření uložená rozsudkem
(zákaz činnosti, pobytu, ochranný
dohled, ochranná výchova, ochranné
léčení): _____
5. Datum a důvod propuštění: _____
6. Pobyt před výkonem trestu
a) trvalý: _____
b) přechodný: _____
7. Místo zvoleného pobytu
po propuštění: _____
8. Pobíral(a) jmenovaný(á) před
výkonem trestu důchod: _____
Vznikl mu (jí) v průběhu výkonu trestu
nárok na důchod: _____
9. Byla podána žádost o umístění
do domova důchodců: _____
10. Finanční závazky a) výživné: _____
b) náklady výkon
vazby a trestu: _____
c) ostatní: _____
11. Název a adresa organizace, ve které
byl(a) naposledy zaměstnán(a) před
nástupem výkonu trestu: _____
Jakou profesi vykonával(a): _____
Pracovní kvalifikace získaná
před nástupem výkonu trestu: _____

12. Pracovní kvalifikace získaná ve výkonu trestu:
13. Trvá dosud pracovní poměr:
14. Po propuštění má zájem pracovat (kde, jako):
15. Zdravotní stav:
16. Bylo jednáno za účelem pracovního zařazení, popř. ubytování (kdy, s kým a s jakým výsledkem):
17. Při propuštění bude vyplacena pravdě podobná částka Kčs: slovy:
18. Doporučení pro sociálního kurátora ONV:
19. Hodnocení jmenovaného(né):
(uvádí se jen u osob, které po nařízení výkonu trestu byly ve výkonu trestu déle než šest měsíců)

ŘEDITEL :

PŘÍLOHA č. 5

Komplexní zpráva o odsouzeném

Komplexní zpráva o odsouzeném

Zpracována ve věznici (vazební věznici) :

Jméno a příjmení odsouzeného

Základní číslo

Národnost mateřský jazyk

Stupeň znalosti dalších jazyků

Kriminální kariéra

Aktuální delikt

Sám - ve skupině

Nebezpečnost

.....
Jméno a příjmení odsouzeného

Základní číslo

Psychologická charakteristika odsouzeného,

zejména pro tyto účely :

- určení vhodného přístupu a zacházení (jednání) s odsouzeným ze strany pracovníků Vězeňské služby a dalších,
- sestavení resocializačního programu
- zařazení do sociálního systému mezilidských vztahů ve věznici.

Doporučení k resocializačnímu programu (včetně návrhu spec.výchovných postupů) :

.....
Podpis pedagoga

.....
Jméno a příjmení odsouzeného.....
Základní číslo**Pedagogická charakteristika odsouzeného,**

zejména způsob chování a vystupování, hygienické navyky a péče o sebe sama, postoje, aktivity a eventuální potřeby v oblasti pracovní, vzdělávací, volného času (včetně kulturní a sportovní oblasti), právní vědomí včetně míry akceptování vlastní viny a VTOS.

Doporučení k resocializačnímu programu (včetně event.potřeby speciálního zacházení) :

.....
Podpis psychologa

.....
Jméno a příjmení odsouzeného

.....
Základní číslo

Dosavadní **sociální vývoj** a současná **sociální situace** odsouzeného (zejména popis jeho eventuálních sociálních problémů, rodinný stav, počet dětí, rodinné vztahy, výkon rozhodnutí, pohledávky)

Doporučení k resocializačnímu programu :

.....
Podpis lékaře

.....
Jméno a příjmení odsouzeného

Základní číslo

Zdravotní klasifikace odsouzeného

včetně všech omezení a další důležité skutečnosti (zejména nutnost dietního stravování, pravidelného užívání léků, bezdrogového režimu, případně nařízená a ústavní ochranná léčba) :

Doporučení k resocializačnímu programu :

.....
Podpis sociálního pracovníka

PŘÍLOHA č. 6

Evropská vězeňská pravidla

EVROPSKÁ VĚZEŇSKÁ PRAVIDLA

Doporučení č. R (87) 3

EVROPSKÁ VĚZEŇSKÁ PRAVIDLA

V

Strasbourg 1991

DOPORUČENÍ č.R (87) 3
VÝBORU MINISTRŮ ČLENSKÝM STÁTŮM O EVROPSKÝCH
VĚZEŇSKÝCH PRAVIDLECH¹

Výbor ministrů, v souladu s ustanovením článku 15.b Statutu Evropské rady,

berouce v úvahu význam společných stanovení týkajících se trestní politiky mezi členskými státy Evropské rady;

konstatující, že i přes podstatný pokrok dosažený ve vývoji ne-
vazebních alternativ v jednání s delikventy zůstává odejmutí svobody
nezbytným trestem trestně právních systémů;

berouce v úvahu významnou roli mezinárodních pravidel v praxi a
filozofii zacházení s vězni a vedení věznic;

konstatující však, že významné společenské trendy a změny ve vztahu
k zacházení s vězni a ve vedení věznic vytvořily potřebu přepracovat
Standartní minimální pravidla Evropské rady pro zacházení s vězni
(Rezoluce (73) 5) tak, aby podporovaly a pobízely nejlepší z těchto změn
a vytvořily rámec pro budoucí pokrok,

doporučuje vládám členských států, aby se ve svém vnitrostátním zá-
konodárství a praxi nechaly vést principy, které jsou stanoveny v textu
Evropských vězeňských pravidel, přiložených k tomuto Doporučení,
s ohledem na jejich postupné zavádění se zvláštním důrazem na cíle
vytyčené v preambuli a v pravidlech základního principu v Části I a
zabezpečit, aby tento text vešel v co největší známost.

1. Po přijetí tohoto Doporučení a při uplatnění článku 10.2.C Jednacího řádu pro
jednání náměstků ministrů:

- Zástupce Dánska vyhradil právo své vlády se řídit pravidlem 38, odstavce 3
přílohy k Doporučení dle uvážení.
- Zástupce Francie vyhradil právo své vlády se řídit pravidlem 54, odstavce 2
přílohy k Doporučení dle uvážení.

Evropská vězeňská pravidla

Přepracovaná evropská verze Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni

Účelem těchto pravidel je:

- a. stanovit rozsah minimálních zásad pro všechny oblasti vězeňské správy, které jsou nutné pro lidsky důstojné podmínky a pro prospěšná jednání v moderních a progresivních systémech;
- b. podněcovat vězeňské správy, aby rozvíjely politiku a styl řízení a praxi založenou na korektních současných zásadách účelu a *spravedlnosti*;
- c. podporovat u vězeňského personálu profesionální postoje, které odrážejí důležité sociální a morální stránky jejich práce a vytvářet podmínky, při nichž mohou vylepšovat vlastní výkon ve prospěch společnosti jako celku, pro vězně v jejich péči a jejich vlastní pracovní uspokojení;
- d. poskytovat realistická základní kritéria, dle nichž vězeňské správy a ti, kteří jsou odpovědní za kontrolu podmínek a řízení věznic, mohou správně posuzovat jednání a měřit dosahovaný pokrok k vyšší úrovni.

Je zdůrazněno, že pravidla nepředstavují vzorový systém a že ve skutečnosti mnohé evropské vězeňské služby již fungují na podstatně vyšší úrovni než stanoví mnohé zásady vypočtené v pravidlech, a že ostatní se usilují a budou usilovat o to i nadále. Kdekoli při aplikaci pravidel vzniknou potíže nebo praktické problémy, Evropská rada disponuje mechanismem a odbornými znalostmi, aby mohla pomoci radou a plody zkušeností různých vězeňských správ ve své pravomoci.

V těchto pravidlech se klade obnovený důraz na zachování důstojnosti člověka, na závazek vězeňských správ jednat lidsky a prospěšně, na význam role personálu a na účinné moderní pojetí řízení. Tato pravidla mají sloužit jako pohotový návod, povzbuzení a směrnice těm, kteří jsou činní na všech úrovních vězeňské správy. Důvodová zpráva, která provází pravidla, má zabezpečit pochopení, akceptaci a pružnost, které jsou nezbytné k dosažení co nejvyšší reálné úrovně uplatnění nad základní standart.

ČÁST I

Základní principy

1. Odnětí svobody se má provádět za takových materiálních a mravních podmínek, které zabezpečují respekt k důstojnosti člověka a jsou v souladu s těmito pravidly.
2. Pravidla se aplikují nestranně. Nelze diskriminovat na základě rasy, barvy, pohlaví, jazyka, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, narození, hospodářského nebo jiného postavení. Je třeba respektovat náboženské vyznání a mravní nařízení skupiny, ke kterým vězeň náleží.
3. Účelem jednání s osobami ve vazbě je zachování jejich zdraví a sebeúcty a pokud to doba výkonu trestu dovolí, rozvíjet jejich osobní pocit odpovědnosti a podporovat ty postoje a dovednosti, které jim pomohou k návratu do společnosti s co největší nadějí vést po propuštění soběstačný život poslušný zákonům.
4. Trestní ústavy a služby se budou pravidelně kontrolovat kvalifikovanými a zkušenými inspektory jmenovanými příslušným úřadem. Jejich úkolem je zejména to, aby sledovaly, zda a jak dalece jsou tyto ústavy vedeny dle platných zákonů a předpisů, cílů vězeňských služeb a požadavků těchto pravidel.
5. Se zvláštním ohledem na zákonnost výkonu vazebních opatření se ochrana osobních práv vězňů zabezpečí prostřednictvím kontroly prováděné v souladu s vnitrostátními předpisy soudním nebo jiným řádně ustanoveným úřadem oprávněným navštěvovat vězně, aniž by spadal pod vězeňskou správu.
6. 1. Tato pravidla budou lehce přístupná personálu v národních jazycích.
2. Vězňům budou také přístupná ve stejných jazycích, a pokud to bude rozumné a proveditelné, i v jiných jazycích.

ČÁST II

Správa vězeňských systémů

7. 1. Nikdo nesmí být přijat do ústavu bez platného nařízení o umístění.

2. Podstatné podrobnosti o umístění a přijetí se neprodleně zaznamenají.

8. Všude, kde se vězni osoby, se povede úplný a spolehlivý záznam o každém přijatém vězni, který obsahuje následující údaje:

- a. údaje o identitě vězně;
- b. důvody pro umístění a oprávnění k němu;
- c. den a hodina přijetí a propuštění.

9. Příjímací formality budou v souladu se základními principy pravidel a budou nápomocny vězňům k vyřešení jejich naléhavých osobních problémů.

10. 1. Co nejdříve po přijetí je třeba zpracovat kompletní zprávy a podstatné informace o osobních poměrech vězně a jeho výchovného programu s ohledem na délku trestu v přípravě na konečné propuštění a předložit je, dle okolností na vědomí nebo ke schválení řediteli.

2. Takové zprávy mají vždy obsahovat zprávu lékaře a personálu bezprostředně zodpovědného za patřičného vězně.

3. Zprávy a údaje o věznicích je nutno s patřičným ohledem na dodržování jejich důvěrného charakteru uchovávat odděleně, pravidelně udržované ve stavu aktuálnosti a přístupné jen oprávněným osobám.

Přidělování a klasifikace vězňů

11. 1. Při přidělování vězňů do různých ústavů nebo určování nápravné skupiny je nutno patřičně přihlížet ke stavu, v němž se nachází jejich soudní jednání, a jejich právnímu postavení (ve vyšetřovací vazbě nebo po vynesení rozsudku, první provinění nebo recidiva, krátké nebo dlouhé odnětí svobody), k zvláštním požadavkům na zacházení s nimi, k zdravotním potřebám, pohlaví a věku.

2. Ženy a muže je zásadně nutné umísťovat odděleně, přestože se mohou společně účastnit určitých organizovaných činností, které jsou součástí stanoveného výchovného programu.

3. Vězni ve vyšetřovací vazbě se musí držet zásadně odděleně od odsouzených vězňů, ledaže by souhlasili se společným ubytováním, nebo se společně účastnili na organizovaných činnostech, které jsou pro ně prospěšné;

4. Mladé vězně je nutno držet za podmínek, které je co nejvíce chrání před škodlivými vlivy a které přihlížejí k zvláštním potřebám daných jejich věkem.

12. Účelem klasifikace vězňů, nebo změna této klasifikace je:

a. oddělit od ostatních ty vězně, kterým s ohledem na jejich dřívější trestní rejstřík nebo jejich osobnost pravděpodobně oddělení prospěje, nebo by mohlo mít špatný vliv;

b. přispívat umístováním vězňů k usnadnění jednání s nimi a k ulehčení jejich opětovnému sociálnímu začlenění s přihlédnutím k řídicím a bezpečnostním požadavkům.

13. Co nejvíce se mají používat zvláštní ústavy nebo zvláštní oddělení ústavů k usnadnění řízení různých forem režimů, nebo při umístování určitých kategorií vězňů.

Ubytování

14. 1. S výjimkou případů, kdy je to považováno za výhodné se dělit o ubytování s jinými vězni, se vězni v noci zpravidla umísťují do samostatných cel.

2. Při společném ubytování se spolu dávají vězni, kteří se v těchto podmínkách hodí ke sdružování. V noci se provádí dozor v souladu s charakterem ústavu.

15. Všechny prostory pro vězně, zejména prostory, které jsou určeny pro spaní musí odpovídat zdravotnickým a hygienickým požadavkům, s patřičným ohledem na klimatické podmínky a zejména s ohledem na počet kubíků vzduchu, přiměřeného množství místa, osvětlení, vytápění a větrání.

16. Ve všech prostorách, v nichž je po vězních vyžadováno žít nebo pracovat:

a. musí být dostatečně velká okna, aby vězni mohli za normálních okolností při denním světle mimo jiné číst a pracovat. Okna musí být konstruována tak, aby umožnila přístup čerstvého vzduchu, s výjimkou případu, kdy existuje dostatečné klimatizační zařízení. Kromě toho, při náležitém zohlednění bezpečnostních požadavků, okna budou svou velikostí, polohou a konstrukcí vypadat co nejvíce normálně;

b. Umělé osvětlení musí odpovídat uznávaným technickým normám.

17. Sanitární zařízení a opatření k jejich zpřístupnění musí být dostatečná k tomu, aby každý vězeň mohl vykonávat svoje přirozené potřeby tehdy, když je to třeba a v čistých a slušných podmínkách.

18. Je nutno zajistit dostatečné zařízení pro koupání a sprchování, aby každý vězeň měl možnost a aby bylo možno na něm vyžadovat se vykoupat nebo se osprchovat v teplotě odpovídající podnebí, a to tak často, jak je to dle roční doby a geografické oblasti pro celkovou hygienu potřebné, nejméně však jednou týdně. Kdekoli je to možné, má být vězňům zajištěn volný přístup v kterékoli rozumné době.

19. Všechny části ústavu musí být stále řádně udržovány a čisté.

Osobní hygiena

20. Na vězňích se musí vyžadovat osobní čistota; za tím účelem je nutno jim dát k dispozici vodu a toaletní potřeby nezbytné pro zdraví a čistotu.

21. Z hygienických důvodů, z hlediska zdraví a aby si vězni udržovaly dobrý vzhled a mohly si tak uchovat úctu k sobě, je nutno zajistit možnosti o řádnou péči o vlasy a vousy a mužům se umožní pravidelně se holit.

Oděv a lůžkoviny

22. 1. Vězňům, kterým není dovoleno nosit svůj vlastní oděv, musí být poskytnuta náhradní sada oblečení, které je vhodné za daného podnebí a přiměřené pro udržení zdraví. Takový oděv nesmí v žádném ohledu ponižovat nebo pokořovat.

2. Všechny části oděvu musí být udržovány v čistotě a řádném stavu. Osobní prádlo se bude měnit a prát tak často, jak to vyžaduje udržování hygieny.

3. Kdykoli vězni obdrží povolení opustit ústav, umožní se jim nosit jejich vlastní nebo jiný nenápadný oděv.

23. Při přijetí vězňů do ústavu je nutné učinit přiměřená opatření, aby jejich osobní oděv byl udržován v dobrém a použitelném stavu.

24. Každému vězni je nutno dát k dispozici vlastní lůžko a vlastní vhodné lůžkoviny, které je nutno udržovat v dobrém stavu a které je nutno vyměňovat natolik často, aby byla zajištěna jejich čistota.

Stravování

25. 1. V souladu se zásadami stanovenými zdravotnickými úřady, správa musí podávat v obvyklou dobu vězňům stravu, která je vhodně připravena a předkládána, a která odpovídá co do jakosti a množství zásadám nauky o výživě a moderní hygieně a zohledňuje věk, zdraví a druh práce vězňů a přihlíží co nejvíce jak je to možné k náboženským a kulturním požadavkům.

2. Každému vězni musí být k dispozici pitná voda.

Zdravotní péče

26. 1. V každém ústavu bude k dispozici nejméně jeden kvalifikovaný všeobecný lékař. Lékařské služby by měly být organizovány v úzké spolupráci s veřejnými zdravotnickými službami obce, nebo státu. Zahrnují psychiatrickou službu pro diagnózu a ve vhodných případech pro ošetřování duševně abnormálních stavů.

2. Nemocní vězni, kteří potřebují odborné vyšetření, se odešlou do specializovaných ústavů nebo veřejných nemocnic. V ústavech, které disponují s nemocenskými prostory, jejich zařízení, vybavení a zásoby léčiv budou dostatečné pro poskytování zdravotní péče a ošetření nemocných vězňů za přítomnosti příslušně vyškoleného personálu.

3. Každý vězeň musí mít přístup k ošetření kvalifikovaným zubním lékařem.

27. Vězni nesmějí být podrobováni žádným experimentům, které by mohly mít za následek tělesnou nebo duševní újmu.

28. 1. Kdykoli je to prakticky proveditelné, podniknou se opatření, aby porody se uskutečnily v nemocnici mimo ústav. Nejsou-li však podniknuta zvláštní opatření, bude v trestních ústavech potřebný personál a prostory pro porody a poporodní péči matek. Narodí-li se dítě ve vězení, tato okolnost se nevyznačí v rodném listě.

2. V případě, že nemluvňata mohou zůstat v ústavu u svých matek, je nutné učinit zvláštní opatření pro jesle s kvalifikovaným

personálem, kam jsou děti umisťovány během té doby, po kterou nejsou v péči svých matek.

29. Lékař musí vyšetřit každého vězně co nejdříve po přijetí a později podle potřeby, se zvláštním ohledem ke zjištění tělesné nebo duševní nemoci a podniknutí veškerých nezbytných opatření k léčbě; k oddělení vězňů podezřelých z nakažlivých nemocí nebo nakažlivého stavu; zaznamenání tělesných nebo duševních vad, které by mohly být na překážku opětnému začlenění do společnosti po propuštění; stanovení pracovní schopnosti každého vězně.

30. 1. Lékaři přísluší péče o tělesné a duševní zdraví vězňů. Lékař vyšetří každého nemocného vězně, který nahlásí nemoc nebo zranění, jakož i každého vězně, na kterého je zaměřena zvláštní pozornost, za podmínek a v intervalech odpovídajících nemocničnímu standartu.

2. Lékař nahlásí řediteli věznice kdykoli je názoru, že tělesné, nebo duševní zdraví vězně bylo nebo bude negativně ovlivněno pokračováním vazby nebo nějakými okolnostmi vazby.

31. 1. Lékař nebo příslušný úřad musí provádět pravidelné kontroly a poskytovat řediteli věznice rady v následujících záležitostech:

- a. o množství, jakosti, přípravě a podávání stravy a vody;
- b. o hygieně a čistotě ústavu a vězňů;
- c. o sanitárních zařízeních, topení, osvětlení a větrání ústavu;
- d. o vhodnosti a čistotě oděvů a lůžkovin vězňů.

2. Ředitel posoudí zprávy a rady předložené lékařem dle pravidel 30, odstavce 2 a 31, odstavce 1, a souhlasí-li s předloženými doporučeními, podnikne okamžité kroky k jejich realizaci. Je-li doporučení mimo pravomoc ředitele nebo nesouhlasí-li s nimi, ředitel ihned předloží vlastní zprávu a doporučení lékaře nadřízené instanci.

32. Lékařská služba ústavu se musí snažit zjistit všechna tělesná nebo duševní onemocnění nebo vady, které by mohly ohrozit opětné začlenění vězně do společnosti po jeho propuštění. Za tím účelem se vězňům poskytnou všechny nezbytné lékařské, chirurgické a psychiatrické služby včetně těch, které jsou dostupné mimo věznici.

Disciplína a tresty

33. Disciplínu a pořádek je nutno dodržovat v zájmu bezpečné vazby, spořádaného společného života a výchovných cílů ústavu.

34. 1. Žádný vězeň nesmí zastávat v ústavních službách místo, s nímž je spojena disciplinární pravomoc.

2. Toto pravidlo však nesmí omezovat správné fungování ujednání na jejichž základě jsou určité činnosti nebo odpovědnosti v sociální, výchovné nebo sportovní oblasti svěřeny pod dohled vězňů, kteří byli zařazeni do skupin k účasti na režimových programech.

35. Následující oblasti upraví zákon nebo předpisy příslušného úřadu:

- a. chování, které představuje kázeňské provinění;
- b. formy a délka trestů, které lze uložit;
- c. příslušný úřad kompetentní ukládat takové tresty;
- d. pravomoci odvolacího řízení a přístup k němu.

36. 1. Žádného vězně nelze potrestat jinak, než v souladu s podmínkami příslušného zákona nebo předpisu, avšak nikdy dvakrát za tentýž skutek.

2. Zpráva o závadném chování se bezodkladně předloží příslušnému úřadu, který o ní neprodleně rozhodne.

3. Žádný vězeň nesmí být potrestán, aniž by byl seznámen s údajným proviněním a aniž by mu byla dána náležitá příležitost přednést svoji obhajobu.

4. Pokud je to nezbytné a proveditelné, je nutno vězni dovolit, aby se obhajoval za pomoci tlumočnicka.

37. Kolektivní tresty, tělesné tresty, potrestání umístěním do temnice, jakož i všechny kruté, nelidské nebo ponižující tresty udělené za kázeňská provinění jsou zcela zakázány.

38. 1. Tresty kázeňskou izolací a všechny jiné tresty, které by mohly mít nepříznivý vliv na tělesný nebo duševní stav vězně, lze uložit pouze tehdy, když lékař písemně potvrdí na základě vyšetření, že vězeň je ve stavu takový trest snést.

2. V žádném případě však nesmí tento trest být v rozporu s pravidlem 37, nebo se od něho odchylovat.

3. Lékař navštěvuje vězně^{*} vykonávající takový trest denně a poskytuje řediteli doporučení, když pokládá za nutné ukončení nebo změnu trestu z důvodu tělesného nebo duševního zdraví.

Donucovací prostředky

39. Používání řetězů a želez je zakázáno. Pouta na ruce, svěrací kazajku a jiné tělesně omezující prostředky se nesmějí za žádných okolností použít jako trest. Mohou být použity výhradně za následujících okolností:

a. v nevyhnutelném případě jako preventivní opatření proti útěku během převozu za podmínky, že jsou odstraněny, když je vězeň předveden před soud nebo správní úřad, ledaže by tento úřad rozhodl jinak;

b. z lékařských důvodů na pokyn a pod dohledem lékaře;

c. na příkaz ředitele, selžou-li ostatní kontrolní opatření a je nutno zabránit vězni zranit sebe nebo jiné, nebo zabránit způsobení vážné škody na majetku; v těchto případech se musí ředitel okamžitě poradit s lékařem a nahlásit to nadřízenému správnímu úřadu.

40. Charakter a způsob použití omezovacích prostředků povolených na základě předchozího odstavce upraví zákon nebo předpis. Takové omezovací prostředky nelze použít déle, než je nezbytně nutné.

Informovanost a stížnosti vězňů

41. 1. Každému vězni se musí při příjmu dát k dispozici písemná informace o předpisech upravujících výkon trestu pro příslušnou kategorii vězňů, o disciplinárních požadavcích ústavu, o předepsaném postupu při získávání informací a předkládání stížností a o všech ostatních záležitostech nezbytných pro pochopení práv a povinností vězňů a k přizpůsobení se životu v ústavu.

2. Jestliže vězeň není schopen písemné informaci porozumět, je nutné mu ji vysvětlit ústně.

42. 1. Každý vězeň musí mít každý den možnost podat žádosti nebo stížnosti řediteli ústavu nebo úředníkovi, který je pověřen zastupováním.

2. Vězeň musí mít možnost hovořit bez přítomnosti ředitele, nebo jiných členů personálu s inspektorem věznic nebo s jiným patřičně ustanoveným úřadem, který je oprávněn k návštěvě věznice, a přednést jim žádosti nebo stížnosti. Opravné prostředky proti úředním rozhodnutím mohou však být omezeny na schválený postup.

3. Každému vězni se musí povolit podat žádost nebo stížnost adresovanou ústřední vězeňské správě, soudům nebo jiným příslušným úřadům v zalepené obálce.

4. Každá žádost nebo stížnost adresovaná vězeňskému úřadu musí být tímto úřadem neodkladně vyřízena a bez prodlení zodpovězena.

Styk s vnějším světem

43. 1. Vězňům musí být dovolen styk s rodinou a s výhradou požadavků výchovy, bezpečnosti a pořádku, s osobami a zástupci vnějších organizací a přijímat jejich návštěvy tak často, jak možno.

2. Na podporu kontaktů s vnějším světem je nutno stanovit systém dovolené z vazby v souladu s výchovnými cíli dle Části IV těchto pravidel.

44. 1. Vězni cizí státní příslušnosti musí být neprodleně informováni o svém právu žádat o navázání spojení s diplomatickými nebo konzulárními představiteli svého státu; k tomuto účelu jim musí být dány přiměřené možnosti. Vězeňská správa by měla v zájmu cizích státních příslušníků ve věznici, kteří mohou mít zvláštní potřeby, s těmito představiteli v plném rozsahu spolupracovat.

2. Vězni, kteří jsou státními příslušníky států bez diplomatického nebo konzulárního zastoupení v zemi, jakož i uprchlíci nebo vězni bez státní příslušnosti, musí mít podobným způsobem možnost komunikovat s diplomatickým zástupcem státu, který je pověřen ochranou jeho zájmů, nebo s národním, nebo s mezinárodním úřadem, jehož úkolem je chránit zájmy těchto osob.

45. Vězňům musí být dovoleno se pravidelně informovat četbou novin, časopisů, nebo jiných publikací, rozhlasem, nebo televizními

přenosy, přednáškami nebo jinými podobnými způsoby, které jsou správou povoleny nebo kontrolovány. Mají být podniknuta zvláštní opatření, aby se vyhovělo potřebám cizinců s jazykovými problémy.

Náboženská a morální péče

46. Pokud to je proveditelné, každému vězni je nutné dovolit uspokojovat potřeby jeho náboženského, duchovního a morálního života návštěvami bohoslužeb nebo náboženských setkání v ústavu a držení potřebných knih a literatury.

47. 1. Jestliže se v ústavu nachází dostatečný počet vězňů téhož náboženského vyznání, je třeba jmenovat nebo schválit kvalifikovaného představitele této náboženské obce. Jestliže to počet vězňů ospravedlňuje a okolnosti to dovolují, smí být jmenován na plný úvazek.

2. Dle odstavce 1 jmenovanému nebo schválenému zástupci náboženské obce musí být dovoleno sloužit pravidelně bohoslužby a konat akce a provádět v soukromí a v příhodnou dobu pastýřské návštěvy vězňů — příslušníků své náboženské obce.

3. Žádnému vězni nesmí být odepřeno obrátit se na kvalifikovaného zástupce náboženské obce. Má-li některý vězeň proti návštěvě takového zástupce námítky, je mu ponecháno na vůli návštěvu odmítnout.

Úschova majetku vězňů

48. 1. Všechny peníze, cennosti a jiné předměty náležící vězňům, které si dle vězeňského řádu nesmějí ponechat, se při přijetí do ústavu uloží do bezpečné úschovy. Seznam těchto věcí bude vězňem podepsán. Je nutno zabezpečit, aby tyto předměty byly udržovány v dobrém stavu. Pokud se uzná za nezbytné některý předmět zničit, vyhotoví se o tom písemný záznam a vězni se to sdělí.

2. Při propuštění vězně se musí všechny tyto předměty a peníze vrátit, pokud nebyly peníze se souhlasem vyzvednuty nebo nebyly se souhlasem předměty z věznice odeslány nebo bylo uznáno za nezbytné z hygienických důvodů předměty zničit. Vězeň musí podepsat převzetí předmětů a peněz, které mu byly vráceny.

3. Pokud je to prakticky proveditelné, je třeba s penězi nebo s předměty, které byly pro vězně přijaty z venku, pokud nebyly

schváleny pro použití během vazby, nakládat stejným způsobem. Jestliže si vězeň přinese nějaké léky, rozhodne o jejich použití lékař.

Zpráva při úmrtí, nemoci, přemístění, atd.

49. 1. Při úmrtí, vážném onemocnění nebo vážném zranění vězně nebo při přemístění do ústavu za účelem ošetření duševní choroby nebo anomálií, ředitel věznice ihned vyrozumí manžela/ku, je-li vězeň ženat/vdaná, nebo nejbližšího příbuzného a v každém případě kteroukoli jinou osobu, kterou vězeň dříve uvedl.

2. Vězeň musí být ihned vyrozuměn o úmrtí nebo vážném onemocnění kteréhokoli blízkého příbuzného. V těchto případech by měl vězeň, pokud to okolnosti dovolují, obdržet povolení s ostrahou, nebo bez ostrahy onemocnělého příbuzného navštívit nebo zemřelého spatřit.

3. Všichni vězni mají právo ihned vyrozumět svoji rodinu o vazbě nebo o přemístění do jiného ústavu.

Přemísťování vězňů

50. 1. Jsou-li vězni přemísťováni z ústavu, mají být co nejméně vystavováni zrakům veřejnosti. Je nutné učinit vhodná opatření, která by je chránila před každou formou urážky, zvědavosti a publicity.

2. Přeprava vězňů dopravními prostředky s nedostatečným větráním nebo osvětlením, nebo způsobem, který by je vystavoval zbytečným tělesným útrapám nebo nedůstojnostem, je zakázána.

3. Přeprava vězňů se koná na náklady správy a v souladu s patřičně schválenými předpisy.

ČÁST III

Personál

51. Vzhledem k základnímu významu, který přináleží vězeňskému personálu s ohledem na správné řízení ústavů, jakož i k sledovaným organizačním a výchovným cílům, vězeňské správy musí vyhradit zvláštní pozornost dodržování předpisů platných pro personál.

52. Vězeňský personál je třeba neustále povzbuzovat prostřednictvím školení, pohovory a kladným stylem řízení k větší lidskosti, vyšší účinnosti a oddanému přístupu ke svým povinnostem.

53. Vězeňská správa musí pokládat za důležitou povinnost průběžně informovat veřejnost o úlohách vězeňství a práci personálu, aby tím podporovala mezi veřejností pochopení významu jejich přínosu společnosti.

54. 1. Vězeňská správa zabezpečí při náboru a následném jmenování personálu pečlivý výběr. Zvláštní důraz je třeba klást na poctivost, lidskost, odborné schopnosti a osobní vhodnost k takové práci.

2. Personál se zpravidla jmenuje na plný úvazek ve funkci profesionálního vězeňského personálu s právním postavením veřejných úředníků se zajištěným pracovním místem, odvislým pouze od dobrého chování, efektivnosti, dobrého tělesného a duševního zdraví a přiměřeného stupně vzdělání. Odměňování musí být dostatečné, aby přitahovalo a udrželo zájem vhodných mužů i žen; výhody a podmínky služby musí s ohledem na náročný charakter povolání být příznivé.

3. Kdykoli je nutné zaměstnávat personál krátkodobě, je nutno přiměřeně tato kritéria vztahovat i na něj.

55. 1. Při nástupu služby nebo po přiměřené době praxe by personál měl absolvovat školení o svých všeobecných a zvláštních povinnostech a složit teoretické a praktické zkoušky, s výhradou případů, kdy na základě jejich odborné kvalifikace je to zbytečné.

2. Během své kariéry má personál udržovat a prohlubovat své znalosti a odborné schopnosti návštěvou kurzů vzdělávání při zaměstnání, organizovaných ve vhodných intervalech správou.

3. Je nutno učinit opatření umožňující poskytnout širší zkušenosti a výcvik tomu personálu, jehož odborné schopnosti by se takto zlepšily.

4. Školení celého personálu by mělo obsahovat informace o požadavcích a o aplikaci Evropského vězeňského řádu a Evropské úmluvy o lidských právech.

56. Od všech členů personálu se očekává, že se vždy budou chovat a vykonávat své povinnosti tak, aby svým příkladem vězně kladně ovlivňovaly a požívaly jejich úctu.

57. 1. K personálu musí pokud možno náležet dostatečný počet odborníků, jakými jsou psychiatři, psychologové, sociální pracovníci, učitelé, mistři, učitelé tělocviku a sportovní instruktoři.

2. Tito a ostatní odborný personál se zpravidla zaměstnávají na plný úvazek. Toto nevyklučuje krátkodobě zaměstnané pracovníky a dobrovolné spolupracovníky, pokud je to vhodné a účelné pro úroveň pomoci a výcviku, který mohou poskytnout.

58. 1. Vězeňská správa zajistí, aby každý ústav byl neustále pod plným neustálým vedením ředitele, jeho zástupce nebo jiného k tomu pověřeného úředníka.

2. Ředitel věznice má být na své místo odpovídajícím způsobem kvalifikován svými vlastnostmi, řídicími schopnostmi, příslušným odborným vzděláním a zkušenostmi.

3. Ředitel se jmenuje na plný úvazek a musí podle potřeby být k dosažení a k dispozici pro řídicí pokyny vězeňské správy.

4. Řídí-li jeden ředitel dva nebo více ústavů, musí navštěvovat každý z nich v častých intervalech. Každý z těchto ústavů musí být pod vedením odpovědného úředníka.

59. Správa má pro usnadnění výměny informací mezi různými kategoriemi personálu v ústavu zavést organizační formy a řídicí systémy, které zabezpečí spolupráci mezi různými službami, zejména se zřetelem na jednání s vězni a jejich opětovným začleněním do společnosti.

60. 1. Ředitel, jeho zástupce a většina ostatního personálu ústavu musí ovládat jazyk většiny vězňů nebo jazyk, kterému většina rozumí.

2. Kdykoli je to nezbytné a proveditelné, je nutno použít služeb tlumočnicka.

61. 1. Je nutno zajistit, aby kvalifikovaný a schválený lékař mohl v nutných případech kdykoli a bez prodlení poskytnout ošetření.

2. V ústavech, které nemají k dispozici jednoho nebo více lékařů na plný úvazek, musí provádět pravidelné návštěvy lékař s částečným úvazkem nebo oprávněný personál zdravotnické služby.

62. Je nutné podporovat přijímání personálu obého pohlaví v ústavech nebo částech ústavů, v nichž jsou umístěni vězni obou pohlaví.

63. 1. Personál ústavů nesmí vůči vězňům používat násilí, kromě případů sebeobrany, nebo při pokusu o útěk, při aktivním nebo pasivním tělesném odporu vyplývajícím ze zákona nebo předpisu. Personál, který použije násilí, je musí omezit na nezbytně nutnou míru a musí událost ihned nahlásit řediteli ústavu.

2. Personálu se má dostat zvláštního výcviku, aby byl schopen dostat pod kontrolu útočné vězně.

3. Personál má být ozbrojen pouze ve výjimečných případech, kdy při výkonu svých služebních povinností přichází do bezprostředního styku s vězni. Personál nemá být za žádných okolností vybaven zbraněmi, aniž by byl předem důkladně vycvičen v jejich používání.

ČÁST IV

Cíle výchovy a režim

64. Uvěznění je z důvodu odnětí svobody již trest sám v sobě. Podmínky vazby a vězeňský režim nebudou proto prohlubovat utrpení, s výjimkou toho, které nastane a je důsledkem zákonné segregace nebo udržování disciplíny.

65. Je třeba vykonat každé opatření k tomu, aby režim ústavu byl uzpůsoben a prováděn tak, aby:

a. bylo zajištěno, že životní podmínky jsou slučitelné s lidskou důstojností a s obecně uznávanými normami společnosti;

b. škodlivé vlivy uvěznění a rozdíly mezi vězeňským životem a životem na svobodě, které obecně snižují sebeúctu nebo pocit osobní zodpovědnosti vězňů, byly omezeny na minimum;

c. byly udržovány a upevňovány ty vztahy s příbuznými a s vnějším světem, které přispívají nejlepším zájmům vězňů a jejich rodin;

d. byly vězňům dány možnosti rozvíjet své odbornosti a schopnosti a tím se jim zlepšily vyhlídky na úspěšné opětné začlenění do společnosti po jejich propuštění.

66. Pro dosažení těchto cílů by všechny vhodné nápravné, výchovné, mravní, duchovní a jiné prostředky měly být k dispozici a využívány

v souladu s individuálními výchovnými potřebami vězňů. V důsledku toho má režim zahrnovat :

a. duchovní podporu a péči, příležitosti k vhodnému pracovnímu zapojení, poradenství k volbě povolání, odborný výcvik, vzdělávání, tělesnou výchovu, rozvoj schopností pro život ve společnosti, poradenství, skupinové a odpočinkové činnosti ;

b. opatření zajišťující, aby tyto činnosti v co největší míře zvětšily kontakty a příležitosti s vnějším světem tak, aby se zvýšily naděje na opětné začlenění vězňů do společnosti po jejich propuštění ;

c. postupy pro zahajování a kontrolu individuálních výchovných a výcvikových programů pro vězně po podrobných poradách s příslušným personálem a dotyčnými vězni, kteří by do nich měli být co nejvíce, jak je to proveditelné, začleněni ;

d. komunikační formy a styl řízení, které napomáhají přiměřeným a kladným vztahům mezi personálem a vězni a které vylepší vyhlídky na úspěšný a efektivní režim a podpůrné výchovné programy.

67. 1. Protože plnění těchto cílů vyžaduje individualizaci výchovy a pro tento účel pružný systém umísťování, vězni by měli být umísťováni v oddělených ústavech nebo jednotkách, v nichž každému se může dostat vhodné výchovy a výcviku.

2. Druh, velikost, organizace a kapacita těchto ústavů nebo jednotek by měly být zásadně stanoveny charakterem výchovy, která má být poskytována.

3. Je nutné zajistit, aby vězni byly umístěny s patřičným ohledem na bezpečnost a dozor ; tato opatření by však měla odpovídat minimálním požadavkům bezpečnosti a měla by zohledňovat zvláštní potřeby vězňů. Je třeba sa snažit umísťovat vězně do ústavů s otevřeným charakterem nebo jim poskytnout dostatečné množství kontaktů s vnějším světem. U cizinců je třeba pokládat za obzvláště důležité vztahy s jejich krajany ve vnější společnosti.

68. Co nejdříve po přijetí a seznámení se s osobností každého odsouzeného vězně je nutné s ohledem k příslušnému trestu pro něj vypracovat výchovný program ve vhodném ústavě, s přihlédnutím k znalostem získaným o jeho osobních potřebách, schopnostech a předpokladech a zejména s ohledem na blízkost k příbuzným.

69. 1. V rámci režimu se musí vězňům dát příležitost se účastnit na akcích ústavu, které pravděpodobně povedou k rozvoji jejich vědomí odpovědnosti spoléhání se na sebe a stimulaci jejich zájmu na vlastní výchově.

2. Mělo by být snahou rozvíjet metody podporující spolupráci a účast vězňů na své vlastní výchově. Z tohoto důvodu je třeba vězně nabádat k převzetí v mezích stanovených v pravidle 34 odpovědnost v určitých oblastech činnosti ústavu.

Cíle výchovy a formy provádění

70. 1. Příprava vězňů na propuštění by měla být zahájena co nejdříve po přijetí do trestního ústavu. Z tohoto důvodu má výchova vězňů zdůvodňovat nikoli jejich vyloučení ze společnosti, ale jejich trvalou příslušnost k ní. Organizace činné v sociální oblasti a sociální pracovníci mají proto být kdykoli dle možností zváni, aby vypomohli personálu ústavu v úkolu sociální rehabilitace vězňů, zejména pak při udržování a zlepšování vztahů k jejich rodinám, k ostatním osobám a sociálním organizacím. Pokud je to v souladu se zákonem a rozsudkem, mají se podniknout kroky směřující k zabezpečení civilně právních zájmů vězňů, jejich práv na sociální zajištění a jiné sociální služby.

2. Výchovné programy by měly předvídat možnost dovolené z vazby, která by měla být udělována v co nejširším rozsahu ze zdravotních, výchovných, pracovních, rodinných a jiných sociálních důvodů.

3. Cizí státní příslušníci by neměli být vyloučeni z možnosti dostat dovolenou z vazby pouze z důvodu své státní příslušnosti. Kromě toho jim má být umožněna společná účast na akcích v režimu, aby se zmírnily pocity izolace.

Práce

71. 1. Práce vězňů se pokládá za pozitivní prvek výchovy, výcviku a vedení ústavu.

2. Na odsouzených lze podle jejich tělesných a duševních předpokladů, které stanoví lékař, vyžadovat práci.

3. Je třeba se postarat o dostatečné množství smysluplné práce nebo dle okolností o jiné smysluplné činnosti, které by aktivně zaměstnávaly vězně po dobu běžného pracovního dne.

4. Práce musí mít pokud možno takovou povahu, aby udržovala nebo zvyšovala schopnost vězňů si po propuštění vydělávat na normální živobytí.

5. Vězňům, zejména mladým vězňům, kteří z toho mohou těžit, je zapotřebí poskytovat odborný výcvik v užitečných oborech.

6. V souladu s podmínkami určujícími správný výběr povolání a požadavků správy ústavu a disciplíny, vězňům musí být dána příležitost si zvolit druh zaměstnání, které chtějí vykonávat.

72. 1. Organizace a metody práce v ústavech se musí co nejvíce podobat obdobné práci ve společnosti, aby se vězni připravili na podmínky normálního života v zaměstnání. Taková práce by proto měla odpovídat současným pracovním normám a technikám a měla by být organizována tak, aby odpovídala moderním metodám vedení podniku a moderním výrobním postupům.

2. Přestože sledování finančního zisku z výroby v ústavech může znamenat cenný přínos pro zvyšování kvality a relevance výcviku, nesmějí být zájmy vězňů a jejich výchova tomuto účelu podřízeny.

73. Práci pro vězně zajistí vězeňská správa:

a. buď ve svých vlastních prostorách, dílnách nebo zemědělských podnicích; nebo

b. ve spolupráci se soukromými podniky uvnitř nebo vně ústavu; v takovém případě mají ti, pro které je práce vykonávána, při zohlednění pracovního výkonu vězňů, vyplácet obvyklé mzdy.

74. 1. Bezpečnostní a zdravotní opatření pro vězně musí odpovídat těm, které platí pro pracovníky vně ústavu.

2. Je nutné učinit opatření zabezpečující odškodnění v případě pracovního úrazu včetně nemoci z povolání, za podmínek ne méně příznivých, než se vztahují dle zákona na pracovníky vně ústavu.

75. 1. Nejvyšší počet denních a týdenních pracovních hodin vězňů se stanoví v souladu s místními předpisy nebo zvyklostmi při zaměstnávání pracovníků na svobodě.

2. Vězni mají mít nejméně jeden den pracovního klidu v týdnu a dostatečný čas pro vzdělávání a jiné činnosti, které jsou nezbytnou

součástí jejich výchovy a výcviku vedoucím k opětovnému zapojení do společnosti.

76. 1. Je nutné ustanovit systém spravedlivého odměňování vězňů za odvedenou práci.

2. Systém vězňům umožní utratit alespoň část vlastního výdělku za povolené předměty osobní spotřeby, jakož i zasílání části svého výdělku rodině, nebo jeho použití na jiné schválené účely.

3. Systém může rovněž stanovit, že část výdělku bude uložena správou jako úspora, která se vězňům vyplatí při jejich propuštění.

Vzdělávání

77. V každém ústavě je třeba vypracovat ucelený výchovný program, aby byla všem vězňům poskytnuta možnost uspokojit alespoň některé z individuálních potřeb a zájmů. Tyto programy by měly mít za cíl zlepšení vyhlídek vězňů na úspěšné začlenění do společnosti, zlepšení jejich morálky a postojů a zvýšení jejich sebeúcty.

78. Pokud k němu dochází během pravidelné pracovní doby a je součástí schváleného individuálního výchovného programu v rámci aktivit stanovených režimem, vzdělávání by mělo požívat tentýž status jako práce a mělo by být i stejně odměňováno.

79. Vězeňské správy by měly věnovat zvláštní pozornost vzdělávání mladých vězňů a vězňů cizího původu nebo těm se zvláštními kulturními a etnickými potřebami.

80. Pro vězně se zvláštními problémy, jako je analfabetismus, nebo pro takové, kteří neumějí počítat, se mají zpracovat zvláštní nápravně vzdělávací programy.

81. Pokud je to proveditelné, vzdělávání vězňů se:

a. začlení do vzdělávacího systému země, aby vězni po propuštění mohli bez potíží pokračovat ve svém vzdělávání;

b. bude vykonávat ve vzdělávacích institucích vně věznice.

82. Každý ústav bude mít pro potřeby všech kategorií vězňů knihovnu vybavenou dostatečným výběrem zábavných a odborných knih a vězni budou povzbuzováni knihovnu hojnou měrou využívat. Kdekoli to

bude možné, vězeňská knihovna se povede ve spolupráci s vnějšími veřejnými knihovnami.

Tělesná výchova, sport a odpočinek

83. Vězeňský režim má dbát na to, jak významné je pro tělesné a duševní zdraví správné organizování činností k zabezpečení tělesné otužilosti, dostatečného pohybu a aktivního odpočinku.

84. V rámci sportovní výchovy a výcvikového režimu se má účelně organizovat program tělesné výchovy, sportování a jiných oddechových aktivit. Za tím účelem mají být k dispozici prostory, zařízení a nářadí.

85. Vězeňské správy mají dbát na to, aby vězni, kteří se na takových programech účastní, byli k tomu tělesně způsobilí. Pro vězně, kteří potřebují nápravně tělesnou výchovu a terapii, se mají pod lékařským dozorem podniknout zvláštní opatření.

86. Všichni vězni, kteří nepracují pod širým nebem nebo nejsou umístěni v otevřeném ústavu, mají mít možnost, pokud to počasí dovoluje, konat buď nejméně jednogodinovou procházku denně nebo cvičit na volném prostranství, chráněném pokud možno před nepohodou.

Předpropouštěcí příprava

87. Všichni vězni mají mít prospěch z opatření určeným jim pomoci po jejich propuštění při návratu do společnosti, do rodinného života a na pracoviště. Za tímto účelem mají být učiněna opatření a vytvořeny zvláštní kursy.

88. Pro vězně s delšími tresty se mají podniknout opatření zajišťující jejich postupný návrat do života ve společnosti. Tohoto cíle má být dosaženo zejména předpropouštěcím režimem, který se organizuje v témže ústavu nebo v jiném vhodném ústavu, nebo formou podmíněného propuštění pod nějakou formou dohledu kombinovaného s účinnou sociální podporou.

89. 1. Vězeňské správy mají úzce spolupracovat se sociálními službami a zařízeními, které pomáhají propuštěným vězňům se opětně začlenit do společnosti, zejména ve vztahu k rodinnému životu a zaměstnání.

2. Je třeba pečovat o to, aby vězni při propuštění byli podle potřeb vybaveni vhodnými doklady a průkazy totožnosti a aby jim byla poskytnuta pomoc při hledání vhodného ubytování a zaměstnání. Měli by být rovněž vybaveni prostředky na živobytí pro první období, vhodným a dostatečným oblečením s ohledem na podnebí a na roční dobu a dostatečnými prostředky k dosažení svého cílového místa.

3. Schváleným zástupcům sociálních zařízení nebo služeb má být s ohledem na to, aby plně přispěli přípravě na propuštění a programu následné péče o vězně, umožněn přístup do ústavu a k vězňům.

ČÁST V

Doplňující pravidla pro zvláštní kategorie vězňů

90. Vězeňské správy se mají řídit ustanoveními pravidel v jejich celistvosti za podmínky, že je lze vhodně aplikovat v praxi ve prospěch těch zvláštních kategorií vězňů, na které se vztahují dodatečná pravidla uvedená níže.

Vězni ve vyšetřovací vazbě

91. Aniž by se prejudikovaly právní předpisy na ochranu osobní svobody nebo právní předpisy stanovící procesní řízení platné pro vězně ve vyšetřovací vazbě, se těmto vězňům, kteří jsou až do svého odsouzení považováni za nevinné, musí poskytovat výhody, které vyplývají z pravidla 90 a musí s nimi být zacházeno bez použití jiných omezení, než jsou nutná pro trestní řízení a bezpečnost ústavu.

92. 1. Vězňům ve vyšetřovací vazbě se musí dovolit okamžitě vyrozumět své rodiny o svém zadržení; dále je jim třeba dát veškeré přiměřené možnosti ke komunikování s rodinou, přáteli a osobami, s nimiž mají oprávněný zájem chtít navázat kontakt.

2. Dále se jim rovněž povolí přijímat v lidsky důstojných podmínkách návštěvy od těchto osob za takových omezení a dozoru, který je nutný v zájmu postupu vyšetřování, bezpečnosti a pořádku v ústavu.

3. Jestliže si vězeň ve vyšetřovací vazbě nepřeje informovat žádnou z těchto osob, vězeňská správa by to neměla činit z vlastního

popudu, s výjimkou případů, kdy k tomu nejsou přesvědčivé důvody, jakými je kupříkladu věk, duševní stav, nebo jiná nezpůsobilost vězně.

93. Vězni ve vyšetřovací vazbě mají ihned po svém zatčení právo si vybrat vlastního právního obhájce nebo nárokovat bezplatnou právní pomoc tam, kde je taková pomoc dostupná, a přijímat návštěvy od tohoto právního zástupce s ohledem na svou obhajobu, přípravu, předávání a přijímání důvěrných instrukcí. Na požádání jim budou pro tyto účely poskytnuty veškeré možnosti. Zejména je nutné jim poskytnout bezplatné služby tlumočnicka ke všem zásadním kontaktům se správou a na jejich obhajobu. Rozhovory mezi vězni a jejich obhájci mohou být v dohledu, nikoli však v přímém nebo nepřímém doslechu policie nebo personálu ústavu. Umísťování vězňů ve vyšetřovací vazbě je nutné provádět v souladu s ustanoveními pravidla 11, odstavce 3.

94. S výjimkou okolností, kdy je toto nevhodné, vězňům ve vyšetřovací vazbě se nabídne možnost samostatných cel.

95. 1. Pokud je čisté a vhodné, vězňům ve vyšetřovací vazbě se nabídne možnost nosit vlastní oblečení.

2. Vězňům, kteří tuto možnost nevyužijí, se poskytne vhodný oděv.

3. Jestliže nemají vlastní vhodné oblečení, vězňům ve vyšetřovací vazbě se poskytne zachovalé civilní oblečení, ve kterém mají předstoupit před soud nebo jít na povolené vycházky.

96. Vězňům ve vyšetřovací vazbě se kdykoli to bude možné nabídne příležitost pracovat, nebude to však po nich vyžadováno. Ti, kteří se rozhodnou pracovat, budou placeni jako ostatní vězni. Jestliže existuje možnost vzdělání nebo odborného výcviku, vězni ve vyšetřovací vazbě budou vybídnuti k využití těchto příležitostí.

97. Vězňům ve vyšetřovací vazbě se povolí na vlastní náklady, nebo na náklady jiných si obstarat takové knihy, noviny, psací potřeby a jiné prostředky zábavy, které jsou slučitelné se zájmy výkonu spravedlnosti, bezpečnosti a pořádku v ústavu.

98. Pokud jsou pro takovou žádost rozumné důvody, poskytne se vězňům ve vyšetřovací vazbě možnost přijímat návštěvy a ošetření od vlastního lékaře nebo zubaře. V případě zamítnutí žádosti je třeba uvést důvody. Vzniklé náklady nejdou k tíži vězeňské správy.

Vězni uvěznění na základě netrestního rozsudku

99. V zemích, kde zákon připouští uvěznění rozhodnutím soudu v rámci jiného postupu, než je trestní řízení, nesmějí osoby takto uvězněné být podrobovány větším omezením nebo přísnějšímu zacházení, než vyžaduje bezpečné zadržení a pořádek. Zacházení s nimi nebude méně výhodné, než je zacházení s vězni ve vyšetřovací vazbě s tou výhradou, že se po nich může vyžadovat práce.

Duševně choří a duševně abnormální vězni

100. 1. Osoby, u nichž je zjištěno duševní onemocnění, nemají být drženy ve vězeních a je nutné co nejdříve podniknout opatření k jejich přemístění do vhodných zařízení pro duševně choré.

2. Specializované ústavy nebo sekce pod lékařským vedením mají být k dispozici pro pozorování a léčbu vězňů, kteří vážně trpí jinými duševními chorobami nebo abnormalitou.

3. Zdravotní nebo psychiatrická služba trestních ústavů musí pečovat o psychiatrickou léčbu všech vězňů, kteří takovou léčbu potřebují.

4. Po dohodě s příslušnými organizacemi je třeba podniknout opatření, aby tam, kde je to potřebné, pokračovala psychiatrická léčba po propuštění a aby se uplatnila následná sociální psychiatrická péče.